

Kati Mäntysaari

YHTEISEN PÄÄTÖKSENTEON IHANTEET MIELENTERVEYSKUNTOUTUKSESSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2022

TIIVISTELMÄ

Kati Mäntysaari: Yhteisen päätöksenteon ihanteet mielenterveyskuntoutuksessa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sosiaalipsykologia
Ohjaaja: Melisa Stevanovic
Marraskuu 2022

Tässä Pro gradu -tutkielmassa tarkastelen, millaisia tulkintarepertuaareja yhteisestä päätöksenteosta esiintyy suomalaisten Klubitalojen mielenterveyskuntoutujien ja henkilökuntajäsenten puheessa sekä millaisia ideologisia dilemmoja näiden tulkintarepertuaarien välille rakentuu. Aineistoni koostuu ryhmähaastatteluista, jotka on kerätty Suomen Akatemian rahoittamiin Sosiaalinen osallisuus, vuorovaikutus ja mielenterveysongelmat – ja Osallistuminen, yhteinen päätöksenteko ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat –hankkeisiin. Analysoin diskurssianalyttisin menetelmin haastatteluaineiston kohtia, joissa haastateltavat keskustelevat kokemuksistaan yhteisestä päätöksenteosta Klubitaloilla.

Klubitalojen toimintaperiaatteisiin kuuluu yhteinen päätöksenteko, joka tarkoittaa kaikille avoimien keskustelutilaisuuksien ja yhteisen päätöksenteon mallien suosimista. Aikaisempi tutkimuskirjallisuus on osoittanut, että Klubitalojen yhteistä päätöksentekoa koskevien ihanteiden soveltaminen päätöksentekoon käytännön tasolla on ollut haasteellista ja kokouksiin osallistujat joutuvat tasapainoilemaan erilaisten tavoitteiden välillä.

Tutkielmani asettuu sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen. Sosiaalinen konstruktionismi tarkastelee tapoja, joilla ihmiset rakentavat sosiaalista todellisuutta vuorovaikutuksen ja kielellisten käytäntöjen kautta. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdat ovat merkittävä ja erottamaton osa diskurssianalyttistä tutkimusta. Diskurssianalyttisen tutkielmani tarkemmaksi metodologiseksi kehikseksi olen valinnut kriittisen diskursiivisen psykologian osasuuntauksen, joka yhdistelee kriittistä ja analyttistä tutkimustapaa. Analyysissani olen hyödyntänyt mahdollisuutta viedä analyysin painotusta kumpaankin näistä suunnista.

Tutkielmani tuloksena löysin aineistosta yhteensä kahdeksan tulkintarepertuaaria, joiden välille muodostuu neljä ideologista dilemmaa. Tulkintarepertuaarit muodostavat aina kaksi paria, joiden välille ideologinen dilemma rakentuu. Tulkintarepertuaariparit ovat: 1) päätöksenteon täytyy olla tehokasta ja 2) päätöksenteon täytyy osallistaa kaikki, 3) päätöksentekoon osallistumiseksi täytyy itse olla aktiivinen ja 4) päätöksentekijä saa olla oma itsensä, 5) päätöksentekijän tulisi taipua enemmistön tekemään ratkaisuun ja 6) jokaisen mielipide on tärkeä sekä 7) yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista ja 8) valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia. Tulkintarepertuaarien 1) ja 2) välille rakentuva ideologinen dilemma käsittelee osallisuutta ja tehokkuutta, ja tulkintarepertuaarien 3) ja 4) välille rakentuva ideologinen dilemma käsittelee päätöksentekijän aktiivisuutta ja passiivisuutta. Ideologinen dilemma tulkintarepertuaarien 5) ja 6) välillä käsittelee näkemyksiä päätöksenteosta erimielisyystilanteissa, ja viimeisenä ideologinen dilemma tulkintarepertuaarien 7) ja 8) välillä liittyy käsityksiin päätöksentekijöiden valtaeroista.

Tutkielmani osoittaa, että erilaiset yhteiseen päätöksentekoon liittyvät ihanteet asettuvat keskusteluissa keskenään ristiriitaiseen suhteeseen. Tämä voi lisätä ihanteiden käytäntöön soveltamisen haasteellisuutta. Useiden päätöksentekoa koskevien ihanteiden eläessä keskusteluissa rinnakkain toimijat joutuvat luovimaan niiden välisessä jännitekentässä.

Avainsanat: mielenterveyskuntoutus, yhteinen päätöksenteko, diskurssianalyysi, kriittinen diskursiivinen psykologia, tulkintarepertuaari, ideologinen dilemma

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Yhteinen päätöksenteko	1
1.2 Klubitalo-toiminta.....	2
2 Aiempaa tutkimuskirjallisuutta	4
2.1 Kuntoutus.....	4
2.2 Osallisuus, yhteinen päätöksenteko ja asiakaslähtöisyys mielenterveyskuntoutuksessa.	5
2.3 Osallisuus ja yhteinen päätöksenteko Klubitalo-toiminnassa.....	7
3 Teorettismetodologinen viitekehys	10
3.1 Diskurssianalyysi sosiaalipsykologiassa.....	10
3.2 Kriittinen diskursiivinen psykologia.....	12
3.3 Käytetyt teorettismetodologiset käsitteet	13
4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	16
5 Aineisto, analyysiprosessi ja tutkimusetiikka	17
5.1 Aineisto	17
5.2 Analyysiprosessi	18
5.3 Tutkimusetiikka	20
6 Analyysi	23
6.1 <i>Tehokkuus ja osallisuus päätöksenteossa</i>	23
6.1.1 Tulkintarepertuaari 1: Päätöksenteon täytyy olla tehokasta	23
6.1.2 Tulkintarepertuaari 2: Päätöksenteon täytyy osallistaa kaikki.....	27
6.1.3 Dilemma 1: Kaikkien täytyisi saada olla osallisia, mutta päätöksenteon täytyisi olla tehokasta	30
6.2 <i>Päätöksentekijän aktiivisuus ja passiivisuus</i>	34
6.2.1 Tulkintarepertuaari 3: Päätöksentekoon osallistumiseksi täytyy itse olla aktiivinen	34
6.2.2 Tulkintarepertuaari 4: Päätöksentekijä saa olla oma itsensä.....	36
6.2.3 Dilemma 2: Päätöksentekijöiden pitäisi saada olla omia itsejään, mutta päätöksentekoon osallistuminen vaatii aktiivisuutta.....	39
6.3 <i>Erimielisyyksien käsittely päätöksenteossa</i>	42
6.3.1 Tulkintarepertuaari 5: Päätöksentekijän tulisi taipua enemmistön tekemään ratkaisuun.....	42
6.3.2 Tulkintarepertuaari 6: Jokaisen mielipide on tärkeä.....	46
6.3.3 Dilemma 3: Jokaisen mielipide on tärkeä, mutta päätöksentekijältä toivotaan enemmistön tekemään ratkaisuun taipumista	49
6.4 <i>Päätöksentekijöiden valtaerojen käsittely</i>	52

6.4.1 Tulkintarepertuaari 7: Yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista	52
6.4.2 Tulkintarepertuaari 8: Valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia	55
6.4.3 Dilemma 4: Yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista, mutta valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia	58
6.5 <i>Analyysin koonti</i>	61
7 Johtopäätökset	63
8 Lopuksi	69
8.1 Tutkielman rajoitteet	69
8.2 Jatkotutkimusehdotukset	70
Lähteet	73

1 Johdanto

1.1 Yhteinen päätöksenteko

Yhteistä päätöksentekoa voidaan toteuttaa useilla eri osa-alueilla ja monessa paikassa. Se voi olla osa työyhteisössä tapahtuvaa päätöksentekoa työn organisoinnista oman tiimin kanssa tai kotona tapahtuvaa neuvottelua perheen yhteisistä asioista. Yhteinen päätöksenteko näkyy myös päivänpolitiikassa: esimerkiksi varsin ajankohtaisena päätöksenteon ja neuvottelun aiheena on ollut keskustelu Suomen Nato-jäsenyydestä.

Yhteisestä päätöksenteosta on tullut tärkeä tavoite yhteiskunnan eri osa-alueilla viime vuosikymmenien aikana (Stevanovic & Valkeapää & Weiste & Lindholm 2018, 403). Se on ennen kaikkea sosiaalinen ilmiö, joka voidaan määritellä joukoksi toiminnallisia ja dynaamisia tekijöitä, joilla on alku- ja päätepisteensä (Campbell & Roth & Jornet 2019, 296). Se on vuorovaikutusta, yhteistyötä ja monitasoista toiminnan ja toimintojen määrittelyä (Stevanovic ym. 2018).

Näkemykset siitä, millaista yhteisen päätöksenteon tulisi olla, voivat olla keskenään ristiriitaisia. Tällainen ristiriitaisuus on näkynyt esimerkiksi Suomen Nato-keskustelussa: julkisessa keskustelussa pohdittiin muun muassa sitä, kenellä tulisi olla oikeus päättää jäsenyyden hakeemisesta. Koko Suomen kansalla vai niillä, jotka ovat erityisen perehtyneitä aiheeseen? Erimielisyydet yhteisessä päätöksenteossa juontavatkin juurensa kysymykseen siitä, kenellä viime kädessä pitäisi olla oikeus päättää asiasta ja miten päätöksentekoon osallistujien väliset valtasuhteet rakentuvat (Stevanovic ym. 2018, 405).

Päivänpolitiikan, työelämän ja perheneuvotteluiden lisäksi yhteinen päätöksenteko on osa myös sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa. Tässä kontekstissa nähdään ihanteelliseksi tavoite siitä, että asiakas ja ammattilainen osallistuvat tasavertaisesti asiakkaan hoitoa koskevaan päätöksentekoon. Sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä yhteinen päätöksenteko liittyykin erityisen merkittävällä tavalla osallisuuteen, sillä oikeus ja mahdollisuus tehdä yhteisiä päätöksiä on yksi sen ilmenemismuodoista. (Stevanovic ym. 2018, 403). Tässä pro gradu –tutkielmassa yhteinen päätöksenteko on tarkastelun kohteena mielenterveyskuntoutuksen kontekstissa.

1.2 Klubitalo-toiminta

Mielenterveysongelmia, kuten masennusta, on luonnehdittu suomalaisten kansantaudiksi. Joka viides suomalainen sairastuu masennukseen elämänsä aikana ja vähintään joka viides kokee vuoden aikana mielenterveyden häiriöitä (MIELI Suomen Mielenterveys ry 2021). Suomessa mielenterveyspalveluja tarjotaan sekä julkisella että yksityisellä sektorilla, mutta etenkin kolmannella sektorilla on tärkeä rooli tuottaa julkisia palveluja täydentävää työtä. Kolmannen sektorin palvelujen tarjoaman tuen voidaan katsoa perustuvan osallisuuteen ja vertaisuuteen. (Juhila 2018, 118.) Kolmannen sektorin toimijoiden tutkiminen on tärkeää niiden yhteiskunnallisesti merkityksellisen roolin vuoksi. Yksi tällainen kolmannen sektorin toimija on Suomen Klubitalot ry.

Klubitalot ovat henkilökunnan ja kuntoutujajäsenten muodostamia yhteisöjä, joiden tavoitteena on täydentää psykososiaalisia palveluja ja edistää kuntoutujajäsenten toipumista (suomenklubitalot.fi). Klubitalotoiminnan tarkoituksena on tukea mielenterveyskuntoutujien ja heidän läheistensä ilmaisemia tarpeita, joihin psykiatrinen terveydenhuolto ei välttämättä kykene vastaamaan. Näitä tarpeita ovat esimerkiksi koulutukseen, työllistymiseen, asumiseen, toimeentuloon ja edunvalvontaan liittyvät asiat. Klubitalot eroavat jäsenkokemusten mukaan muista toimintayksiköistä ja jäsentaloista, sillä Klubitaloissa painottuvat vapaaehtoisuus, yhdenvertaisuus, vertaistuki, uusien taitojen ja työtehtävien oppiminen, yhteisöllisyyden tunne ja osallisuus. (Hänninen 2016a, 24–26.)

Kansainvälisen Klubitalo-toiminnan juuret ovat 1940-luvulla. Liike sai alkunsa mielisairaalaan kotiutettujen potilaiden perustamasta WANA (*We Are Not Alone*) -ryhmästä, joka pyrki ehkäisemään mielenterveysongelmista kärsivien syrjäytymistä ja yksinäisyyttä. (Hänninen 2016c, 32–33.) Ryhmän mielestä heidän tuli pysyä yhdessä kotiuttamisen jälkeen katkaistakseen sairaalakierteensä. Lisäksi he tiesivät tarvitsevänsä oman paikan, johon voisivat kuulua ja jossa he tuntisivat olevansa haluttuja ja tarvittuja. (Propst 2003, 30.) Ryhmä sai itselleen vuonna 1948 rahoituksen, jonka avulla se hankki itselleen virallisen kokoontumispaikan. Toimintamallin leviämisvaihe käynnistyi Yhdysvalloissa vuodesta 1978 lähtien, ja kymmenen vuoden aikana 220 Klubitaloa aloitti toimintansa Yhdysvaltojen osavaltioissa. Samalla toiminnan malli levisi myös Skandinaviaan, Länsi-Eurooppaan, Etelä-Koreaan, Japaniin, Kaakkois-Aasiaan ja Australiaan. 2000- ja 2010-luvuilla yli puolet Euroopan Klubitaloista sijaitsee Pohjoismaissa. (Hänninen 2016c, 32–33.)

Suomen ensimmäinen Klubitalo avattiin Tampereella vuonna 1995 (Törnblom & Lepistö 2016, 39). Vuonna 2022 Suomessa toimii 23 Klubitaloa (suomenklubitalot.fi). Suomen Klubitalojen toimintaa ja toiminnan kehittämistä koordinoi Suomen Klubitalot ry. Sen tavoitteena on kehittää Klubitalojen vaikuttamistyötä, lisätä tiedottamista ja yhtenäistää Klubitalojen toimintaa. (Törnblom & Lepistö 2016, 41.)

Klubitalojen toiminnan tarkoituksena on tukea kuntoutujia selviämään ilman sairaalahoitoa sekä edistää heidän sosiaalista, taloudellista ja ammatillista tilannettaan. Tätä tavoitetta edesauttavat Klubitalojen palvelut, kuten työpainotteinen päivä, tuettu koulutus ja siirtymätyöpajat. Klubitalomallissa painottuvat usko kuntoutujajäsenten kykyihin ja kannustus niiden käyttämiseen. Yhteisöllisyys ja vertaistuki ovat toiminnan kulmakiviä. (Pöyhönen 2003, 9–10.)

Klubitalojen toiminnan perustana on se, että jäsenet jakavat samaan aikaan sekä omistajuuden että vastuun toiminnan onnistumisesta. Henkilökuntajäsenet ja kuntoutujat nähdään tasavertaisina. (Hänninen 2016b, 35.) Klubitalojen toimintaperiaate näkyy käytännössä esimerkiksi talojen Klubikokouksissa, joissa talon toimintaa koskevat päätökset tehdään yhdessä keskustellen kuntoutujajäsenten ja henkilökunnan kesken. Päätöksenteko Klubitaloilla perustuu konsensusajatteluun, jonka mukaan lopullisen päätöksen muotoilussa tulisi huomioida sekä enemmistön mielipide että siitä poikkeavat näkemykset (Ostrovskij & Paananen & Nevalainen & Stevanovic & Weiste & Niska & Valkeapää & Lindholm 2021, 22).

Olen läpi opintojeni ollut kiinnostunut sosiaalisen hyvinvoinnin tematiikasta. Minulle tarjoutui kiinnostuksiini sopiva mahdollisuus tehdä pro gradu -tutkielmani osana Suomen Akatemian ja Helsingin yliopiston rahoittamaa VOIS-hanketta (vois.fi), jossa tutkimuksen painopisteinä olivat osallistuminen, yhteinen päätöksenteko ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat. Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin mielenterveyskuntoutujien ja henkilökuntajäsenten välistä yhteistä päätöksentekoa Suomen Klubitaloilla. Tarkastelen diskurssianalyttisin keinoin sitä, millaisia päätöksentekoon liittyviä ihanteita aineistoni haastattelumateriaaleissa tuotetaan ja osoitan, millä tavoin eri ihanteet voivat olla keskenään ristiriidassa.

2 Aiempaa tutkimuskirjallisuutta

2.1 Kuntoutus

Kuntoutus on monialaista ja suunnitelmallista toimintaa. Sen tavoitteena on auttaa kuntoutujaa elämänprojektiansa toteuttamisessa sekä elämänhallintansa ylläpitämisessä silloin, kun hänen mahdollisuutensa integraatioon ja sosiaaliseen selviytymiseen ovat heikentyneet sairauden tai muun syyn takia. Kuntoutus pitää sisällään toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on lisätä yksilön voimavaroja, toimintakykyä ja hallinnantunnetta sekä parantaa ympäristön tarjoamia toimintamahdollisuuksia. Kuntoutuksen työskentelymallit voivat olla yksilö- tai ryhmäkohtaisia, ja niissä käytetään hyödyksi lähiyhteisöjen sosiaalisia verkostoja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002; Järvikoski & Härkäpää 2001.)

Mielenterveyden häiriöihin liittyvää kuntoutusta on kuvattu psykososiaalisen, psykiatrisen ja psyykkisen kuntoutuksen käsitteillä. Mielenterveyskuntoutus on kuitenkin näitä määritelmiä laajempi käsite. Muun muassa syrjäytymiseen, osallisuuteen ja stigmatisaatioon liittyvät ilmiöt, työuupumus ja paineet sekä yhteisöjen ongelmat voivat heikentää ihmisen psyykkistä toimintakykyä. Mielenterveyskuntoutuksen kenttä käsittää näkökulmat yksilöllisistä elämänsä kriiseistä vaikeiden kroonisten tilojen kuntoutukseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002; Riikonen & Järvikoski 2001.)

Asiakaslähtöisyys on yksi kuntoutustoimintaa ohjaavista arvoista ja tavoitteista. Se tarkoittaa kuntoutujan autonomian korostamista sekä hänen osallistumistaan kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Lisäksi se tarkoittaa sitä, että kuntoutuksen yksilölliset tavoitteet ja toimenpidekokonaisuus määritellään kuntoutujan omista lähtökohdista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002; Järvikoski & Härkäpää 2001.) Asiakaslähtöisyyden vaade kytkeytyy pirstaleiseen ja monimutkaiseen palveluverkostoon, joka on syntynyt, kun mielenterveyspalveluiden kentälle on tullut uusia palveluntarjoajia. Sopivan palvelukokonaisuuden löytäminen on usein haasteellista. Vastauksena tähän haasteeseen on yhteiskunnassa laaja yksimielisyys siitä, että asiakaslähtöisyyden tulee olla palvelujärjestelmän rakennemuutoksen ja ammatillisen auttamistyön kehittämisen kiintopisteenä. Asiakaslähtöisyydellä on monia ilmenemismuotoja. (Günther & Raitakari & Juhila & Saario & Kaartamo & Kulmala 2013, 53–55.)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2002) on esittänyt mahdollisuuksiksi ja keinoiksi asiakaslähtöisyyden lisäämiseksi yhdessä kuntoutujan kanssa tehtävät kuntoutussuunnitelmat, kuntoutumisneuvonnan, vertaistuen, kuntoutumisen prosessimallin ja siihen perustuvat kuntoutuskurssit,

muun ryhmäkuntoutumisen, kuntoutujan perheen ja lähiverkoston huomioinnin ja mukaan ottamisen, asumis- ja kotikuntoutuksen sekä klubi- ja jäsentalot. Klubi- ja jäsentalot ovat matalan osallistumiskynnyksen palveluja, joiden toiminta perustuu yhteisöllisyyteen ja vertaistukeen. (Em.)

2.2 Osallisuus, yhteinen päätöksenteko ja asiakaslähtöisyys mielenterveyskuntoutuksessa

Tutkimuskirjallisuudessa osallisuus määrittyy mahdollisuudeksi toimia itsenäisesti, päästä mukaan toimintaan mielekkääseen toimintaan toisten kanssa, saada sosiaalisia kontakteja ja osallistua päätöksentekoon. (Günther ym. 2013, 116.) Mielenterveyden kontekstissa osallisuus voidaan määritellä sosiaalisesti osallisuudeksi. Se määrittää henkilön osallistumisena toimintoihin, joissa ollaan vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja yhteisön muiden jäsenten kanssa. (Stevanovic ym. 2018; Lefebvre & Richard & Gauvin & Raymond 2010.) Mielenterveysongelmat heikentävät huomattavasti ihmisten tuotteliaisuutta ja kykyä osallistua yhteiskunnan toimintoihin (Stevanovic ym. 2018; Insel & Collins & Hyman 2015). Mielenterveyden häiriöistä kärsivät ovat alttiita syrjäytymiselle, ja tällaisista osallisuuden ongelmista aiheutuu yksilöille kärsimystä. Osallisuuden haasteet konkretisoituvat sosiaalisen elämän eri tasoilla. Yksilön tasolla nämä haasteet ilmenevät syrjäytymisen riskiä lisäävänä itsestigmatisointina. (Stevanovic ym. 2018; Corrigan 1998). Yhteiskunnan tasolla osallisuuden ongelmat ilmenevät mielenterveyskuntoutujien vaikeuksina päästä työmarkkinoille ja pysyä siellä aktiivisina. (Stevanovic ym. 2018; Banerjee & Chatterji & Lahiri 2017.)

Sosiaalisesta osallisuudesta ja osallistumisesta on tullut sosiaali- ja terveyspalvelujen tärkeitä tavoitteita. Kansainvälisen mielenterveyspolitiikan suositukset korostavat asiakkaan osallistumisen merkitystä. Se tarkoittaa sellaisten menettelytapojen käyttämistä, jotka tukevat asiakkaan halua ja kykyä tehdä omaa elämäänsä ja hyvinvointiaan koskevia itsenäisiä päätöksiä. (Weiste & Stevanovic & Lindholm 2020, 1–3; Royal College of Psychiatrists Social Inclusion Scoping Group 2009; WHO 2013.)

Näkemyksiä yhteistoiminnallisista hoitomenetelmistä psykiatrisessa hoidossa on esitetty jo 1850-luvulla. Näkemykset punnitsivat mahdollisuutta hyödyntää potilaan omia voimavaroja hoidon yhteydessä. Potilaan voimavarojen hyödyntämistä estivät kuitenkin eristäminen muusta yhteisöstä sekä sairauksiin liittyvät vaikeudet. (Latvala 2003, 62; Isohanni & Moring 1993.)

Mielenterveystyössä on kuitenkin siirrytty auktoriteetilähtöisestä toimintatavasta yhteistoiminnalliseen tapaan. Auktoriteetilähtöisessä toimintatavassa yhteistyön, vastuun ja päätöksenteon toteutuminen olivat muodollisen auktoriteettimallin varassa. Hoidon arvioinnissa keski-tyttiin pääasiassa kontrolloivien menetelmien käyttöön liittyviä tekijöitä, kuten lääkkeiden vaikutukseen. Asiantuntijalähtöisessä toimintatavassa moniammatillinen asiantuntijatiimi arvioi potilaan voimavaroja ja kyvykkyyttä selviytyä. Potilas sai osallistua itseään koskevan hoidon suunnitteluun. Potilaan näkemyksiä ei kuitenkaan kysytty tai niillä oli vähän painoarvoa. Päätöksenteko kuului asiantuntijoille. Yhteistoiminnallisessa hoidossa taas pyritään tukemaan potilaan selviytymistä yksilöllisten ja joustavien ratkaisujen avulla. Potilas osallistuu hoitoonsa vastuullisena osallistujana. Yhteistoiminnallisessa hoitotyössä positiivinen muutos on keskeinen tavoite, ja siihen pyritään jaetulla vastuulla, yhteistyöllä ja yhteisellä päätöksenteolla. (Latvala 2003, 63–64; Latvala 1998.) Asiakaslähtöisyyttä pidetään nykypäivänä mielenterveyspalveluissa ensisijaisena menettelytapana (Weiste ym. 2020, 5; O’Donovan 2007). Asiakaslähtöisyyden ydinideana on ymmärtää asiakkaan kokemuksellisia näkökulmia, huolia, odotuksia, tunteita, tarpeita ja toimintaa. Ymmärryksen avulla pyritään saavuttamaan yhteinen ymmärrys ongelmasta ja sen hoidosta. (Weiste ym. 2020, 5; Epstein & Franks & Fiscella & Shields & Meldrum & Kravitz & Duberstein 2005, 1517.)

Asiakkaan osallistuminen omaan hoitoonsa kytkeytyy vahvasti siihen, että hän palvelunkäyttäjänä osallistuu päätöksentekoprosesseihin (Weiste ym. 2020, 6; Thompson 2007). Päätöksenteon mallit voidaan jakaa ”jaetun päätöksenteon malliin” (SDM) ja ”yhteistyöhön perustuvaan malliin” (CDM). SDM-malli on prosessi, jossa asiakas ja ammattilainen ovat sitoutuneet jakamaan tietoa tavoitteistaan ja arvoistaan, jotta he voivat saavuttaa konsensuksen hoidosta (Weiste ym. 2020, 6; Charles & Gafni & Whelan 1997). SDM-malli tunnistaa asiakkaan kokemuksellisen tiedon merkityksen ja mallissa käytetään yleisiä tai diagnoosikohtaisia työkaluja päätöksenteon tukena. Menetelmän on todettu toimivan hyvin silloin, kun asiakkaan ongelma on kapea, eikä osallistumista tarvita tähän ongelmaan keskittyvän hoidon ulkopuolella. SDM-malli on kuitenkin todettu epäjohdonmukaiseksi, kun sitä tarkastellaan suhteessa toipumisorientaation arvoihin, sillä mallin mukaan asiantuntijat voivat valita jättää jakamatta päätöksenteon näkökohtia asiakkaalle tilanteessa, jossa he näkevät asiakkaan kliinisen tilan estävän osallistumisen päätöksentekoon. CDM-mallin on esitetty vastaavan näihin SDM-mallin rajoituksiin. CDM-malli korostaa yksilöityä hoitoprosessia, ja se perustuu ajatukseen asiakkaan ja ammattilaisen tasavertaisesta vastuusta ja vallasta päätöksentekoprosessissa. Mallin päätöksenteon

tekoprosessissa jaetaan kaikki asiakkaan tarpeiden ja hoidon kannalta olennainen tieto. Asiakkaalla on mahdollisuus punnita eri vaihtoehtojen hyviä ja huonoja puolia omien yksilöllisten tarpeidensa näkökulmasta. Lopulta asiakas ja ammattilainen tulevat jaettuun konsensukseen, joka perustuu jokaisen osallistujan ymmärrykseen siitä, mikä on parasta asiakkaan yksilöllisessä tilanteessa. (Weiste ym. 2020, 6–7; Treichler & Spaulding 2017.)

2.3 Osallisuus ja yhteinen päätöksenteko Klubitalo-toiminnassa

Psykososiaaliseen kuntoutukseen on monia ideologisia lähestymistapoja, jonka yksi keskeisistä malleista korostaa erityisesti toipumista (*recovery*). Tämä lähestymistapa keskittyy epälineaariseen jatkuvan kasvun prosessiin, jossa tuetaan ja mahdollistetaan mielenterveyskuntoutujia ottamaan hallinta omasta elämästään. Toisissa malleissa taas korostetaan yhteisyyttä (*communion*). (Valkeapää & Tanaka & Lindholm & Weiste & Stevanovic 2019.) Klubitalotoiminnan kuntoutumisasiologia on toipumisorientaatio (*recovery approach*), joka haastaa perinteisen lääketieteellisen mallin mukaisen sairauskäsityksen ja joka keskittyy kuntoutujan sairauden ja oireiden sijaan hänen vahvuuksiinsa ja hyvinvointiinsa (Stevanovic ym. 2018; Anthony 2007). Toipumisorientaatio konkretisoituu Klubitalojen toiminnassa siten, että toimintaa ohjaa yhteisen päätöksenteon ihanne. Toiminnassa suositaan kaikille avoimia keskustelutilaisuuksia ja päätöksenteon malleja, jotka tähtäävät konsensusratkaisuihin. (Stevanovic ym. 2018, 406.)

Käytännössä yhteinen päätöksenteko Klubitaloilla tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Klubitalojen kokoukset ovat aina avoimia sekä jäsenille että henkilökunnalle. Klubitalojen tilat ovat henkilökunnan ja jäsenten yhteisiä. Jäsenten ja henkilökunnan aktiivinen osallistuminen päätöksentekoon pyritään takaamaan avoimilla keskustelutilaisuuksia ja muilla toimintatavoilla. Yhteinen päätöksenteko koskee hallintoa, Klubitalojen tulevaisuuden suuntaviivoja ja toiminnan kehittämistä sekä Klubitalojen toimintaperiaatteita. (Rantanen 2016, 51–53.)

Valkeapään ym. (2019) artikkelissa tarkastellaan sitä, kuinka sekä toipumisen että yhteisyyden ideoita sovelletaan päätöksentekoprosesseihin Klubitalotoiminnan *Transitional Employment* (TE) -ohjelmassa. Aikaisempi Klubitalo-tutkimus on osoittanut, että ideoita soveltaminen päätöksentekoon käytännön tasolla on ollut haasteellista. Päätöksentekoon, kuten budjettia ja sääntöjä koskevaan sellaiseen, osallistuu vain rajallinen määrä jäseniä (Valkeapää ym. 2019; Mowbray & Lewandowski & Holter & Bybee 2006). Toiminnan haasteeksi on kirjallisuudessa esitetty myös jäsenistön suuri vaihtuvuus, jonka jäsenet kokivat haastattelussa vaikuttavan yhteisöllisyyden rakentumiseen ja ylläpitämiseen (Rantanen 2016, 55). Henkilöstömäärä Suomen

Klubitaloilla on vähäinen, mikä ylläpitää toiminnan epävakautta. Lisäksi haasteina ovat määrärahojen niukkuus ja kuntien rajallinen tuki. (Hänninen 2016a, 27.) Lisäksi on osoitettu, että vaikka päätöksentekoprosessista on pyritty tekemään mahdollisimman demokraattinen, joillain jäsenillä on enemmän vaikutusvaltaa päätöksentekoprosesseissa ja joskus henkilökuntajäsenten mielipiteet ohittavat kuntoutujajäsenten mielipiteet. (Valkeapää ym. 2019.)

Stevanovicin ym. (2018) tutkimusartikkelissa tarkasteltiin yhteistä päätöksentekoa yhdellä suomalaisella Klubitalolla. Tutkimuksessa havainnollistettiin erilaisia vuorovaikutuskäytäntöjä, joilla henkilökuntajäsenet pyrkivät osallistamaan kuntoutujia päätöksentekoon. Nämä käytännöt osoittavat henkilökuntajäsenten ottavan enemmän vastuuta yhteisen päätöksenteon syntymisestä ja vuorovaikutuksen etenemisestä. Henkilökuntajäsenten toimintaa voidaan tutkia pedagogisesta, keskustelullisen vastuun ottamisen tai vallankäytön näkökulmista. Artikkelissa pohditaan sitä, kuinka paljon henkilökuntajäsenten toimintaan vaikuttaa heidän sosiaalialan koulutustaustansa, ja kuinka paljon Klubitalon ideologia määrittää heidän toimintaansa. (Em.)

Henkilökuntajäsenet itseasiassa kohtaavat työssään toistensa kanssa ristiriidassa olevia kuntoutusideologioita, joiden kehyksessä heidän täytyy määrittää omaa toimintaansa. Toisien kuntoutusideologioiden perustana on ajatus siitä, että henkilökuntajäsenten tulisi rohkaista kuntoutujia ottamaan vastaan velvoitteita, joita heille Klubitalon jäsenyyden myötä syntyy. Toiset kuntoutusideologiat taas edellä mainittujen, toipumista painottavien lähtökohtien mukaisesti korostavat kuntoutujien tarvetta ottaa hallinta omasta elämästään. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kuntoutujalla pitäisi olla oikeus halutessaan pidättäytyä yhteisestä päätöksenteosta. Henkilökuntajäsenten tulee siis tasapainoilla sen välillä, että kuntoutujajäsenille tarjotaan aidot mahdollisuudet osallistua syntyviin päätöksiin samalla, kun osallistuminen on heille riittävän helppoa. Ristiriitaisten kuntoutusideologioiden edessä henkilökuntajäsenten tehtävien voidaan katsoa olevan erityisen vaativia. (Stevanovic & Valkeapää & Weiste & Lindholm 2022, 147.)

Samalla kun henkilökuntajäsenet pyrkivät osallistamaan kuntoutujia päätöksentekoon, heidän on varmistettava, että joitain päätöksiä saadaan rakentumaan kokouksien aikana. Näiden tavoitteiden yhdistelmä johtaa erilaisiin dilemmoihin päätöksentekoprosessissa, jotka tulevat näkyviin käytännössä. Henkilökuntajäsenet saattavat esimerkiksi kohdella kuntoutujajäsenen puheenvuoroa takautuvasti ehdotuksena, vaikka puheenvuoron tarkoitusperä on todellisuudessa epäselvä. Henkilökuntajäsenet saattavat lisäksi kannustaa kuntoutujajäseniä suostumaan tai sitoutumaan ehdotettuun suunnitelmaan tilanteissa, joissa kuntoutujat eivät itse ota ehdotukseen

kantaa. Näin ollen henkilökuntajäsenet kantavat enemmän vastuuta vuorovaikutustilanteen kehittymisestä ja päätöksenteon syntymisestä. (Stevanovic & Valkeapää & Weiste & Lindholm 2020, 63–65.) Stevanovicin, Niskan, Nevalaisen, Weisten, Lindholmin ja Valkeapään (2021, 13) tutkimuksessa huomattiin, että henkilökuntajäsenet ilmaisivat samanmielisyyttä kuntoutujajäsenten suotuisiksi koettuihin näkemyksiin arvioiden ja kehittären niitä keskustelujen edessä muussakin, kuin yhteisen päätöksenteon kontekstissa. Näin toimimalla henkilökuntajäsenet saattoivat ohjata kuntoutujia omaksumaan uusia ja suotuisina pidettyjä näkemyksiä ilman, että heidän voisi katsoa “kouluttaneen” kuntoutujajäseniä, mikä olisi Klubitalojen standardien vastaista (em.).

Weisten, Lindholmin, Stevanovicin ja Valkeapään (2021) tutkimuksessa tämän suuntaiset havainnot vahvistuivat. He havaitsivat, että henkilökuntajäsenet käyttivät ehdotuksen kaltaisia kysymysvuoroja kutsuessaan jäseniä vastavuoroisuuteen. Jos vastavuoroisuutta ei syntynyt riittävästi, henkilökuntajäsenet veivät keskustelua eteenpäin yhteistyössä toistensa kanssa. Henkilökuntajäsenet lisäksi valitsivat, mitkä kuntoutujajäsenten oma-aloitteisista ehdotuksista otettiin kulloinkin käsittelyyn sen mukaan, kuinka hyvin ne sopivat tilanteeseen. Kuntoutujajäsenten vuoroja saatettiin sulkea suoraan, siirtää myöhemmälle ryhmätapaamiselle tai mahdollisuuksien mukaan yhdistää osaksi ryhmän yhteistä agendaa. (Em.)

Aikaisemmat tutkimustulokset viittaavat siihen, että kuntoutujan ja ammattilaisen osallisuus ei ole aina yhtä tasa-arvoista, kuin osallisuuden ideaalit antavat olettaa (Weiste ym. 2021, 79). Kaikkiaan ne tavat, joilla henkilökuntajäsenet pyrkivät edistämään kuntoutujien osallistumista yhteiseen päätöksentekoon voidaan nähdä vallankäytön ja ohjauksen muotona. Tämä tekee päätöksentekotilanteista väistämättömästi dilemmaattisia. (Stevanovic & Valkeapää & Weiste & Lindholm 2020, 63–65.)

3 Teoreettismetodologinen viitekehys

Tutkielmani on laadullinen ja hyödynnän menetelmänäni diskurssianalyysia. Diskurssianalyytisen tutkimuksen kenttä on hyvin kirjava ja se sisältää useita eri käsitteitä ja näkökulmia, joita tutkijat voivat tulkita eri tavoin (Kokkonen 2012, 19). Olen valinnut metodologiseksi kehykseni diskurssianalyysin kenttään kuuluvan kriittisen diskursiivisen psykologian osasuuntauksen, joka yhdistelee kriittistä ja analyttistä tutkimustapaa. Tämä osasuuntauksen joustavuus ja mahdollisuus viedä analyysin painotus kumpaankin suuntaan olivat syyni sen valintaan.

Esittelen tässä osiossa aluksi diskurssianalyysia erityisesti sosiaalipsykologisen tutkimuksen näkökulmasta. Sen jälkeen käsittelen tarkemmin kriittistä diskursiivista psykologiaa ja viimeisenä paneudun niihin teoreettismetodologisiin käsitteisiin, joita käytän tutkielmassani analyysini tukena.

3.1 Diskurssianalyysi sosiaalipsykologiassa

Diskurssianalyysia ei pidetä selvärajaisena tutkimusmenetelmänä, vaan se on ennemminkin väljä teoreettinen viitekehys (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 25; Potter & Wetherell 1987; Suoninen 1992, 125). Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 25–26) mukaan diskurssianalyysi sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. Sen teoreettisina lähtökohtina voidaan kuitenkin pitää tiettyjä oletuksia. Niiden mukaan 1) kielenkäytöllä on sosiaalista todellisuutta rakentava luonne 2) on olemassa rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssysteemejä 3) merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista 4) toimijat kiinnittyvät merkityssysteemeihin ja 5) kielenkäytöllä on seurauksia tuottava luonne. Lähtökohtien painotus riippuu tutkimusongelmasta- ja asetelmasta. (Em.)

Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdat ovat merkittävä ja erottamaton osa diskurssianalyttistä tutkimusta. Sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteessä tarkastellaan tapoja, joilla ihmiset rakentavat sosiaalista todellisuutta vuorovaikutuksen ja kielellisten käytäntöjen kautta. Sosiaalisessa konstruktionismissa katsotaan ettei todellisuus olisi samanlainen ilman näitä käytäntöjä. Sosiaalinen todellisuus taas tarkoittaa useamman ihmisen jakamaa ja yhdessä yllä pitämää ymmärrystä esimerkiksi siitä, mitä kunakin aikakautena, kussakin kulttuurissa tai ryhmässä pidetään arvostettuna ja millainen tieto on tärkeää ja luotettavaa. Ihmisten arkinen toiminta ja kanssakäyminen ovat kulttuurin muotoutumisen perusta. (Suoninen 2014, 29–30.) Sosiaalinen konstruktionismi ei ole yksiselitteinen lähestymistapa, vaan sen sisällä on

monenlaisia erilaisia painotuksia ja oletuksia. Sosiaalisen konstruktionismin periaatteita on yhdistelty eri tieteenalojen omien teoreetikoiden ajatuksiin. Sosiaalipsykologiassa esimerkiksi Jonathan Potter (ks. Potter 1996a) on muotoillut sosiaalisesta konstruktionismista vaihtoehtoista näkökulmaa kognitiiviselle sosiaalipsykologialle. Näkökulma siirtää painotuksen pään sisäisestä tiedon käsittelyn prosesseista kohti vuorovaikutuksellisia prosesseja (Niska & Venäläinen & Cañada & Olakivi, arvioitavana).

Sosiaalipsykologian kentällä vuorovaikutus ja sosiaaliset ilmiöt ovat keskeisiä tutkimuksen kohteita. Diskurssianalyysia on tutkimusmenetelmänä hyödynnetty useissa sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa. Taustalla vaikuttaa sosiaalipsykologian tutkimuskentän lisääntynyt kiinnostus kieltä ja arkipuhetta kohtaan, mikä taas on laajentanut käytettävissä olevia tutkimusmenetelmiä laadullisiksi. (Ahokas & Lahikainen & Pirttilä-Backman & Suoninen 2014, 22). Sosiaalipsykologian diskurssianalyttinen suuntaus erittelee kielenkäytön vaihtelun suhdetta sen tuottamiin seurauksiin (Suoninen 2014, 62).

Vuorovaikutuksen ja kielellisten käytäntöjen maailma ei ole mekaaninen. Se sisältää ennakoitavia, arvoituksellisia ja neuvottelullisia piirteitä, ja tekee vuorovaikutuksesta ilmiöalueen, jota ihmiset rakentavat yhdessä toisten kanssa omalla toiminnallaan ja jonka lopputulos voi olla enemmän, kuin yksittäisten toimintojen summa. Vuorovaikutuksen kaksi olennaista aspektia liittyvät muotoilutapaan ja sanavalintoihin. Sanat kantavat merkityksiä, jotka tulevat käyttöön kulttuurien ja osakulttuurien resursseista. (Suoninen 2014.) Kieli itsessään on funktionaalista ja puhe on toimintaa. Diskurssianalyysissa nähdään jatkumo interpersonaalisten toimintojen, kuten selittämisen, oikeuttamisen ja syyttämisen, ja diskurssin laajemman tarkoituksensa kanssa. (Wetherell & Potter 1988.)

Keskusteluissa esiintyvään oman itsen tai muiden asioiden kuvailuun saattaa sisältyä sisällöllistä ja asenteellista vaihtelua, jota kutsutaan kielenkäytön vaihteluksi. Tämä vaihtelu tulee suhteuttaa kulloisenkin aikakauden yleisesti käytettyihin sanastoihin sekä vuorovaikutustilanteen vaihteluihin. Aikakauden sanastot rajaavat mahdollisuuksia todellisuuden merkityksellistämiseen, joka tarkoittaa, että todellisuutta ei nähdä sellaisenaan vaan se mielletään kulttuurisesti annettujen käsitysten kautta. (Suoninen 2014.)

Diskurssianalyysissa tutkimuksen kohteeksi valitaan sosiaalista todellisuutta ja kanssakäymistä rakentavat kielelliset prosessit ja niiden tuotokset. Tutkijan ja tutkimuskohteen välinen suhde on konstruktiiivinen, ja tutkimustulosten kautta sekä kuvataan että luodaan sosiaalista

todellisuutta. Tutkijan kielenkäyttöön tulee täten suhtautua refleksiivisesti. Tutkimuksen kohteet tulevat tutkijalle jollakin tavoilla nimettyinä, ja vaikka tutkimuksen kohteet eivät olisi sanallisesti artikuloituja, tutkija voi lähestyä niitä vain kulttuurisesti mahdollisten symbolien ja merkitysten kautta. (Jokinen 2016, 249–253.) Diskurssianalyysissä käytettävät aineistot voivat olla esimerkiksi haastatteluja, uutisia, lehtiartikkeleita, kirjeitä tai julkisia dokumentteja. Sosiaalipsykologian diskurssianalyttisellä kentällä haastattelu on yksi yleisimmistä tavoista hankkia tutkimuksen aineisto. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

3.2 Kriittinen diskursiivinen psykologia

Kriittinen diskursiivinen psykologia kytkeytyy sosiaalipsykologian diskurssianalyttiseen suuntaukseen. Muun muassa Kokkonen (2012, 19) hyödyntää väitöskirjassaan jakoa, joka erottaa toisistaan diskursiivisen psykologian ja foucault’laisen diskurssianalyysin. Carla Willig on alkujaan nimennyt kriittisen diskursiivisen psykologian kontekstissa suuntaukset edellä esitellyllä eksplisiittisen selkeällä tavalla. Kriittistä diskursiivista psykologiaa voidaan pitää näiden suuntausten synteisinä. (Kokkonen 2012, 19; Willig 2001).

Sekä diskursiivinen psykologia että foucault’lainen diskurssianalyysi pitävät kielen roolia keskeisenä osana sosiaalisen todellisuuden rakentumista ja ovat näin ollen kriittisiä kognitivismia kohtaan. Suuntaukset kuitenkin käsittelevät erityyppisiä tutkimuskysymyksiä ja perustuvat erilaisiin tieteellisiin traditioihin. Diskursiivisen psykologian taustalla vaikuttavat etnometodologia ja keskustelunanalyysi, jotka keskittyvät vuorovaikutuksen merkityksiin jokapäiväisessä elämässä. Diskursiivinen psykologia tutkii sitä, mitä ihmiset tekevät kielellä, ja alleviivaa diskurssien performatiivisia ominaisuuksia. (Willig 2013, 116–117.) Diskursiivisen psykologian klassikoina pidetään Jonathan Potterin ja Margaret Wetherellin teosta *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour* vuodelta 1987 ja Michael Billigin teosta *Arguing and thinking: a rhetorical approach to social psychology*, joka on julkaistu samana vuonna. Kummassakaan teoksessa ei kuitenkaan mainita diskursiivista psykologiaa tai sosiaalista konstruktionismia, vaan niissä puhutaan diskurssianalyysistä ja retorisestä sosiaalipsykologiasta, diskursiivisen psykologian vakiintuessa terminä vasta 1990-luvulla (Niska, arvioitavana; Augoustinos & Tileaga 2012; Billig 2012; Potter 2012). Foucault’laiseen diskurssianalyysiin taas ovat vaikuttaneet Michel Foucault’n ja post-strukturalististen kirjailijoiden työt, joissa tutkitaan kielen roolia sosiaalisen ja psykologisen elämän rakentumisessa. Suuntaus käsittelee diskursiivisia resursseja, joita ihmisillä on saatavanaan, ja tapoja, joilla diskurssit rakentavat subjektiivisuutta, minuutta ja valtasuhteita. (Willig 2013, 117.)

Kriittisen diskursiivisen psykologian synnyn taustalla on vaikuttanut Margaret Wetherell, joka kollegoineen lähti 1990-luvulla kehittämään diskursiivista psykologiaa (ks. esim. Edley & Wetherell 1997). He hyödynsivät tulkintarepertuaarin käsitettä, jonka Potter ja Edwards taas hylkäsivät lähtiessään kehittämään diskursiivista psykologiaa toisenlaiseen suuntaan rakentaen siltä keskustelunanalyysiin (ks. Potter 1996b; Edwards & Potter 1993). Tulkintarepertuaarin käsitteen avulla Wetherell ja hänen kollegansa tarkastelivat myös subjektipositioita ja ideologisten dilemموjen muodostumista (Edley 2001; Wetherell 1998). Nämä käsitteet esittelen tarkemmin seuraavassa osiossa.

Kriittisen diskursiivisen psykologian etuna voidaan Edleyn ja Wetherellin (2001) mukaan pitää sitä, että sen muodostaman synteessin avulla diskursiivinen psykologia ja foucault'lainen diskurssianalyysi voivat täydentää toisiaan. (Kokkonen 2012, 21; Edley & Wetherell 2001.) Tästä näkökulmasta huolimatta suuntauksia käsitellään kuitenkin yleensä yhä enenevässä määrin toisistaan erillisinä (Willig 2013, 114). Tutkielmani menetelmänä päädyin hyödyntämään tässä kappaleessa esiteltyä kriittistä diskursiivista psykologiaa, koska sen edellä mainittu etu mahdollistaa monipuolisen tavan analysoida tutkielman aineistoa.

3.3 Käytetyt teorettismetodologiset käsitteet

Analyysissani hyödynnän kriittisen diskursiivisen psykologian osasuuntauksen keskeisiä käsitteitä (ks. esim. Edley 2001), jotka esittelen tässä kappaleessa. Käyttämieni käsitteiden valinnassa olen tukeutunut kriittisen diskursiivisen psykologian ja diskurssianalyysin klassikkoteoksiin.

Tulkintarepertuaarin käsite jäsentää tutkielmani analyysin rakennetta. Tulkintarepertuaarilla tarkoitetaan diskurssianalyttisessä suuntauksessa ihanteita, jotka perustuvat aikakautensa julkisissa keskusteluissa käytettäviin sanastoihin (Suoninen 2014). Repertuaarit rakentavat samasta aiheesta omanlaisensa kuvan. Repertuaarien kirjossa voi esiintyä ristiriitaisuuksia, ja tulkintarepertuaarin käsitettä sovelletaan usein näiden ristiriitaisuuksien analysoimiseen. (Em.) Tulkintarepertuaari tulee lähelle diskurssin käsitettä, jolla tarkoitetaan institutionaalistuneita tapoja, joilla kieltä ja kielen kaltaisia merkkisysteemejä käytetään (Davies & Harré 1990). Wetherell (2005) kuitenkin määrittelee tulkintarepertuaarin diskurssia suppeammaksi käsitteeksi, joka keskittyy jokapäiväisen puheen performatiivisiin käytäntöihin. Tulkintarepertuaari-

rit ovat Wetherellin (em.) mukaan tunnistettavissa toisiinsa kytkeytyvien argumenttien, selityksien, kuvausten, kielikuvien ja kliseiden rutiineiksi. Ne ovat johdonmukaisia ja ajan myötä muodostuvia puhetapoja (Van Der Merwe & Wetherell 2020, 4).

Ideologisten dilemموjen käsitteen avulla käsittelen analyysissäni tulkintarepertuaarien välille syntyviä ristiriitoja. Ideologisten dilemموjen lähtökohtana voidaan pitää ajatusta siitä, että dilemmaattista ajattelua löytyy universaalisti kaikista sosiaalisista yhteisöistä (Billig & Condor & Edwards & Gane & Middleton & Radley 1988). Ajattelua muokkaavat kulttuuriset uskot, normit ja arvot. Sellaiset dilemmat, joihin sisältyy uskomuksia ja arvoja, ovat ideologisia dilemموja. Ideologian määritelmä itsessään on vaikea ja monimuotoinen. (Em.)

Ideologia voi olla elettyä tai aatteellista. Eletty ideologia viittaa yhteiskunnan elämäntapoihin, ja aatteellinen ideologia poliittisiin, uskonnollisiin ja filosofisiin ajattelumalleihin. Eletyn ideologian ja kulttuurin konseptit ovat samankaltaisia, sillä molemmat konseptit kuvaavat jokapäiväisen ajattelun sosiaalisia rakenteita. Aatteellisen ideologian muodon ajatellaan olevan amatillisen tai aatteellisen ajattelun tuote. Tarkan määrittelyn sijaan voidaan keskittyä modernin yhteiskunnan aatteita ja arvoja koskeviin kysymyksiin, jotka teoreetikot ovat laajasti määritelleet ideologisiksi kysymyksiksi. Esimerkiksi individualismin periaatteet ovat muovautuneet osaksi modernin yhteiskunnan jokapäiväisiä konsepteja, joilla taas on ideologisia ominaisuuksia. (Billig ym. 1988.)

Edellä mainittujen lisäksi hyödynnän tutkielmassani myös position käsitettä. Positiolla tarkoitetaan tapaa, jolla toimija voi vuorovaikutustilanteessa ottaa erilaisia asemia (Suoninen 2014, 31–32). Toimija voi ottaa esimerkiksi edellistä vuoroa kriittisemmän, aloitteellisemman tai puolustuksellisemman position. Erilaiset positiot kutsuvat vuorovaikutuskumppaneita erilaisiin reaktioihin, ja ne ohjaavat koko vuorovaikutusprosessia eri suuntiin. Tietynlaisilla positiotoilla voidaan kasvattaa myös valtaa vuorovaikutustilanteissa. Positiolla voidaan laajentaa roolin käsitettä, joka määritellään usein tietystä tehtävässä toimivaan yksilöön kohdistuvien odotusten kokonaisuudeksi. (Em.) Roolin käsite keskittyy staattisten ja muodollisten vuorovaikutuskäytäntöjen tarkasteluun. Position käsitteen avulla sen sijaan voidaan keskittää analyysin huomio sellaisiin dynaamisiin näkökohtiin, joiden tarkastelun roolin käsite estää. (Davies & Harré 1990.)

Positio voidaan määritellä vielä tarkemmin subjektiposition käsitteeksi. Diskursiiviset käytännöt tuottavat subjektipositioita, jotka nostavat tarkastelun fokukseen myös sellaiset rajoitteet, joita yksilöillä voi olla diskursiivisten käytäntöjen piirissä. Ihmisille mahdolliset positiot voivat

lukkiutua erilaisissa arkielämän tilanteissa ja ne otetaan usein annettuina. Näin ollen kaikki positiot eivät ole toimijalle yhtä mahdollisia. Subjektipositioden ottamisella on yhteys itsensä rakentamiseen kulttuuristen rajoitusten luomissa puitteissa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45; Wetherell & Potter 1992, 78.) Subjektipositio mahdollistaa siis toiminnan rajoituksiin keskittyvän analyysin, mutta sitä voidaan käyttää myös silloin, kun tarkastellaan saman toimijan erilaisia positionottoja. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45; Wetherell & Potter 1992, 78.) Tutkielmassani hyödynnän subjektiposition käsitettä jälkimmäisenä kuvatulla tavalla.

Analysoin tutkielmassani mielenterveyskuntoutujien ja ohjaajien yhteistä päätöksentekoa ryhmähaastatteluaineiston pohjalta. Diskurssianalyysi ja kriittinen diskursiivinen psykologia sopivat hyvin haastatteluaineiston käsittelyyn, koska ne tarjoavat käytettäväkseni käsitteitä, jotka mahdollistavat aineiston monipuolisen tarkastelun. Tulkintarepertuaarien avulla voin tarkastella yhteisen päätöksenteon eri piirteitä ja päätöksentekoon liittyviä puhetapoja. Ideologisten dilemموjen käsite auttaa havainnollistamaan sitä, kuinka yhteiseen päätöksentekoon liitetään useita toisistaan poikkeavia ideaaleja, jotka vaikuttavat yhteisestä päätöksenteosta keskustelemiseen ja joiden välisessä jännitekentässä luovitaan erilaisin kielellisin keinoin. Subjektipositiot taas syventävät sitä, millaista sosiaalista todellisuutta yhteisestä päätöksenteosta kielenkäytön avulla rakennetaan ja millaisia päätöksentekoon osallistumisen mahdollisuuksia ja rajoituksia toimijoille rakentuu tässä sosiaalisessa todellisuudessa.

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni muodostuivat tekemieni käsitteellisten valintojen ja tutkielmani aiheen rajauksen pohjalta. Tulkintarepertuaarin ja ideologiset dilemmat ovat tutkielmani keskiössä. Näin ollen tämän diskurssianalyttisen tutkielman tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia tulkintarepertuaareja yhteisestä päätöksenteosta esiintyy mielenterveyskuntoutujien ja henkilökuntajäsenten puheessa?
2. Millaisia ideologisia dilemmoja tulkintarepertuaarien välille rakentuu?

Näiden tutkimukseni kahden pääkysymyksen lisäksi sivuan analyysissäni lyhyesti myös seuraavaa kysymystä:

3. Millaisiin toimijoille tarjoutuviin subjektipositioihin tulkintarepertuaarit ja niiden väliset ideologiset dilemmat kietoutuvat?

5 Aineisto, analyysiprosessi ja tutkimusetiikka

5.1 Aineisto

Tutkielmassani hyödynnän ryhmähaastatteluista koostuvaa aineistoa, joka on kerätty Suomen Akatemian rahoittamiin Sosiaalinen osallisuus, vuorovaikutus ja mielenterveysongelmat – ja Osallistuminen, yhteinen päätöksenteko ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat –hankkeisiin. Hankkeiden tavoitteena on ollut tarkastella sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksia mielenterveysongelmien kontekstissa ja tuottaa uutta tietoa vuorovaikutuksesta mielenterveyskuntoutujien kanssa. (Kts. vois.fi.)

Käytettävissäni olevan aineiston haastattelut oli toteutettu fokusryhmähaastatteluina. Fokusryhmähaastattelut ovat haastattelijan ylläpitämiä ryhmäkeskusteluja, joiden avulla voidaan tehdä laadullista tutkimusta (Mäntyranta & Kaila 2008). Haastattelun tavoitteena on saada esille erilaisia näkökulmia. Fokusryhmähaastattelujen tuottamaa aineistoa voidaan pitää rikkaana ja monipuolisena. (Em.) Haastatteluissa 3–5 henkilökuntajäsentä tai mielenterveyskuntoutujaa keskusteleo yhdessä mielenterveyskuntoutuksen arjesta ja vuorovaikutussuhteista. Haastattelut oli toteutettu viidellä suomalaisella Klubitalolla.

Käytettävissäni olevan haastatteluaineiston materiaali rajautui tiettyihin haastattelujen jaksoihin, joissa haastateltavat olivat keskustelleet yhteisestä päätöksenteosta. Näitä haastatteluleikkeitä oli käytettävissäni yhteensä kymmenen kappaletta. Niistä viisi oli Klubitalojen henkilökuntajäsenten ryhmähaastatteluja ja toiset viisi mielenterveyskuntoutujien ryhmähaastatteluja.

Haastatteluleikkeiden pituus vaihteli niin, että lyhin haastatteluleike oli pituudeltaan 5 minuuttia 43 sekuntia ja pisin 17 minuuttia 58 sekuntia. Muiden leikkeiden pituudet asettuivat vaihtelevin pituuksin näiden ääripäiden väliin. Leikkeiden alussa haastattelijä johdatti osallistujia keskusteluun yhteisestä päätöksenteosta kuvakorttien avulla. Haastattelijä pyysi osallistujia valitsemaan, mitkä kolme kuvakorttia kuvasivat heidän mielestään parhaiten päätöksentekoa Klubitalolla. Kuvakortit toimivat virikemateriaalina keskustelulle, ja keskustelun edetessä haastattelijä kysyi tarkentavia kysymyksiä yhteisestä päätöksenteosta. Haastattelijän kysymykset pohjautuivat välillä meneillään olleeseen keskusteluun, mutta tietyt kysymykset haastattelijä kysyi jokaisen haastattelun aikana.

Videoaineiston lisäksi sain käytettäväkseni haastattelujen litteraatit, jotka oli litteroitu ulkopuolisen yrityksen toimesta. Litteraatit sisälsivät haastatteluissa käytyt keskustelut sanatar-kasti, mutta tein litteraatteihin itse joitakin tarkennuksia. Litteraattiin ei ollut merkattu tarkem-paa tietoa esimerkiksi haastattelupuheessa ilmenevistä tauoista ja äänenpainoista. Puheen pääl-lekkäisyyksiä ei ollut merkattu tarkasti, mutta mikäli useampi osallistujia puhui päällekkäin samaan aikaan niin, että puheesta oli vaikeaa saada selvää, oli tämä kirjattu litteraattiin. Nau-raminen, epäselvät sanat tai pidemmät epäselvät puheen jaksot oli myös merkattu. Haastatte-lujen osallistujat ovat merkattu litteraatteihin kirjain- ja numeroyhdistelmin M1, M2, M3 jne. ja N1, N2, N3 jne. Haastattelijan tunnisteena litteraateissa oli kirjain H. Käytin näitä samoja tunnisteita aineistoesimerkeissä, joita liitin tutkielmani analyysiosioon.

5.2 Analyysiprosessi

Tutkielmani on laadullinen, ja olen käyttänyt analyysimenetelmänäni diskurssianalyysia ja yhtä sen osasuuntauksista, kriittistä diskursiivista psykologiaa. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 17) ovat määritelleet diskurssianalyysin kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toi-minnan tutkimukseksi, jossa analyysin kohteena on se, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Olen kuvannut diskurssianalyysin ja kriittisen diskursii-visen psykologian teoreettismetodologisia lähtökohtia aikaisemmin luvussa 3. Käytettävissäni olevaa aineiston ominaisuuksia olen kuvannut osiossa 5.1.

Diskurssianalyysin piirissä ei tavoitella määrämuotoista metodia. Sen sijaan diskurssianalyysi toimii ennemminkin löyhänä teoreettisena viitekehystenä, johon erilaisia metodivaihtoehtoja sovitetaan tapauskohtaisesti räätälöiden. (Suoninen 2016, 318.) Olen analyysia työstäessäni tu-keutunut tähän diskurssianalyttisen tutkimuksen periaatteeseen valiten käytettäväkseni sellai-sia metodivaihtoehtoja, jotka ovat mielestäni parhaiten palvelleet tutkielmani tavoitteita.

Aloitin aineiston analyysin katsomalla läpi käytössäni olleet kymmenen ryhmähaastatteluvi-deota. Ensimmäisellä kerralla keskityin muodostamaan kokonaiskuvan siitä, millainen aineisto minulla on käytössäni. Katsoin haastatteluvideot uudestaan, ja tällä toisella katselukerralla kir-joitin muistiinpanoihini ylös yleisiä havaintojani, joita tein haastatteluvideoiden pohjalta. Näissä havainnoissa keskityin erityisesti siihen, millaiset yhteiseen päätöksentekoon liittyvät puheenaiheet toistuivat eri haastattelu ryhmien välillä.

Jatkoin analyysia tutustumalla erikseen ryhmähaastatteluiden litteraatteihin. Havainnoin tois-
tuvia teemoja myös litteraateista ja käytin apunani värikoodausta eritellen litteraattien tee-
moja toisistaan. Analyysin alkuvaiheessa käyttämäni menetelmää voi kutsua teemoitteluksi,
joka tarkoittaa laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä erilaisten aihepiirien mukaan
(Tuomi & Sarajärvi 2018, 79). Värikoodauksessa käytin yhteensä viittä väriä, joilla korostin
litteraateista puhetta, jotka toistivat sisällöltään samanlaisia elementtejä. Teemat, joita muo-
dostin videohaastattelujen ja litteraattien pohjalta värikoodauksen avulla analyysin alkuvai-
heessa käsittelivät esimerkiksi yhteisöllisyyttä, aktiivista päätöksentekijää yksilönä ja päätök-
sentekoprosessin käytäntöjä.

Tein aineistostani havaintoja ja kirjasin ne muistiinpanoihini kolmannen kerran käyttäen apu-
nani sekä litteraatteja että haastatteluvideoita. Tällä kertaa havainnointiani ohjasivat seuraavat
kysymykset: Millaisin yhtenevin tai toisistaan eriävin tavoin haastateltavat keskustele-
vat yhteisen päätöksenteon ihanteista? Miten haastateltavat positioivat itseään suhteessa yhteisen
pätöksenteon ihanteisiin?

Poimin muistiinpanoihini tarkkoja otteita aineistokatkelmista, jotka antoivat vastauksia näihin
kysymyksiin. Havainnoissani painottuivat kuntoutusohjaajien vaihtelevat positiot suhteessa
yhteisen päätöksenteon ihanteisiin ja yhteisen päätöksenteon käytäntöjen yhteneväisyydet ja
eriäväisyydet Klubitalojen välillä.

Seuraavassa analyysini vaiheessa lähdin etsimään aineistosta läpileikkaavia teemoja ja niihin
liittyviä aineistokatkelmia. Hahmottelin aikaisempien muistiinpanojeni pohjalta valmiiksi em-
piiriseen osioon yhden teeman aineistoesimerkkeineen ja otsikot muista teemoista. Teemoja oli
yhteensä viisi. Teemat käsittelivät tässä vaiheessa muun muassa päätöksenteon aiheiden arvot-
tamista, osallistumisen rajoja ja koettua vääränlaista päätöksentekoon osallistumista. Kaikki-
aan teemoitteluni tavoitteena oli antaa minulle kattava kuva siitä, millaista yhteiseen päätök-
sentekoon liittyvää puhetta aineistossani esiintyy.

Teemoittelun jälkeen jatkoin analyysia etsimällä aineistostani tulkintarepertuaareja. Käytin
apunani löytämiäni teemoja, joiden sisältöä tarkastelin tulkintarepertuaarien etsimiseen sopi-
vasta näkökulmasta. Tämä tarkoitti sitä, että en keskittynyt enää pelkästään aineiston temaatti-
siin aihepiireihin. Sen sijaan tarkastelin haastatteluaiheissa esiintyviä sanastoja, performatiiv-
isia käytäntöjä ja kielenkäytön rutiineja (ks. esim. Wetherell 2005). Eri tulkintarepertuaarit
voivat käsitellä samaa aihepiiriä, josta ne rakentavat omanlaisensa ja mahdollisesti keskenään

ristiriitaisen kuvan (ks. esim. Suoninen 2014). Tämän ansiosta tulkintarepertuaareja löytyi kahdeksan (vrt. viisi teemaa). Hahmottelin tulkintarepertuaareille otsikot ja liitin niiden alle kuhunkin tulkintarepertuaariin sopivia aineistokatkelmia.

Tulkintarepertuaarit muodostivat neljä paria. Jokainen pari käsitteli samaa aihealuetta toisistaan poikkeavista ja keskenään ristiriitaisista näkökulmista. Haastatteluotteissa tulkintarepertuaariparien välille rakentui ideologisia dilemmoja. Analyysini rakenne lähti muotoutumaan tämän havainnon kautta. Hahmottelin seuraavaksi analyysiosion, jossa esiteltiin aina vuorotellen kaksi tulkintarepertuaaria ja niiden muodostama ideologinen dilemma. Analyysin rakenteen hahmotteleminen jälkeen lähdin työstämään aineiston yksityiskohtaisempaa analyysia. Tein näin kuvailemalla jokaisen otsikon alle tulkintarepertuaarien yleistä sisältöä ja analysoimalla sen jälkeen aineistokatkelmien vuorovaikutuskäytäntöjä mahdollisimman yksityiskohdaisesti.

5.3 Tutkimusetiikka

Sekä tutkielmassani että hankkeessa, jonka kautta olen saanut tutkimusaineistoni, on huomioitu hyvät tieteelliset käytännöt ja tutkimuseettiset periaatteet. VOIS-tutkimus (vois.fi) on saanut eettisen hyväksynnän Etelä-Suomen Klubitalo-osaajat ESKOT ry:ltä, ja tutkimusluvan VOIS-hankkeille on myöntänyt Klubitalon johtoryhmä. Hankkeet on rahoittanut Suomen Akatemia.

Tutkimusta ja aineistoa koskevat eettiset kysymykset liittyvät haavoittuvassa asemassa olevien tutkimiseen. Tutkimusryhmällä on ollut aikaisempaa kokemusta tällaisten ryhmien tutkimisesta sekä mielenterveyskuntoutujien hoidosta. Haastatteluissa mukana olleet mielenterveyskuntoutujat eivät ole olleet sairauden akuuttivaiheessa eivätkä sairaalahoidossa. Klubitalon henkilöstö on koonnut vapaaehtoisien ryhmät, ja mielenterveyskuntoutujien ja henkilökuntajäsenten haastattelut on järjestetty toisistaan erillisinä. Ryhmähaastattelut on järjestetty niin, että niistä on aiheutunut mahdollisimman vähän häiriötä Klubitalojen toimintaan.

Aineistonkeruussa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä ja tutkimuksen tavoitteiden on katsottu olevan eettisesti kestäviä. Haastattelujen osallistujat ovat vapaaehtoisia, täysi-ikäisiä Klubitalo-organisaation mielenterveyskuntoutujia ja henkilökuntajäseniä. Haastatteluun osallistumisesta ei ole maksettu palkkiota. Haastattelua varten kerätyissä suostumusasiakirjoissa olevia henkilötietoja ei käytetä tunnistamaan aineistossa esiintyviä henkilöitä. Mielenterveyskuntoutujista ei kerätä potilas- tai taustatietoja.

Haastatteluaineiston taltiointi on toteutettu kahdella kameralla, jotka ovat kuvanneet ryhmäkeskusteluja jalustoilla. Kameroita ei ole tarvinnut liikuttaa haastattelujen aikana, jolloin tilassa on ollut haastateltavien lisäksi läsnä vain haastattelija. Videointi voi tallentaa tapahtumia ja niiden kulkua tarkemmin kuin muut tallennusmenetelmät (Jordan & Henderson 1995, 51), mutta kameroiden läsnäolo on voinut vaikuttaa haastateltaviin ja heidän käyttäytymiseensä. Tutkimuseettisesti tämä voi olla ongelmallista, mikäli haastateltavat ovat kameroiden läsnäolon takia esimerkiksi pyrkineet antamaan itsestään suotuisamman kuvan tai vältäneet tietyistä aiheista keskustelemista. Näin ollen joitain merkittäviä aiheita on voinut jäädä tutkimustulosten ulkopuolelle. Toisaalta diskurssianalyttinen tutkimukseni käsittelee tapoja käyttää kieltä ja tuottaa sosiaalista todellisuutta, joten haastattelutilanne ja kameroiden läsnäolon mahdollinen vaikutus ei sinänsä vääristä tutkimustuloksia. Mahdollinen vaikutus on kuitenkin tärkeää huomioida tuloksia tarkastellessa. Tutkijoiden kokemusten mukaan kameran läsnäoloon kuitenkin totutaan nopeasti etenkin tilanteissa, joissa kameran takana ei ole erikseen kuvaajaa (Jordan & Henderson 1995, 55).

Tutkimuksen videoaineistoa ovat katsoneet vain tutkimushankkeen jäsenet ja muut hankkeessa mukana olleet työntekijät, kuten tutkimusavustajat ja pro gradu -tutkielman tekijät. Aineiston 2 käsittelyä koskee vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. Säilytän videomateriaalia ja haastattelujen litteraatteja omalla tietokoneellani henkilökohtaisen salasanan takana. Ulkopuolisilla ei ole pääsyä aineistoon, ja aineistoa tarkastellessani pidän huolta työskentely-ympäristön yksityisyydestä. Poistan videoaineiston tietokoneeltani pro gradu -tutkielmani valmistuttua, ja käsittelem tutkielmassani aineistoa kokonaisuudessaan siten, ettei esimerkiksi aineistokatkelmista ole tunnistettavissa yksittäisiä henkilöitä.

Olen käsitellyt tutkielmani tuloksia niin, etteivät yksittäiset osallistujat ole niistä tunnistettavissa. Mahdolliset analyysiesimerkeissä olevat nimet ovat pseudonyymejä. Eri Klubitalot on erotettu toisistaan numeroin, mutta tarkempaa tietoa siitä, minkä paikkakunnan Klubitalo on kyseessä, ei tule ilmi. Olen katsonut aineistoesimerkeissä esille tulleiden seikkojen olevan sellaisia, ettei niiden käsittely tutkielmassani aiheuta haittaa haastatteluun osallistuneille. Esitän aineistossa tuotetut mielipiteet, kannanotot ja näkemykset neutraalilla tutkimusotteella kritisoi-matta itse henkilöiden kerrontaa tai kerronnan kuvaamia toimintatapoja. Tutkimustulosten aitouden takaamiseksi pyrin kuitenkin asioiden esittämiseen neutraalisuuden lisäksi kaunistelemattomalla, totuudenmukaisella otteella.

Olen huomionnut haastatteluihin osallistuneiden mielenterveyskuntoutujien mahdollisessa haavoittuvassa asemassa olemisen käsitellessäni tutkimusaineistoa ja tutkielmani tuloksia. Tämä on tarkoittanut aineiston inhimillistä käsittelytapaa sekä analyysiprosessin aikana että raportin kirjaamisen ja tulosten esittämisen yhteydessä.

6 Analyysi

Tässä osiossa analysoin aineistosta löytämiäni tulkintarepertuaareja, niiden välille muodostuneita ideologisia dilemmoja sekä havaitsemiani subjektipositioita. Osio jakautuu neljän analyysin temaattista sisältöä kuvaavan otsikon alle. Nämä otsikot ovat tehokkuus ja osallisuus päätöksenteossa, päätöksentekijän aktiivisuus ja passiivisuus, erimielisyyksien käsittely päätöksenteossa ja päätöksentekijöiden valtaerojen käsittely. Jokaisen otsikon alla esittelen kaksi aihepiiriin mukaista tulkintarepertuaaria ja näiden tulkintarepertuaarien välille muodostuneen ideologisen dilemman. Subjektipositioita käsittelen lyhyesti ideologisten dilemموjen analyysin yhteydessä. Analyysi sisältää aineistoesimerkkejä, joissa H tarkoittaa haastattelijaa. M1, M2, M3... ja N1, N2, N3... viittaavat haastateltaviin.

6.1 Tehokkuus ja osallisuus päätöksenteossa

6.1.1 Tulkintarepertuaari 1: Päätöksenteon täytyy olla tehokasta

Osa haastateltavista sekä Klubitalojen henkilökunnan että mielenterveyskuntoutujien puolelta kertoivat päätöksentekotilanteista muodostuvan välillä pitkäkestoisia. Konsensuspäättökoprosessin luonne, eli tavoite ottaa kaikkien mielipide huomioon lopullista päätöstä muodostaessa tekee haastateltavien kertoman mukaan kokouksista pidempiä kuin ne olisivat esimerkiksi silloin, jos päätös tehtäisiin puhtaasti enemmistön mielipiteeseen pohjautuen. Klubitalotoiminnan periaatteisiin kuuluu kuitenkin päätöksien tekeminen yhdessä keskustellen esimerkiksi äänestämisen sijaan. Haastateltavat esittivät, että tehokkaampi päätöksentekoprosessi olisi joko heille itselleen mielekkäämpi tai että se voisi innostaa useampia kuntoutujista osallistumaan kokouksiin. Jotkut haastateltavat pitivät pitkää päätöksentekoprosessia oikeutettuna vain silloin, kun päätöksenteon aihe oli heidän mielestään tärkeä.

Edelliseen perustuen voidaan katsoa, että yhteisestä päätöksenteosta puhumiseen on olemassa erityinen tulkintarepertuaari. Siinä korostetaan tehokkaan päätöksenteon ihannetta, joka pitää sisällään paitsi päätöksentekoprosessin arvottamista sen tehokkuuden suhteen, myös perusajatuksen siitä, että päätöksentekoprosessin pituus ja mutkikkuus tulee suhteuttaa päätettävän asian tärkeyteen. Tulkintarepertuaarissa tulee ilmi, kuinka haastateltavien mukaan tärkeille päätöksille tulisi antaa kokouksissa enemmän aikaa tai kuinka jotkut päätökset ovat toisia tär-

keämpiä. Tulkintarepertuaarissa päätöksenteon aihe ja sen tärkeyden määrittely vaikuttavat siihen, missä määrin kaikkien jäsenten toivotaan osallistuvan kokoukseen ja päätöksentekotilanteeseen.

Esimerkki 1. Talon 1 henkilökunta

*N3: Mut en muista onko ollut koskaan mitään siis niin kun **niin sellasta, niin tärkeätä** asiaa, että siihen on tarvittu joka ikisen...*

N2: Mm, mm.

*N3: ... Että **mikä on sinun mielipide**.*

Esimerkissä 1 henkilökuntajäsenet keskustelevat Klubitalon päätöksentekotilanteiden käytännöistä. N3 kertoo, ettei hän muista päätöksenteon koskaan koskeneen mitään niin tärkeää asiaa, että sitä varten olisi ollut tarpeellista kysyä jokaiselta erikseen mielipidettä. N3 käyttää ilmaisua ”niin sellasta, niin tärkeätä”, jossa hän painottaa erityisesti ”niin”-sanaa. N3 rakentaa näin kuvaa siitä, että päätöksenteon aiheen koettu tärkeys vaikuttaa siihen, onko kannattavaa kysyä mielipidettä kaikilta kokoukseen osallistujilta. N3 lisäksi käyttää ilmaisua ”mikä on sinun mielipide”, jossa käytetyn persoonapronominin ”sinun” yksikkömuoto viittaa joissakin tilanteissa ilmenevään tarpeeseen huomioida yksittäisten päätöksentekijöiden näkemyksiä. Tästä kannasta otetaan kuitenkin tässä repertuaarissa etäisyyttä. Päätöksenteon kannalta on lisäksi tulkintarepertuaarin kehyksen mukaisesti tehokasta se, ettei jokaisen mielipidettä kysytä erikseen. Haastatteluaineistossa keskusteltiin usein päätöksenteosta konkreettisten esimerkkien kautta. Erityisesti konkreettisia esimerkkejä nostettiin esille haastattelijan kysyessä, millaisissa asioissa päätöksenteko koetaan hankalaksi tai milloin päätöksenteossa syntyy niin sanottuja ”patitilanteita”.

Esimerkki 2. Talon 3 henkilökunta

H: Sanoitte, että joskus niin kun pitkittyy kauheesti ne päätöksentekotilanteet ja sitten pitää kysyä, että voitteko nyt elää tämän kanssa. Onko jotain tiettyjä asioita, missä on erityisen hankala päästä yksimielisyyteen, mitkä on semmosia niin kun vaikeita?

*N1: Ainakin historiasta muistan kaks asiaa, eli **kahvikupin hinta (naurua yhdessä) todella tulenarka puheenaihe** talokokouksessa. Mä en muista oliko siinä*

useampi kokous. Sit toinen asia, mihin meni ehkä kolme kokousta, oli tää tupakkahuoneen poistaminen taloista.

N2: Mä luulen, et siihen meni enemmänkin aikaa.

Esimerkissä 2 N1 mainitsee hankalaksi päätöksenteon aiheeksi kahvikupin hinnan, mikä saa kaikki haastatteluun osallistujat nauramaan. Kahvikupin hinnasta keskustelemisen triviaalisuutta ei tuoda esille suoraan, mutta ajatus välittyy naurun kautta. Puheessa käytetään myös sarkastista ”tulenarka puheenaihe”-ilmaisua, joka kertoo siitä, että kahvin hinta herättää kokoukseen osallistujissa tunteita ja mielipiteitä. Huolimatta siitä, että pitkät keskustelut kahvin hinnasta viittaavat siihen, että aihe on monille merkityksellinen, puhuja itse esittää kahvikupin hinnan päätöksenteon aiheena naurettavana. Tupakkahuoneen poistamisesta syntynyt pitkä päätöksenteko keskustelun aiheena taas ei samalla tavalla herätä puhujissa naurua tai huvitusta. Naurun ja huumorin keinoin puhujat voivat siis ilmaista, millaisista asioista heidän mielestään on tai ei ole odotuksenmukaista keskustella pitkään. Vastaavanlainen esimerkki löytyy talon 5 henkilökunnan haastattelusta:

Esimerkki 3. Talon 5 henkilökunta

H: Onks jotain semmosia asioita joissa on erityisen vaikea tehdä päätöksiä yhdessä, koko joukolla?

N1, N3: (Hymähtelyä)

N1: Kahvi.

*N2: **Kahvi (Naurua yhdessä)***

*N3: Kahvi on semmonen mistä me voidaan keskustella joka talokokous, **oikeesti vuodesta toiseen** ja siit meil riittäis **tuntitolkulla** juttua, jokasella olis mielipidettä, mut sit **jos mennään näihin ihan tämmösiin niinku (naurua) asioihin** niin emmä tiedä. Onhan niihin sit joku selkee, että tiedetään että ollaan menossa ja ketkä haluaa lähteä mukaan, niin jos ilmottautuu niin todennäköisesti hän voi lähteä mukaan, et eihän se sit.*

Haastateltavat nauravat edellisen esimerkin tavoin yhteisesti tässä *esimerkissä 3*, kun kahvi päätöksenteon aiheena mainitaan. N3 vertaa kahvin ja muiden päätöksenteon aiheita ilmauksella: ”Jos mennään näihin ihan tämmösiin niinku asioihin”. Näin tekemällä hän tuottaa näkemys siitä, että kahvi on päätöksenteon aiheena vähäpätöinen, kun taas esimerkiksi retkiä

koskeva keskustelu on ”asiaa”. Lisäksi puheessa käytetään sarkastisesti painotettuja ilmaisuja ”oikeesti”, ”tuntitolkulla” ja ”vuodesta toiseen”, jotka korostavat sitä, kuinka kahvin hintaa toistuvana neuvottelun aiheena ei välttämättä pidetä merkityksellisenä. Nämä ilmaukset ovat niin sanottuja ääri-ilmaisuja, joita käyttämällä Pomerantzin (1986, 228) mukaan voidaan ehdottaa ja perustella toiminnan oikeellisuutta tai päinvastoin. Tässä ääri-ilmaisuilla oikeutetaan kahville annettua vähäpätöistä asemaa päätöksenteon aiheena, ja esimerkin kahvia koskevaan päätöksentekoon ajatellaan siis kuluvan liikaa aikaa.

Aina hankalia päätöksentekotilanteita ei osattu yhdistää tiettyyn aiheeseen. Haastateltavat kuitenkin kuvasivat kokemuksiaan vaikeasta päätöksenteosta esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Esimerkki 4. Talon 1 henkilökunta

*N2: Mistähän on **hinkattu monesti**, vaikka tää asia **ei etene nyt yhtään**, mikä vois olla semmonen asia?*

N3: Mikä ihme oli muuten mun aikana, yks keväällä joku semmonen.

N2: Joo, että kun tää ei etene yhtään tää asia.

*N3: Joo, se meni ihan **vänkkäämiseks**.*

Esimerkissä 4 päätöksenteon tehottomuutta ilmaistaan puhujien toimesta käyttäen tiettyjä sanavalintoja. Niiden kautta välittyy kuva siitä, että päätöksentekotilannetta pidetään puuduttavana. N2 käyttää ilmaisuja ”hinkattu monesti” ja ”ei etene nyt yhtään”. N3 taas käyttää sanaa ”vänkkääminen” kuvatessaan päätöksentekoa koskevaa keskustelua. Tällaisten ilmaisujen käyttö rakentaa kuvaa pitkästä päätöksentekoprosessista. Henkilökuntajäsenet sanavalinnoillaan asettavat tilanteen tehottoman päätöksenteon kehykseen, joka tekee tehokkaasta päätöksenteosta ideaalin sen asettuessa kuvatun tilanteen vastakohtaksi.

Seuraavanlainen keskustelu syntyi erään Klubitalon henkilökuntajäsenten haastattelussa, kun haastattelija kysyi miten henkilökuntajäsenet toimivat tilanteessa, jossa kuntoutujajäsenet eivät osallistu päätöksentekoprosessiin:

Esimerkki 5. Talon 5 henkilökunta

H: Mitä te teette silloin, jos ihmiset ei osallistu?

N2: Ehkä se täytyy vaan kysyä, että mitä mieltä vaikka sinä olet, että saa niin kun suoran vastauksen. Ja rohkasta sit siinä, että se vastaus voi olla oikeesti ihan mikä vaan.

N3: Ei sillai, että jokaiselta (päällekkäin puhumista). Ei siitä sit tule enää mitään, jos me ruvetaan jokaista haastatteleen.

N2: Ja sit vähän semmonen niin kun haju, että keneltä nyt vois kysyä, että tietää jo vähän, että kuka rohkastuu jos kysyy. Mut sit tietää jo, et ei joltakin ihmiseltä välttämättä voi edes kysäistä.

Esimerkin 5 alussa henkilökuntajäsen N2 esittää, että tilanteissa, joissa kuntoutujat eivät osallistu päätöksentekoon, voisi ratkaisuna osallisuuden lisäämiseksi olla kuntoutujan rohkaiseminen ja mielipiteen kysyminen. N3 jatkaa sanomalla, ettei ”siitä sit tule enää mitään”, jos mielipidettä kysyttäisiin erikseen jokaiselta kokoukseen osallistujalta. Hän käyttää ilmaisua ”jos me ruvetaan jokaista haastatteleen”, joka rakentaa mielikuvaa hitaasta päätöksentekotilanteesta. N2 vastaa tähän ikään kuin esittämällä ratkaisun, jonka mukaan kysyä voisi niiltä kuntoutujajäseniltä, joiden tiedetään vastaavan heiltä kysyttäessä. Näin hänen mukaansa voisi osallistaa kuntoutujajäseniä päätöksentekoon kuitenkin niin, että toimintatapa pysyy tehokasta päätöksentekoa tukevan tulkintarepertuaarin kehityksessä.

Henkilökuntajäsenet ottivat tehokkuuden ihannetta korostavia puheenvuoroja kuntoutujajäseniä useammin ja suoraviivaisemmin. Tässä analyysiosiossa kaikki esimerkit ovatkin peräisin henkilökuntajäsenten haastatteluista. Henkilökuntajäsenet arvioivat haastatteluissa sitä, millaiset aiheet eivät välttämättä vaadi jokaisen päätöksentekotilanteeseen osallistujan mielipidettä. He rakensivat tiettyjä sanavalintoja käyttämällä kuvaa liian pitkiksi mielletyistä päätöksentekotilanteista. He ottivat välillä huomioon ihanteen kuntoutujien osallisuudesta päätöksentekoprosessissa, mutta esittivät parhaiksi kokouksien toimintatavoiksi sellaiset, jotka pitivät kokouksen etenemisen heidän mielestään riittävän tehokkaana.

6.1.2 Tulkintarepertuaari 2: Päätöksenteon täytyy osallistaa kaikki

Edellisessä osiossa esitellyn päätöksenteon tehokkuutta painottavan tulkintarepertuaarin vastaisesti mielenterveyskuntoutujat ja henkilökuntajäsenet usein korostivat haastatteluissa tasaa arvoa ja kaikkien yhtäläistä mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon. Näitä arvoja pidettiin merkittävänä osana päätöksentekoa.

Myös tasa-arvon ja osallisuuden ihanteesta puhuttiin haastatteluaineistossa erityisen tulkintarepertuaarin kehyksessä. Tämä tulkintarepertuaari tuottaa näkemyksen, jonka mukaan kaikkien tulisi osallistua päätöksentekoon ja mikä tahansa aihe voi olla tärkeä. Päätöksenteossa on keskeisintä se, että jokaisella on mahdollisuus osallistua siihen. Tulkintarepertuaarin esimerkeissä korostetaan yhtenäistä oikeutta osallistua Klubitalon päätöksentekoon ja sen agendaan vaikuttamiseen riippumatta siitä, kuinka tärkeitä päätöksenteon aiheet kenenkin mielestä ovat. Haastateltavat kokivat, että päätöksentekoon osallistuvat kaikki:

Esimerkki 6. Talon 2 kuntoutujat

H: Sanoitte, että yhdessä jutellen teette päätöksiä, niin ketkä juttelee, miten niihin pystyy....

*M1: **Koko talo.***

*H: **Kaikki.***

*M1: **Kaikki paikalla olijat.***

Esimerkissä 6 haastattelija kysyy, ketkä keskustelevat päätöksentekotilanteissa. M1 keskeyttää haastattelijan toisen kysymyksen vastaamalla ”koko talo”, ja haastattelija jatkaa vastaamalla tarkentavasti ”kaikki”. Tähän M1 täsmentää kaikkien paikalla olijoiden osallistuvan päätöksentekoon. Kaikkien kokoukseen osallistuvien nähdään siis olevan osallisia sekä myös aktiivisia päätöksenteossa. Seuraavassa esimerkissä keskustellaan myös tasavertaisesta päätöksenteosta:

Esimerkki 7. Talon 1 kuntoutujat

*N2: Siinä tulee se, et **kaikki** on niin kun **tasavertaisesti** tekemässä sen.*

*N4: Kyllä. Kehityspäivässä on usein ollu tällasta, että siellä on niin kun jotain **yhteisii** leikkejä, lauluja ym.*

*M1: **Täällä ei oo mitään semmosii kassakaappisopimuksia** (naurua)*

*N2: **Kahdenkeskisesti...***

*M1: **Kahdenkeskisesti päätetään.***

N2 kertoo *esimerkissä 7*, kuinka päätöksenteossa ovat kaikki mukana tasavertaisesti. Esimerkissä korostuu yhteisöllisyys muun muassa sanojen ”kaikki” ja ”yhteisii” kautta. M1 jatkaa sanomalla, että Klubitalolla ei tehdä ”kassakaappisopimuksia”, eli sopimuksia, joihin kaikki

eivät saisi olla osallisina. Naurulla osoitetaan, että tällainen tilanne olisi Klubitalon kontekstissa mahdoton. N2 ja M1 jatkavat avaamalla ”kassakaappisopimuksen” käsitettä viittaamalla siihen ironisesti kahdella viimeisellä rivillä kertomalla, että ”kassakaappisopimus” olisi vain muutaman henkilön välinen päätös. Tasavertaisuudesta keskustellaan tasa-arvon käsitteen avulla toisen talon kuntoutujien keskuudessa:

Esimerkki 8. Talon 4 kuntoutujat

*N2: Ne on just joko henkilökuntaa tai jäseniä. Muutenkin tässä kokouksessa on kyse siitä, et klubitalolla **rinta rinnan tehdään hommiä.***

*M1: **Tasa-arvo.***

*N2: Niin. **tasa-arvo.***

H: Kaikesta päätetään yhdessä. Onks jotain semmosii tilanteita, mistä on vaikee päästä yhteisymmärrykseen? Tuleeks koskaan semmosii pattitilanteita, et ei päästä eteenpäin?

*M2: Ei, en oo ainakaan havainnu sellasta, että torstain klubikokouksessa olis ollu sellasta. **Aika lailla kaikki saa sanoo, pyytää vaan puheenvuoron, niin saa sanoo.***

*M1: **Joo, kaikki saa sanoo oman mielipiteensä.***

Talon 4 kuntoutujat kuvaavat *esimerkissä 8* Klubikokouksia muun muassa ilmaisulla ”rinta rinnan tehdään hommiä”. Lisäksi he tuovat keskusteluun tasa-arvon sanan kuvaamaan kokouksia. Nämä ilmaisut kuvaavat yhtäläisiä osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia jäsenten välillä. Keskustelu jatkuu haastattelijan kysymällä vaikeista päätöksentekotilanteista. M2:n mukaan ”pattitilanteita” ei tule, sillä kaikilla on mahdollisuus esittää oma kantansa. M1 on samaa mieltä ja kertoo kaikkien saavan sanoa oman mielipiteensä. ”Saada”-verbin käyttö rakentaa osallistumisen etuoikeudeksi sen sijaan, että se esitettäisiin esimerkiksi velvollisuutena. Lisäksi M1:n käyttämä kategoria jokaisen omasta mielipiteestä tuottaa näkemystä siitä, että mikä tahansa subjektiivinen kannanotto on päätöksentekotilanteessa merkityksellinen ja yhtä arvokas toisten mielipiteiden rinnalla.

Tulkintarepertuaarissa korostuvat tasa-arvon ihanteet ja kokemukset siitä, kuinka kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus kokouksissa kertoa oma näkemyksensä päätettävästä asiasta. Tulkin-

tarepertuaarin kehyksessä tämän mahdollisuuden katsottiin myös toteutuvan käytännössä ihan-
teen mukaisesti, eli jokaisen kokoukseen osallistujan koettiin osallistuvan päätöksentekoon yh-
denvertaisesti muiden kanssa. Erityisesti kuntoutujajäsenet toivat esille näitä osallisuuden ihan-
netta korostavia näkemyksiä haastatteluissa. Tulkintarepertuaarin kaikki esimerkit ovatkin pe-
räisin kuntoutujajäsenten haastatteluista.

6.1.3 Dilemma 1: Kaikkien täytyisi saada olla osallisia, mutta päätöksenteon täytyisi olla teho-
kasta

Näkemykset eivät ole aina aineistossa suoraviivaisia, kun haastateltavat pohtivat, pitäisikö pää-
töksenteon ensisijaisesti olla tehokasta vai kaikkia osallistavaa. Jotkut haastateltavat vuorotte-
levat näiden edellä esiteltyjen tulkintarepertuaarin välillä joskus samankin puheenvuoron ai-
kana. Dilemma syntyy, koska tulkintarepertuaarit ovat sisällöllisesti ristiriidassa toistensa
kanssa, ja toimijan on lähestulkoon mahdotonta toimia yhden tulkintarepertuaarin mukaisesti
ja olla samalla rikkomatta toisen tulkintarepertuaarin ääneen lausumattomia ihanteita. Tulkin-
tarepertuaarien kilpaileva suhde tulee esille useassa aineistoesimerkissä. Ensimmäisenä esi-
merkkinä dilemmasta on erään talon kuntoutujien keskustelu päätöksenteosta:

Esimerkki 9. Talon 3 kuntoutujat

*N1: Mun mielestä, oon ollut hämmästynyt siitä, että miten **pikkuasioista** ollaan
kauheen ehdottomia siitä omasta kannasta. Hyvänä esimerkkinä toi tapetti, toi
kuvatapetti tossa eteisessä niin sen kuvan valinta oli hirveen vaikeeta. Se on, ih-
miset haluaa olla osallisia ja **se on hirveen hyvä asia, että täällä ollaan osallisia**
ja jäsenet saa päättää asioista ja on, musta se on sinänsä voimaannuttavaa.
Mutta sitten se on välillä, tuntuu että tarviiko näin pienestä asiasta vääntää.*

*M3: Mutta tässäkin tulee tavallaan se, **mikä mulle voi olla pikkuasia voi olla**
toiselle tosi suuri asia. Mä en tiedä yhtään tavallaan, että mistä se tulee, voi olla
siitäkin että on ollut vaikka vuosikymmenen auktorikierteessä ja sit on ekan ker-
ran mahdollisuus, että nyt mua kuunnellaan ja sit se on tavallaan se, että on ollut
niin sanotusti **lammas** ja nyt on annettu se, ja sitä käytetään kans (viittaa kä-
dellä), nyt mä sanon sen. Ja sekin on tavallaan harjoittelua, **että sä meet vähän**
överiks ja sit tuut niin kun takasin (lyö kädet yhteen), **että mikä on se toimiva.***

*Esimerkissä 9 tulkintarepertuaarit tehokkuudesta ja osallisuudesta kilpailevat selkeästi vastak-
kain. N1 puhuu molempien tulkintarepertuaarien luomien ihanteiden jännitekentässä toivoen*

ensin tehokkaampaa päätöksentekoa silloin, kun päätöksenteon aihe on hänen näkökulmastaan ”pikkuasia”. N1 jatkaa puhumalla osallisuuden ihanteesta ja käyttää ilmaisua ”se on hirveen hyvä asia, että täällä ollaan osallisia”. Tämä ilmaisu voi viitata siihen, että N1 tunnustaa ja tunnistaa Klubitalon päätöksentekoa koskevan ideologian (ks. esim. Valkeapää ym. 2019; Stevanovic 2019; 2020). N1 palaa kuitenkin takaisin taas tehokkuuden ideaaliin ”mutta”-sanalla. N1:n puheenvuorossa lopulta siis päätöksenteon tehokkuuden ihanne voittaa.

M3 nostaa samassa esimerkissä esille inhimillisen ajatuksen siitä, kuinka ”mikä mulle voi olla pikkuasia voi olla toiselle tosi suuri asia”, joka kuvastaa osallisuuden ihannetta osallisuuden tulkintarepertuaarin mukaisesti. Lisäksi M3 puheessaan kuvaa kiinnostavalla tavalla sanalla ”lammas” sellaisia kuntoutujia, jotka eivät aikaisemmin ole päässeet käyttämään omaa ääntään päätöksenteossa, jolloin päätöksenteko on jäänyt auktoriteettiasemassa oleville. M3 vuoroonsaan esittää selityksen sille, mitkä syyt ovat voineet johtaa siihen, että kuntoutuja saattaa haluta tehdä ”pikkuasioista” merkittäviä päätöksenteon aiheita. Puhujan taustalla vaikuttaa siis tasa-vertaisen päätöksenteon ideaali, mutta selittämällä taustalla vaikuttavia syitä vaikealle päätöksenteolle ”pikkuasioissa”, luodaan ajatusmalli, jonka mukaan tällainen käyttäytyminen on poikkeavaa. Tähän viittaa myös ilmaisu ”sä meet vähän överiks ja sit tuut niin kuin takasin, että mikä on se toimiva”. Näin ollen päätöksenteko, joka on tehokasta, on normi, ja normista poikkeava toiminta vaatii selityksen (ks. esim. Juhila 2012, 140–141; 148).

Esimerkissä 9 esiintyy niin kutsuttu myönnyttelyrakenne, jossa pyritään osoittamaan samanmielisyyttä tai sitomaan yhteen kaksi vastakkaista näkemystä (Niemi 2010, 198–199). ”Mutta”-konjunktiota ennen N1 osoittaa hyväksyvänsä toisten keskustelijoiden mahdollisen näkemyksen, ja ”mutta”-konjunktion jälkeen hän lisää vuoroonsa oman tarkennuksensa, joka on edellisen näkemyksen vastainen. Ilmiötä voidaan kutsua myös erimielisyyden ilmaisemisen viivyttämiseksi (Tainio 1998, 96–99; Niemi 2010, 198). Tämän esimerkin tavoin seuraavassa *esimerkissä 10* puhutaan niin ikään kahden kilpailevan tulkintarepertuaarin kentässä:

Esimerkki 10. Talon 3 kuntoutujat

N1: Toi ehottomasti, missä kaikki viittaa. koska kaikilla on aina mielipiteitä, kun päätöksiä tehään, että mikä se on se päätös.

M1: Talokokous tulee tähän väliin (puhetta ja naurua)

H: Niin, sanoit, että niitä on vähän liikaakin niitä kokouksia.

*M1: Joo, ja siis tavallaan tähän tavallaan liittyy tähän, että kaikilla on mielipide. Siis se on hyvä, että ihmisiä kuunnellaan, mut tavallaan niin kun, että se on vähän sellasta, että ihmiset sanoo mielipiteitä, mutta sitten se on koko ajan sel-
lasta, että.*

M1 kertoo, että on hänen mielestään hyvä, että ihmisiä kuunnellaan. Tämän jälkeen hän esittää useamman ”mutta”-alkuisen lauseen ikään kuin se, että kaikilla on mielipide, olisi ongelmalista. Puhuja ei kuitenkaan vie ajatustaan loppuun saakka, sillä se johtaisi kilpailevan tulkintarepertuaarin puoltamiseen ja ristiriitaisuuteen samassa puheenvuorossa. Esimerkissä rakentuu samanlainen ”mutta”-konjunktion avulla tuotettu myönnyttelyrakenne, kuin edellisessä esimerkissä. Sen lisäksi M1 käyttää ”että”-loppuista lausumaa, joka saattaa viitata siihen, että se on kontekstissaan tehtävältään argumentoiva. ”Että”-loppuinen vuoro voi tarjota todistusaineistoa jonkin edellä sanotun tai implikoidun tueksi (Koivisto 2011, 204). Tässä tapauksessa M1:n käyttämä ”että”-loppuinen vuoro siis pyrkii tukemaan haastattelijan edellä implikoimaa väitettä siitä, että kokouksia on liikaa.

Seuraavassa esimerkissä korostuvat jäsenen oma valinta ja yksilön vapaus päätöksenteossa arvottaa päätöksenteon aiheet haluamallaan tavalla tärkeiksi tai ei-tärkeiksi:

Esimerkki 11. Talon 1 kuntoutujat

*N3: Ja se miks klubikokoukseen, niin klubikokouksen esityslista on koko viikon
tossa, mistä saa niitä asioita. Ja sit voi kattoo, jos siellä on semmosii asioita,
mitkä ite kokee tärkeäksi, niin sit kannattaa olla niin kun paikalla sillon maan-
nantaina, kun on klubikokous. Ja sit osa on semmosia, ketkä käy vaan esim.
klubikokouksessa, haluaa osallistua siihen päätöksentekoon. Ja jotkut ei taas
koe sitä ehkä niin tärkeeks, että siellä osallistutaan keskusteluun ja sit joskus,
jos tarvii, niin äänestetään. Mutta yleensä yritetään keskustelemalla saada.*

Kuntoutujajäsen N3:n mukaan päätöksenteon aiheiden tärkeys on jokaisen itsensä määriteltävissä, mikä merkityksellistä päätöksentekoprosessin kannalta. Tämä voi viitata tehokkuuden tulkintarepertuaariin, jos osallistuminen yhteiseen päätöksentekoon nähdään kannattavaksi vain, kun käsiteltävä asia on tarpeeksi tärkeä. Samalla mahdollisuus ja oikeus subjektiivisesti määritellä tärkeät päätöksenteon aiheet voi olla kuitenkin myös osallisuuden ihannetta tuottava näkemys. Kahden tulkintarepertuaarin ihanteet siis elävät rinnakkain tässä samassa puheenvuorossa.

Viimeinen kahden tulkintarepertuaarin välistä ideologista dilemmaa kuvaava esimerkki on peräisin erään talon henkilökuntajäsenten haastattelusta:

Esimerkki 12. Talon 3 henkilökunta

N4: Joo, ja tässä on, niin kun jokaisessa on ne hyvät ja huonot puolensa. Niin tässäkin, että keskustelut ja päätöksenteot voi olla joskus pitkiä ja se voi turhauttaa osaa ihmisistä tosi paljonkin, ettei jaksa osallistua, ajatellaan esim. jäsenistöä, että osa ei jaksa enää osallistua johonkin tiettyihin päätöksentekotilanteisiin, kun he kokee vaan, että eikö nyt jo vaan päätetä. Mutta siinä on taustalla nimenomaan se hieno ajatus, että kaikilla on mahdollisuus sanoa se mielipide, että sitä ei niin kun koskaan lytätä, vaan se, että jos joku, vaikka yksikin ihminen on eri mieltä jostain asiasta, niin se kuunnellaan ja siitä keskustellaan. Mutta puolensa tietysti. Ja sit siinä on myös sekin, että on tilanteita, joissa henkilökuntajäsenet ikään kuin joutuu sit ottamaan sitä semmosta vetovastuuta siitä aika paljonkin, tavallaan liikaakin, että toivois tietysti jäsenten enemmän ottavan aktiivisesti osaa, mutta on tilanteita, että joutuu henkilökunta sit ottaan sitä vastuuta siitä, että saa niin kun nyhdettyä sen vastauksen ja mielipiteen syystä tai toisesta. Ihmiset ei, jotkut ei jaksa välittää, on omia juttuja, osa ei oikeesti vaan niin kun osaa sanoa mitä mieltä on. Joku ei uskalla sanoa.

Henkilökuntajäsen N4 käyttää ilmaisua ”siinä taustalla on nimenomaan se hieno ajatus” kuvaessaan ihannetta kaikkien mahdollisuudesta osallistua päätöksentekoon. N4:n mukaan henkilökuntajäsenet joutuvat ottamaan vetovastuuta päätöksentekotilanteista ja kysymään heiltä mielipiteitä. N4 käyttää lisäksi ilmaisua ”saa niin kun nyhdettyä sen vastauksen”, mikä kuvastaa sitä, että mielipiteiden saaminen voi olla vaikeaa. Tässä *esimerkissä 12* on viittaus myös tehokkuuden tulkintarepertuaariin: ”osa ei jaksa enää osallistua johonkin tiettyihin päätöksentekotilanteisiin, kun he kokee vaan, että eikö nyt jo vaan päätetä”. N4 kuitenkin rakentaa kuvaa siitä, kuinka Klubitalon konsensusihanne kaikkia osallistavasta päätöksenteosta ajaa tehokkuuden edelle.

Sekä mielenterveyskuntoutajat että henkilökuntajäsenet ottivat haastatteluissa puheenvuoroja, jotka sisälsivät kahden tulkintarepertuaarin välistä kilpailua. Osallisuuden ihanne tehtiin näkyväksi, mutta samaan aikaan haastateltavat saattoivat pitää konsensuspäätöksenteon käytäntöjä tehottomina. Päätöksenteon aiheiden tärkeyttä määriteltiin dilemmaattisella tavalla toisaalta

kokien, että mikä tahansa aihe voi olla tärkeä subjektiivisesta kokemuksesta riippuen, ja toisaalta esittäen, että jotkut päätöksenteon aiheet eivät todella ole yhtä tärkeitä kuin toiset, subjektiivisista kokemuksista riippumatta.

Dilemmaa voidaan tarkastella myös yksilöiden ja niiden subjektiopositioiden näkökulmasta, joita eri tulkintarepertuaarit ja niiden kehyksessä puhuminen tarjoavat osallistujille. Tämän dilemman ja sitä analyysissa edeltäneiden tulkintarepertuaarin kentässä haastatteluun osallistuneet kuntoutujajäsenet tarjosivat etenkin toisille kuntoutujajäsenille yhteisen päätöksenteon kontekstissa tasavertaisen ja aktiivisen osallistujan subjektiopositioita, ja asemoituivat itsekin pääasiassa näihin. Dilemmassa kuntoutujajäsenten toisille kuntoutujille tarjotut subjektiopositiot sisälsivät lisäksi subjektiopositio sosiaalista kanssakäymistä harjoittelevalle ja ehkä ylenpalttiseksikin mielletyllä aktiivisuudella sitä ilmentävälle (ks. Esimerkki 9). Henkilökuntajäsenet taas rakensivat itselleen ja muille henkilökuntajäsenille fasilitoijan subjektiopositioita, jonka puitteissa heillä oli mahdollisuus määrittellä päätöksenteon aiheiden merkittävyyttä ja ohjata keskustelun etenemistä sen perusteella.

6.2 Päätöksentekijän aktiivisuus ja passiivisuus

6.2.1 Tulkintarepertuaari 3: Päätöksentekoon osallistumiseksi täytyy itse olla aktiivinen

Haastatteluissa keskusteltiin päätöksentekotilanteiden käytännöistä ja siitä, kuinka päätöksentekoon voi osallistua Klubitalossa. Päätökset tehdään klubikokouksissa, joihin osallistuvat mielenterveyskuntoutajat ja henkilökuntajäsenet. Haastatteluissa tuotiin esiin, kuinka kokouksissa vaikuttaminen kysyy mielenterveyskuntoutujilta aktiivisuutta. Kokoukseen osallistujilla on oma vastuunsa olla mukana päätöksenteossa sekä tarvittaessa esittää eriäviä näkemyksiä. Eräässä haastattelussa kuntoutujajäsen kuvaa omaa aktiivisuuttaan seuraavanlaisella tavalla:

Esimerkki 13. Talon 2 kuntoutujat

*M3: Ensiks on tota noin (epäselvä nimi) tekee asialistan ja sit (epäselvä nimi) ottaa sen, tekee niin kun esityslistan ja sit on muut asiat, niin sit **mäkin aina nostan ja viittaaan ja esitän mielipiteitä** vähän ja keskustellaan uudestaan.*

M3 ottaa aktiivisen jäsenen position *esimerkissä 13* ja korostaa sitä muun muassa ilmaisulla ”mäkin aina”. Tämän position ottaminen kuvaa aktiivisen Klubitalon jäsenen ihannetta. Aktiivisuutta korostaa myös kolmiosainen ”nostan ja viittaaan ja esitän mielipiteitä” -ilmaisus. M3 kertoo, että hänen tehtyään näin kokouksissa keskustellaan uudellaan. Kuntoutujajäsenen

omalla aktiivisuudella ja mielipiteiden esille tuomisella on siis vaikutusta M3:n mukaan muiden toimintaan ja päätöksentekoprosessin etenemiseen. Myös toisen talon kuntoutujajäsen kuvaa haastattelun aikana omaa aktiivisuuttaan:

Esimerkki 14. Talon 3 kuntoutujat

*M3: Mulla on tommonen talokokoukseen toin aikanaan, siitä on jo monta vuotta sitten, niin semmoset tilanteen, että kun pitää ilmottaa tuo ruokailuun klo 10 aamulla ja tota tänne piti tulla paikalle, että ilmottaa, panna nimi listaan. Niin se ei käyny mulle, koska (epäselvää) Ja se tulee kyllä aamulla, aamupäivällä, joskus tulee kahdeltan niin kun tänään ja puol 11. Ja kun kymmeneen sitten pitäis täällä olla, niin se toiminu. Niin **sain talokokoukseen sitten päätöksen siitä, että mä saan soittaa tänne ennen kymmentä ja ne laittaa mun puolesta. (epäselvää) vähän aikaa sitten päätös siitä, että kuka tahansa voi soittaa ja ilmottaa.***

Kuntoutujajäsen M3 tuo *esimerkissä 14* esiin omaa aktiivisuuttaan, jonka seurauksena yksi talon käytännöistä on muuttunut kokonaan toisenlaiseksi. Päätöksen läpivieminen klubikokouksessa on M3:n mukaan lähtöisin hänen toiveestaan muuttaa talon ruokailukäytäntöjä. ”Sain talokokoukseen sitten päätöksen siitä” kuvaa kuntoutujajäsenen omaa aktiivisuutta ja sen mukanaan tuomaa onnistunutta päätöksentekoa hänen näkökulmastaan. Henkilökuntajäsenet taas ovat tuoneet haastatteluissa esiin aktiivisuuden ihannetta esimerkiksi seuraavanlaisella tavalla:

Esimerkki 15. Talon 1 henkilökunta

*N2: Kun kysytään niin kun yleistä mielipidettä, niin enhän mäkkään meinannu puhua edes mitään, mut sitten, että mitäs henkilökunta. Ja sit sieltä ei kauheesti oo mitään mieltä, yrittää olla sellasella **neutraalilla maaperällä, ettet sä vaikuta, aa toi sano, joo mä vaihdankin.***

*N3: Vaikuttaa tietysti se, et ei kaikilla oo itseluottamusta (epäselvää, puhuu hiljaa) on semmosta, että **tuuppiskin** sitä tavallaan, **nyt on vaan mietittävä ja pohdittava ja tehtävä se päätös, mitä mieltä minä olen.***

Henkilökuntajäsenet N3 ja N3 keskustelevat *esimerkissä 15*, kuinka klubikokouksissa he henkilökuntajäseninä pyrkivät klubikokouksissa olemaan ”neutraalilla maaperällä” ja vaikuttamatta kuntoutujäsenien mielipiteisiin. Henkilökuntajäsenten mukaan kuntoutujajäsenet eivät ole kokouksissa kovin aktiivisia esittämään omia mielipiteitään, ja henkilökuntajäsenille jää

vastuu ”tuuppia” kuntoutujajäseniä kohti aktiivisuutta. Aktiivisuuden ihannetta kuvaa ilmaisu: ”Nyt on vaan mietittävä ja pohdittava ja tehtävä se päätös, mitä mieltä minä olen.”

Tulkintarepertuaari rakentaa kuvaa ihanteellisesta klubitalolaisesta, joka on aktiivinen ja uskaltaa esittää omia mielipiteitään päätöksentekotilanteissa ja kokouksissa. Henkilökuntajäsentien vastuulla kuvataan olevan kuntoutujajäsenten kannustaminen aktiivisuuteen, ja kuntoutujajäseniltä itseltään taas odotetaan ja toivotaan tätä aktiivisuutta.

6.2.2 Tulkintarepertuaari 4: Päätöksentekijä saa olla oma itsensä

Päätöksentekotilanteita ja klubikokouksia kuvatessa haastateltavat toivat esille, kuinka jotkut niihin osallistujista ovat aktiivisia ja toiset taas ovat hiljaisempia. Tämän huomion yhteydessä korostettiin, että on sallittua osallistua kokouksiin, vaikka keskusteluun ei ottaisikaan osaa. Tulkintarepertuaarissa hyväksytään päätöksentekijän epäaktiivisuus ja se voidaan asettaa kehykseen, jonka kautta pyritään ymmärtämään kuntoutujien erityisiä haasteita. Hyväksyntää tuotetaan henkilökunnan haastattelussa *esimerkissä 16*:

Esimerkki 16. Talon 3 henkilökunta

*N1: Varmaan helpompi puhua siinä pienemmässä porukassa ja talokokouksessa vielä kun työnnetään mikki kouraan, et puhuu vielä mikkiin kaiken lisäksi, niin **sehän on ihan mahdottomuus jollekin isossa porukassa puhua mitään.** Ja kuitenkin siellä puheenvuorot jaetaan.*

*N3: Mä muistan itekin kun tulin tänne taloon, niin se mikrofoni, se oli ihan kauheeta. En ollu ikinä puhunu mikrofoniiin, niin **miettikää nyt sitten jäsenet, hiljaisemmat kuinka se voi olla pelottavaa jo se mikrofoni.***

N4: Sitä tietysti on aina se mahdollisuus, että jäsen kertoo oman ajatuksensa henkilökuntajäsenelle, joka sitten, että voidaan näin yhdessä sopia, että okei, että jos mä nyt vien sen sun puolesta sen asian sinne, tai esitän sen sun puolesta. Nyt on esim. tulossa seuraavaan talokokoukseen semmonen tilanne, että jäsen on kyllä semmonen, joka uskaltaa puhua ja sanoa, mutta on semmonen aihe sitten, että jostain syystä ei sitten halua sitä, tai pysty sitä sitten itse vaan tuomaan siihen, niin nyt on henkilökunnan jäsen tukemassa.

N1 kertoo *esimerkissä 16*, kuinka klubikokouksissa on annettu mikrofoni puheenvuoron pitäjälle ja puheenvuorot jaetaan osallistujien kesken. N1 ja N4 ovat henkilökuntajäseniä, ja he

kuvaavat erilaisin tavoin näkemyksiään kuntoutujien erityisistä haasteista. N1 sanoo: ”sehän on ihan mahdottomuus joillekin isossa porukassa puhua mitään”, ja N3 korostaa: ”miettikää nyt sitten jäsenet, hiljaisemmat kuinka se voi olla pelottavaa jo se mikrofoni”. N4 kertoo vuorossaan tavasta, jolla henkilökuntajäsen voi vastata näihin haasteisiin. Hänen mukaansa henkilökuntajäsen voi sopia kuntoutujan kanssa, että hän vie kuntoutujan puolesta jonkin asian esittäväksi kokoukseen. Tällaisilla keinoilla henkilökuntajäsenet voivat osoittaa hyväksyvänsä kuntoutujajäsenen haasteet. Samalla kuntoutujajäsen voi kuitenkin välillisesti olla mukana kokouksen päätöksenteossa. Myös toisen talon henkilökunnan haastattelussa tuodaan esiin kuntoutujien erityisiä haasteita:

Esimerkki 17. Talon 4 henkilökunta

N1: Se vaatii uskomatonta rohkeutta olla eri mieltä. Ja sit kun moni on justiinsa silleen, et niin kun harjottelee sitä sosiaalista, et se on ollu heikkous sosiaalinen vuorovaikutus tai niin kun ei sanominen tai joku. Yleensäkin voi olla vähän silleen hajalla, et toipilasvaiheessa, niin oikeesti ei voi kauheesti odottaa tai edellyttääkään, et jossain virallisen tyyppisessä kokouksessa, se on ihan virallinen, pystyis sanomaan ja nousemaan esim. montaa vastaan. Tavallaan sen mä koen sellaseks, vaikka sanotaan, et se on demokraattinen, niin kuitenkin se ei ole demokraattinen, koska jäsenet saattaa just oikeesti, ettei uskalla sanoakaan mielipiteitään tai ei pysty tai yleensäkin voi olla hirvee paniikki ryhmätilanteessa.

N1 kuvaa *esimerkissä 17*, että muiden kanssa eri mieltä oleminen kokouksissa vaatii ”uskomatonta rohkeutta”. Hän luo puheenvuorossaan selityksen sille, miksi kuntoutujajäsenet saattavat olla kokouksissa ja päätöksentekotilanteissa hiljaisia tai epäaktiivisia. Hän esittää epäaktiivisuuden syyksi toipilasvaiheessa olemisen ja heikkoudet sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. N1:n mukaan ”moni on justiinsa silleen, et niin kun harjottelee sitä sosiaalista”. Hän siis pyrkii vuorossaan tekemään ymmärrettäväksi kuntoutujien erityisiä haasteita. Kuntoutujan tilanteen hyväksyminen tulee puheessa esille seuraavasti: ”ei voi kauheesti odottaa tai edellyttääkään, et - - pystyis sanomaan ja nousemaan esim. montaa vastaan”. Esimerkin lopussa N1 käyttää ilmaisuja ”oikeesti”, ”ei pysty” ja ”voi olla hirvee paniikki”, jotka korostavat kuntoutujien haasteiden aitoutta tehden samalla hyväksyttäväksi mahdollisen passiivisuuden päätöksentekotilanteissa. Myös kuntoutujien haastattelussa on tuotu esiin hiljaisemmiksi kuvatut kokouksiin osallistujat:

Esimerkki 18. Talon 1 kuntoutujat

H: Onks teillä jotain esimerkkejä, et on houkuteltu niin kun ottamaan kantaa? Miten niin kun semmosii vähemmän aktiivisii, niin miten niin kun semmoset tehdään?

*N3: Mä oon ymmärtäny sen, ainakin siinä johtajan valinnassa, niin ne oli niin kun **hiljasempia**, niin sit kysyttiin heiltä niin kun suoraan, että mitä mieltä sinä olet asiasta, et sit jos ei uskalla tuuva sitä...*

(nauhoitus vaihtuu)

*N3: ...näkökulmaa, niin yritetään **huomioida** myös se.*

*N2: Niin just siihen **tuntemukseen**, ketkä nyt on läsnä sillä hetkellä, että jos tiedetään, et on **arempi** sanomaan, niin sit voi kohdistaa sen. Kyllä.*

Esimerkissä 18 kuntoutujajäsenet esittävät, että on muiden kokoukseen osallistujien vastuulla osata kohdistaa kysymyksiä niille, joiden tiedetään olevan hiljaisempia ja ”arempia” kertomaan mielipiteitään. Kuntoutujajäsen saa siis olla oma itsensä, ja N2:n mukaan muiden ”tuntemukseen” perustuu mahdollisuus kysyä mielipidettä niiltä, jotka muuten eivät välttämättä toisi sitä esille. N3 kuvaa tätä pyrkimykseksi ”huomioida”.

Kuntoutujajäsenet ovat tuoneet esiin osallistujien erilaisuuksia myös edellisistä esimerkeistä poikkeavalla tavalla. Erilaisuuksien näkyminen kokouksissa kuvattiin myös ihanteelliseksi asiaksi:

Esimerkki 19. Talon 2 kuntoutujat

H: Sanoitte, että täällä on vähän silleen vapaaehtosta ja kaikki miettii mitä tekee, niin mitäs sitten kun te teette täällä päätöksiä, mitkä kortit kuvais sitä tapaa, miten täällä saadaan asioita päätettyä ja tehdään päätöksiä.

*M3: No se on vähän niin kun toi **kaverihenki** ja sit on keskusteluu ja viitataan aina puheenvuoro. Ja sitten tehdään klubikokouksen kautta päätöksiä.*

M4: Viikkopalaveri.

M3: Niin no klubikokous on, siellä tehään isoja päätöksiä.

*N1: Mä sanoisin, että tää on niin kun se **ihannetilanne**. Tossa on hyvin erilaisii ihmisii ja kaikki niin kun antaa oman palautteensa. Mut käytännössä täällä on,*

niin kun hyvin näkee, että täällä on puheliaampia ja hiljaisempia ihmisiä. Kuinka monta sanaa Leena on sanonu koko haastattelussa.

N2: Mähän sanosin, että mä en välttämättä sano mitään.

M3 kertoo *esimerkissä 19*, että heidän tapaansa tehdä päätöksiä määrittelee talolla vallitseva kaverihenki. Samassa *esimerkissä N1* kuvaa klubitalon tilannetta ”ihannetilanteeksi”. Hän kertoo, että kokouksissa ja Klubitalossa on erilaisia ihmisiä, puheliaampia ja hiljaisempia. Kertoessaan näin ja käyttäessään ”ihannetilanne” -ilmaisua, hän rakentaa puheenvuorossaan mielikuvan siitä, että on ihanteellista, kun kaikki voivat olla sellaisia, kuin luonnostansa ovat. Hän havainnollistaa kertomaansa sanomalla, kuinka N2 (Leena, nimi muutettu) on ollut hiljaa haastattelun aikana. Tähän N2 vastaa sanoneensa jo ennen haastattelua, ettei välttämättä sano haastattelun aikana mitään. Hän on kuitenkin siitä huolimatta päättänyt tulla mukaan haastatteluun.

Esimerkeissä henkilökuntajäsenet kuvasivat, miksi kuntoutujat saattavat olla hiljaisia ja millaisia päätöksentekotilanteita vaikeuttavia erityisiä haasteita heillä saattaa olla. Kuntoutujajäsenet taas eivät esimerkeissä tehneet vastaavia kuvauksia kertoessaan, että jotkut kuntoutujat ovat hiljaisia osaa kuntoutujista hiljaisiksi. Joissain tapauksissa hiljaisuus nähtiin ikään kuin kutsuksi vastata siihen kysymällä hiljaiselta osallistujalta hänen mielipidettään suoraan, ja välillä taas ominaisuudeksi, joka on osa jäsenen persoonallisuutta ja hyväksyttävää sellaisenaan.

6.2.3 Dilemma 2: Päätöksentekijöiden pitäisi saada olla omia itsejään, mutta päätöksentekoon osallistuminen vaatii aktiivisuutta

Haastateltavat puhuivat päätöksentekoon osallistujista tai itsestään aktiivisina ja passiivisina päätöksentekijöinä. Joissain haastattelupuheenvuoroissa ihanne aktiivisesta päätöksentekoon osallistujasta ja ihanne siitä, että kaikki voivat toimia luontaisten taipumustensa mukaan heidän erityiset tarpeensa huomioiden, risteilivät keskenään. Näin kaksi eri tulkintarepertuaaria asetui kilpailevaan asemaan haastateltavien puheessa muun muassa tässä haastattelussa:

Esimerkki 20. Talon 3 henkilökunta

N1: Meillä on tosi harvoin semmosia tilanteita, että käydään kierrosta, voisko jokainen tai kysytään hei Pekka, mitä mieltä sä oot tästä. Se ehkä koetaan, et se on liian tunkeilevaa pyytää joltain siinä kaikkien kuullen nimeltä sanomaan joku mielipide, että yrittää sanoo, et hei jäsenet, onks teillä, sanokaa ihmeessä

nyt mielipide. **Paljon sais jäsenet olla äänessä ja monet jäsenetkin sanoo sitä, että esim. talokokouksessa, niin siellä on työntekijät äänessä.**

H: Miten kokouksen asiat, tuoks jäsenet sinne keskusteltavaksi jotain?

*N1: Ne vois tuoda ja kannustetaan, et jos on jotain, et on joku epäkohta, niin ehdotetaan kyllä, että otetaan se talokokoukseen, vie se sinne. No **jotkut jäsenet on siinä aktiivisia, se ei nyt ihan mallikkaasti toimi, että siinä ois paljon parannettavaa. Mä ainakin ite toivosin, että jäsenet ois enemmän kokouksissa äänessä.***

Henkilökuntajäsen N1 kertoo *esimerkin 20* alussa, että klubikokouksissa harvoin kysytään niihin osallistuvilta erikseen heidän mielipiteitään. N1 kuvaa, että kysyminen voisi olla tunkeilevaa. Aktiivisuuden vaatiminen on siis vastoin sen tulkintarepertuaarin ihannetta, jonka mukaan kaikki saavat olla omia itsenään, hiljaisenaikin. N1 kuitenkin kertoo heti tämän jälkeen, kuinka hänen mielestään kuntoutujajäsenet saisivat olla kokouksissa enemmän äänessä. Hän on eri talon henkilökuntajäsen kuin *esimerkin 15* henkilöt, mutta esimerkissä toistuu sama ongelma ja sen myötä samankaltainen henkilökuntajäsenen vastuu kannustaa kuntoutujajäseniä aktiivisuuteen. N1:n mukaan osa jäsenistä on aktiivisia, mutta tilanteessa olisi parannettavaa. Hän toivoo jäseniltä aktiivisuutta: ”Paljon sais jäsenet olla äänessä”. Hän jatkaa lisäämällä kuntoutujajäsenien olevan asiasta samaa mieltä. Toive kuntoutujajäsenten aktiivisuudesta voi kuvata ihannetta siitä, millainen kuntoutujajäsenen ja kokoukseen osallistujan tulisi olla. Näin puheenvuorossa syntyy dilemmaattinen asetelma kahden tulkintarepertuaarin välillä.

Erään talon kuntoutujajäsenet keskustelivat dilemman jännitekentässä haastattelijan kysyessä, tuleeko päätöksenteossa tilanteita, joista on vaikea päästä yhteiseen lopputulokseen:

Esimerkki 21. Talon 2 kuntoutujat

*H: Onkos semmosia tilanteita, missä olis vaikee saada jotenkin yhteisiä lopputuloksia? Tuleeks teille koskaan sellasia **pattitilanteita**?*

N1: Varmasti.

H: Mitä te silloin teette?

M1: Se on vaan normaali pitempi kokous siinä kohtaa.

*N1: **Huutoäänestys.***

H: Okei.

M1: No, se onnistuu taas hyvin, kaikki puhuu päällekkäin ja kovaan ääneen.

M3: Mitä kovemmin ääni saadaan kuuluville.

M1: Niin.

*M4: **Mä oon yleensä hiljaa siinä kohtaa.***

H: Sit jos jotkut on hiljaa niissä, niin kysytäänkö sit erikseen vai onko ne semmoisia, että siitä saa.

*M1: Ei sit kun pöydän äärellä päätetään aina asiat, niin se on **koko porukka** kun sen päättää, ei sitä sen enempää kysellä.*

Haastattelija kysyy *esimerkissä 21*, mitä tehdään silloin, kun kokouksessa syntyy ”pattitalanne”, eli päätöstä on vaikea muodostaa. N1 kertoo, että tällaisessa tilanteessa syntyy ”huutoäänestys”, ja M1 kertoo, että kaikki osallistujat puhuvat silloin yhtä aikaa ja kovaan ääneen. M4 kuitenkin sanoo, että ”mä oon yleensä hiljaa siinä kohtaa”, ja asettuu siten vastustamaan muiden haastateltavien tuottamaa näkemystä äänekkäästä päätöksenteosta toimintana, johon hän itse haluaa osallistua tai tunnustaa osallistuneensa. Haastattelija kysyy, kysytäänkö hiljaisilta mielipidettä erikseen. M1 vastaa, ettei kysytä, sillä päättämässä on ”koko porukka”. Samassa keskustelussa hallitsee käsitys siitä, että kaikki ovat aktiivisia ja mukana keskustelussa, ja toisaalta aktiivisuutta myös vaaditaan, sillä kun päätös on tehty, siihen ei enää voi myöhemmin vaikuttaa. Hiljaisuutta ja epäaktiivisuutta kokouksen aikana ei kuitenkaan kuvata ongelmalliseksi, jos päätöksistä ei valiteta jälkikäteen.

Dilemmaattisissa puheenvuoroissa korostuu ihanne kokoukseen osallistujan aktiivisuudesta. Samalla kuitenkin kerrotaan, että kokouksissa voi olla mukana myös hiljaisia henkilöitä, eikä heiltä välttämättä kysytä erikseen mielipidettä päätöksentekotilanteessa. Jotkut haastateltavat kertoivat, että mielipiteen kysyminen erikseen voidaan kokea tungettelevaksi. Välillä tuotettiin lisäksi ihannetta, jonka mukaan päätöksentekijä saa olla passiivinen niin halutessaan.

Dilemmaa voidaan tarkastella myös yksilöiden ja niiden subjektipositioiden näkökulmasta, joita eri tulkintarepertuaarit ja niiden kehyksessä puhuminen tarjoavat osallistujille. Tämän dilemman ja sitä analyysissä edeltäneiden tulkintarepertuaarin kentässä haastatteluun osallistuneet kuntoutuja- ja henkilökuntajäsenet tuottivat kuntoutujille hiljaisten ja aktiivisten kokouksiin osallistujien subjektipositioita. Henkilökuntajäsenet myös selittivät hiljaisten kuntoutujien

tilannetta tarjoamalla heille toipilaan ja sosiaalisia tilanteita harjoittelevan subjektipositiota. Henkilökuntajäsenet taas ottivat ja tarjosivat toisilleen neutraalilla maaperällä seisovan kokoukseen osallistujan subjektipositiota.

6.3 Erimielisyyksien käsittely päätöksenteossa

6.3.1 Tulkintarepertuaari 5: Päätöksentekijän tulisi taipua enemmistön tekemään ratkaisuun

Haastateltavat kuvasivat päätöksentekoprosessin kulkua kertomalla, että yhteiseen päätöksentekoon osallistuminen edellyttää syntyvän päätöksen yhteistä hyväksymistä. Tällä haastateltavat tarkoittivat sitä, että erimielisyystapauksissa päätöksentekoon osallistuvilta vaaditaan taipumista kompromissiin, jotta päätös voi syntyä. Näiden ajattelutapojen voidaan katsoa tuottavan tulkintarepertuaarin, jonka ytimessä on päätöksenteon konsensusajattelu, eli pyrkimys tehdä päätökset yhdessä keskustelemalla esimerkiksi äänestämisen sijaan. Samassa tulkintarepertuaarissa tuodaan esiin, että erimielisyyden ilmaiseminen voi johtaa päätöksentekoprosessin pitkittymiseen. Näin muun muassa tässä esimerkissä:

Esimerkki 22. Talon 1 kuntoutujat

N2: Niin, siinä haetaan kuitenkin sitä yhteistä lopputulemaa ikään kuin, että sen pystyis niin kun tyrmäämään, tai et jos tulee selkeempi eriävä mielipide kun mitä se pienempi porukka on lähteny viemään eteenpäin, niin sit joutuu niin kun, tai niin kun vielä puntaroimaan tarkemmin.

N2 kuvaa päätöksentekoprosessin etenemistä esimerkissä 22 tavalla, jossa korostuu konsensusajattelu. Tätä ajattelua tukevat hänen käyttämänsä ilmaisut yhteisestä lopputulemasta ja lopullisen ratkaisun tarkemmasta puntaroinnista tilanteessa, jossa joku on esittänyt eriävän mielipiteen. N2 käyttää yksikkömuotoa puhuessaan eriävästä mielipiteestä, joka voi tarkoittaa, että yksikin eriävä näkemys voi johtaa päätöksenteon lopputuleman uudelleen muotoiluun. Konsensuksen tavoittelemista kuvataan toisessakin esimerkissä:

Esimerkki 23. Talon 4 kuntoutujat

N2: Täällähän on sillai, et niin kun klubikokous on se mejän niin kun ylin päättävä elin. ja tota me ei mistään äänestetä koskaan, et me neuvotellaan kunnes saadaan jonkinlainen konsensus aikaan.

Kuntoutujajäsen N2 kertoo *esimerkissä 23*, että Klubitalon kokouksissa ei koskaan äänestetä. N2 kuvaa, että päätökset syntyvät neuvottelemalla ja käyttää konsensustermiä, jota yleisesti käytetään kuvaamaan Klubitalojen päätöksentekoprosessin periaatetta. ”Jonkinlainen konsensus” voi viitata siihen, että yhteinen päätös on lopulta saatu aikaan mahdollisesti kompromisseja tekemällä, koska päätöksen muodostaminen on äänestämisen sijaan neuvottelun tulos. Aina kuntoutujat eivät kuitenkaan kuvanneet päätöksentekoa konsensuksen, keskustelemisen tai neuvottelemisen käsitteiden kautta:

Esimerkki 24. Talon 2 kuntoutujat

H: Onkos semmosia tilanteita, missä olis vaikee saada jotenkin yhteisiä lopputuloksia? Tuleeks teille koskaan sellasia pattitilanteita?

N1: Varmasti.

H: Mitä te silloin teette?

M1: Se on vaan normaali pitempi kokous siinä kohtaa.

N1: Huutoäänestys.

H: Okei.

M1: No, se onnistuu taas hyvin, kaikki puhuu päällekkäin ja kovaan ääneen.

M3: Mitä kovemmin ääni saadaan kuuluville.

M1: Niin.

M4: Mä oon yleensä hiljaa siinä kohtaa.

H: Sit jos jotkut on hiljaa niissä, niin kysytäänkö sit erikseen vai onko ne semmosia, että siitä saa.

M1: Ei sit kun pöydän äärellä päätetään aina asiat, niin se on koko porukka kun sen päättää, ei sitä sen enempää kysellä.

Esimerkki 24 osoittaa, kuinka tilanteessa, jossa on vaikea saavuttaa yhteistä lopputulemaa, kokoukset venyvät pidemmiksi. M1:n mukaan kaikki puhuvat päällekkäin ja kovaan ääneen, ja N1 kuvaa vaikeiden päätöksentekotilanteiden johtavan huutoäänestykseen. Huutoäänestystermin käyttö ja myöhemmin M4:n toteamus siitä, että hän on hiljaa tällaisten keskustelujen aikana, voi tarkoittaa, että konsensuksen nähdään syntyneen sitten, kun kukaan ei enää ääneen

vastusta yhteisen päätöksenteon lopputulemaa. M1 kuitenkin sanoo, että ”koko porukka kun sen päättää”, rakentaen kuvaa siitä, että lopullinen päätös on kaikkien yhteinen – yhteistä päätöksentekoa on tämän perusteella myös siis se, että tekee valinnan olla hiljaa.

Yhdessä talossa kuvattiin yhteisen päätöksen tarkoittavan seuraavaa:

Esimerkki 25. Talon 5 kuntoutujat

H: Mistä sen tietää, että se päätös on yhteinen? Kysytäänks siinä kaikilta erikseen, vai joku äänestysysteemi vai?

N1: Ei, jaetaan puheenvuoroja, että jokainen saa sanoa.

M1: Pyytää vaan, että sopiiko. Sit se on tavallaan, et jos ei tuu mitään nega...tai siis silleen mitenkään vastaan, niin sit se on.

Haastattelija kysyy kuntoutujajäseniltä *esimerkissä 25*, mistä he tietävät päätöksen olevan yhteinen ja käyttävätkö he esimerkiksi jonkinlaista äänestysysteemiä päätöksiä tehdessään. N1 vastaa kysymykseen kieltämällä äänestysysteemin käytön ja kertoo, että päätöksentekoprosessi syntyy puheenvuoroja jakamalla. N1:n mukaan jokainen kokouksessa mukana oleva saa kertoa mielipiteensä. M1 jatkaa kertomalla, että päätös tehdään, mikäli kukaan ei ole sitä vastaan. Tällaisen toimintatavan kuvaus sopii konsensuspäätöksentekomalliin, sillä yksikin eriävä mielipide voi konsensusajattelun mukaisessa päätöksenteossa johtaa päätöksen uudelleenmuotoiluun.

Henkilökuntajäsenet kertoivat, kuinka kokouksissa menetellään, jos jotkut päätökset eivät saa kaikkien yhteistä hyväksyntää:

Esimerkki 26. Talon 2 henkilökunta

N3: Siis meillähän ei tavallaan äänestämällä päätetään mitään, et me keskustellaan asioista, niin toisaalta toi keskustelukortti.

N2: Pyritään aina niissä kokouksissa ja päätöksissä konsensukseen, että. Ja jos joku tärkeä asia ei mee läpille sillä tavalla, niin sitten mahdollisesti se siirretään seuraavaan kokoukseen, jos mahdollista. Mutta pyritään aina semmoseen niin kun, et kaikki.

Henkilökuntajäsenet valitsivat *esimerkissä 26* haastattelun aikana kuvakortteja, jotka heidän mielestään parhaiten kuvaavat päätöksentekoa Klubitalolla. N3 ehdottaa keskustelua kuvaavan

kortin valitsemista, koska hänen mukaansa Klubitalolla keskustellaan asioista äänestämisen sijaan. N2 jatkaa kertomalla, että kokouksissa ja päätöksissä pyritään konsensukseen. N2 korostaa konsensuspäätöksenteon tärkeyttä kuvailemalla, kuinka tilanteessa, jossa päätöstä ei saada syntymään konsensusperiaatteen mukaisesti, lykätään päätöksenteon tekemistä myöhemmäksi. Toisen talon henkilökuntajäsen M1 kuvaa tarkemmin konsensusajattelun periaatteita:

Esimerkki 27. Talon 4 henkilökunta

*M1: No, klubitaloilla on käsittääkseni tämä **konsensusajattelu**. Eli ei yleensä äänestetä klubikokouksessa vaan niin kauan keskustellaan, että päädytään johonkin lopputulokseen. Ja tavallaan se osapuoli, joka olis jäänyt vähän vähemmistöön, niin voi kokea, että tää oli hyvä ratkaisu, että se on se ajatus.*

Esimerkissä 27 henkilökuntajäsen M1 kertoo konsensusajattelusta Klubitalolla ja siitä, mitä se käytännössä tarkoittaa päätöksenteossa. Aikaisempien esimerkkien tapaan myös M1:n mukaan kokouksissa ei yleensä äänestetä päätöksiä tehdessä, vaan yhteinen lopputulos pyritään saavuttamaan keskustelun avulla. M1 tuo esiin ajatuksen, jolle hänen mukaansa konsensuspäätöksenteo Klubitalolla perustuu. Hänen mukaansa keskustelun tavoitteena on saada kaikki osallistujat kokemaan, että päätöksenteon ratkaisu oli hyvä. M1:n mukaan keskustelun avulla voidaan saavuttaa tällainen kokemus niillekin, jotka ovat olleet kannassaan vähemmistössä. Toisen talon henkilökuntajäsen kuvasi konsensuksen saavuttamista erimielisyyksistä huolimatta seuraavalla tavalla:

Esimerkki 28. Talon 2 henkilökunta

*N5: Ja sit jotkut, lähtee se keskustelu (epäselvää) ja menee sieltä sit työryhmiin, että se toimii molempiin suuntiin tää prosessi. Ja sitten se avainsana on varmaan **se keskusteleminen**. Meillä ei äänestetä kuin hyvin harvoissa tapauksissa, sitten sovitaan, että **keskustellen saavutetaan se konsensus** ja juuri tämän niin kun on meille tuttu, et voiko kaikki elää tän päätöksen kanssa, jos ei oo ihan täyttävä yksimielisyyttä ja aika pitkäänkin sitkeesti käyty samaa teemaa läpi.*

Henkilökuntajäsen N5 kuvaa päätöksentekoprosessia *esimerkissä 28* kertomalla, että sen avainsana on keskusteleminen. Hän kertoo keskustelemisen olevan keino saavuttaa konsensus päätöksentekoprosessissa. Konsensuspäätöksenteko rakentuu tärkeäksi asiaksi N5:n puheessa

hänen kertoessaan, että erimielisyystilanteissa on ”aika pitkäänkin sitkeesti käyty samaa teemaa läpi”. Ilmaisuihin ”voiko kaikki elää tän päätöksen kanssa” taas rakentaa kuvaa konsensusajatteluun kuuluvaa tavoitetta saavuttaa kaikkien näkökulmasta hyväksyttävien ratkaisujen. Samalla kuitenkin päätöksenteossa mukana oleva henkilö tavallaan painostetaan antamaan jollekin hänen alkujaan vastustamalleen ratkaisulle hyväksyntänsä, ellei hän halua ottaa itselleen hankalan ihmisen roolia, sillä erimielisyyden ilmaiseminen pitkittää päätöksen läpi viemistä.

Henkilökuntajäsenet ja kuntoutujat kuvasivat tulkintarepertuaarin mukaisessa haastattelupuheessa konsensukseen perustuvan päätöksenteon luonnetta käytännössä. Erityisesti henkilökuntajäsenet käyttivät konsensuksen termiä ja jotkut kuvasivat käytännön toimintatapojen lisäksi teoreettisemmin sitä, mikä on konsensuspäätöksenteon tavoite. Yhteisen lopputuleman ja kompromissin saavuttamista keskustelun avulla pidetään tulkintarepertuaarin ihanteessa niin tärkeänä, että päätöksenteon lykkääminen ja pitkäkestoiset neuvottelut toimivat ratkaisuna ennemmin kuin esimerkiksi enemmistön haluun perustuvan päätöksen muodostaminen. Toisaalta tällainen menettelytapa voi lisätä kynnystä osallistua päätöksentekoon sellaiselle henkilölle, joka ei haluaisi tehdä itsestään numeroa. Erimielisyyden ilmaisija voi joutua keskustelussa myös puolustelemaan omaa kantaansa erityisen paljon tai sietämään tilannetta, jossa hänen kantansa on johtanut esimerkiksi päätöksenteon siirtämiseen seuraavaan kokoukseen.

6.3.2 Tulkintarepertuaari 6: Jokaisen mielipide on tärkeä

Jotkut haastateltavista kuvasivat, kuinka yhteiseen päätöksentekoon osallistumiseen riittää pelkkä mielipiteen ilmaiseminen. Mielipide voi olla yhteisestä kannasta eriävä loppuun asti, ja päätöksissä ratkaisee enemmistön mielipide. Yksilö voi siis päätöksentekoprosessissa pitää oman kantansa, eikä vastakkaiseen näkemykseen tarvitse taipua. Tulkinta päätöksentekoprosessista on tämän tulkintarepertuaarin kehityksessä demokraattinen. Demokraattista tulkintatapaa yhteisestä päätöksenteosta kuvattiin aineistossa välillä käyttäen siitä suoraan ilmaisua demokraattinen:

Esimerkki 29. Talon 1 kuntoutujat

N2: Ja sit muistan, et meillä on ollu, jos on ollu suht. realistiset kohteet, niin sitten vaikka kolme eri kohdetta ja sitten kuinka monis olis sitoutumassa siihen ja sitten enemmistö, niin kun demokraattinen enemmistö sit voittaa.

N2 kuvaa *esimerkissä 29* tilannetta, jossa talon jäsenet ovat päättäneet yhdessä tulevan retken kohteesta. Esimerkiksi sen sijaan, että päätös retkikohteesta olisi tehty yhdessä keskustellen,

N2 kertoo ratkaisun perustuneen enemmistön muodostamaan mielipiteeseen parhaasta retki-kohteesta. N2 käyttää ilmaisua ”demokraattinen enemmistö” kuvaamaan sitä, millaiselle periaatteelle päätöksenteko on tilanteessa perustunut. Toisessakin aineistoesimerkissä kuvailtiin päätöksentekoa ja samalla koko Klubitalon yhteisöä demokraattiseksi:

Esimerkki 30. Talon 2 henkilökunta

H: Miten te huolehditte että niinkun kaikki on sen päätöksen takana?

*M2: **Enemmistö on päätöksen takana.** Nii, ei ihan yksimielisii, asioita on aika hankala tehdä, että tää on sen verta semmonen demokraattinen yhteisö, että meillä on, ne asiat esitellään ja sit se tavallaan niin kun, **mä yleensä oon puheenjohtaja, niin mä nyt tulkitsen sitten, että tuliks tälle asialle nyt enemmistö, jos oli, niin sit se päätetään. Täällä ei oo varmaan yksikään asia jääny niin sanotusti pöydälle, mut näinkin vois olla, ettei me päästäis siitä niin kun johonkin semmoseen.** Mut sitten kun kaikki jäsenet ei oo tietenkään aina kokouksessa paikalla, niin semmoset saattaa nurista sit jälkikäteen, kun ne lukee sen pöytäkirjan, että miksi näin päätettiin. Mutta kaikilla on mahdollisuus siihen.*

Haastattelija kysyy *esimerkin 30* alussa, miten kokouksissa huolehditaan siitä, että kaikki ovat yhteisen päätöksen takana. Toisin kuin useissa konsensusperiaatteelle perustuvaa päätöksentekoa kuvaavissa haastattelukatkelmissa, henkilökuntajäsen M2 kertoo, että heidän talossaan ”ei oo varmaan yksikään asia jääny niin sanotusti pöydälle”. Hän kuitenkin jatkaa sanomalla, että se voisi olla mahdollista. M2 kuvaa taloa ”demokraattiseksi yhteisöksi” ja kertoo, että hän on yleensä kokouksissa puheenjohtajan roolissa. M2 sanoo, että hän ratkaisee päätökset kokouksissa tekemällä tulkinnan siitä, onko päätöksentekoa koskevalle asialle muodostunut enemmistön kannatus. Haastattelukatkelmassa rakentuu kuva siitä, että yksimielistä päätöstä ei välttämättä ole mahdollista saavuttaa, mutta se ei estä päätöksen syntymistä. Haastattelijan kysyessä saman kysymyksen toisessa haastattelussa, vastaukset olivat samansuuntaisia:

Esimerkki 31. Talon 1 henkilökunta

H: Miten siinä sitten pystytään huolehtimaan siitä, että kaikki osallistuu, et onks väistämättä joku aktiivisempi kun joku toinen ja voiko sille, voitteko te semmosille...

*N3: **Ei kaikkia voi miellyttää millään.***

*N2: Joo ja eikä tota, tai siis osahan ei puhu koskaan mitään et läsnä kyllä, mutta aktiivit on sitten erikseen. Mutta joskus on tehty silleesti, en muista pitkilteen, mutta tota kun on joku asia, mistä on mielipidettä kysytty vai äänestetty, niin **puheenjohtaja on kysynyt jokaiselta vuorotellen, et mitä mieltä sinä olet, joo tai ei, niin sekin on mahdollista, että sen jokaisen on sanottava jotain, että ne saadaan ne päätökset tehtyä.***

*N3: Niin ja joskus vois oikeesti miettii jotain **suljettua lappuäänestystä.***

*N2: **No näinkin on tehty.***

N3 vastaa *esimerkissä 31* haastattelijan kysymykseen sanomalla, että kaikkia ei voi millään miellyttää. Tämä ilmaisu antaa käsityksen siitä, että talon päätöksenteossa tehdään ratkaisuja, jotka eivät saa kaikkien yhteistä kannatusta. Ilmaisui on samalla muissa konteksteissa yleisesti käytetty ja kliseinen, ja on kiinnostavaa, kuinka se esimerkiksi tuodaan osaksi Klubitaloakin, jossa tyypillisesti pyritään huomioimaan kuntoutujien näkemykset osana osallisuuden ihanetta. Esimerkissä ilmaisu saattaa toimia perusteluna sille, miksi yhteisessä päätöksenteossa voidaan joskus ohittaa yksittäisten henkilöiden mielipiteet. N2 kuvaa tämän jälkeen, kuinka joissain päätöksentekotilanteissa on kysytty suoraan kokoukseen osallistujien mielipidettä, jotta päätös saadaan tehtyä. Puheenvuorosta rakentuu kuva, jonka mukaan eriävänkään kannan ilmaisu ei estä päätöksentekoa. N3 ehdottaa katkelman lopussa, kuinka talon kokouksissa voisi joskus käyttää suljettua lappuäänestystä osana päätöksentekoa. N2 kertoo, että näin on talossa jo tehtykin. Osallisuutta hieman toisenlaisella tapaa kuvaa seuraava esimerkki:

Esimerkki 32. Talon 1 kuntoutujat

H: Miten tällaisia pattitilanteita sitten käytännössä ratkastaan, jos joku ehdottaa jotain, vaikka nyt sit semmosta, mikä ei ole toteutuskelposta, tai jos on joku, mikä kävis kaikille, mut sit ahdistaa jotakin, niin mitä sitten niin kun tehdään, kun on semmonen pattitilanne, että ei voi tehdä mitään. Mitä teette kun ette voi tehdä mitään?

N3: No, ainakin se keittiön työtaulu otettiin pois sen takia, että jos se jotakuta ahdistaa. Vaikka se ehkä enemmistöä harmittaa tai (naurahdus) tavallaan, et se on toimiva systeemi. Mut eihän tarkoitus oo kenellekään aiheuttaa mitään ahdistusta.

Esimerkki 32 kuvaa tilannetta, jossa vähemmistö on kokenut Klubitalolle tulleen keittiön työtaulun ahdistavaksi. N3 kertoo, kuinka enemmistö on pitänyt työtaulua toimivana systeiminä, mutta se on otettu pois käytöstä, koska hänen mukaansa tarkoituksena ei ole aiheuttaa kenellekään ahdistusta. N3 on itsekin ollut enemmistössä, joka on pitänyt työtaulua hyödyllisenä, mutta hän siitä huolimatta hyväksyy työtaulun poistamisen. N3:n puheenvuoron mukaan kaikkien mielipiteitä kuunnellaan ja niihin reagoidaan. Enemmistön mielipide ei siis tässä tapauksessa ratkaise, vaan yksikin eriävä mielipide voi ohjata päätöksenteon suunnan toiseksi.

Kaikkiaan tulkintarepertuaarin kehukseen sopivassa puheessa haastateltavat kuvasivat Klubitalon päätöksentekoa tulkiten sitä demokraattisen päätöksenteon lähtökohdista. Jotkut haastateltavat kertoivat, että Klubikokouksissa päätöksentekotilanteet ratkaistaan enemmistön kannan perusteella. Joissain haastatteluissa kerrottiin, että tulkinta enemmistön kannasta on tehty joko keskustelun perusteella tai äänestyksen avulla.

6.3.3 Dilemma 3: Jokaisen mielipide on tärkeä, mutta päätöksentekijältä toivotaan enemmistön tekemään ratkaisuun taipumista

Haastatteluaineistossa esiintyi katkelmia, joissa ajatukset konsensuspäätöksenteosta ja demokraattisesta päätöksenteosta risteilivät. Välillä haastateltavilla oli keskenään toisistaan poikkeavia näkemyksiä Klubitalojen päätöksentekoprosessien luonteesta. Ristiriitaiset puheenvuorot kuvaavat siis rinnakkain toistensa kanssa eläviä erilaisia päätöksentekoprosessin ihanteita sen suhteen, kuinka ratkaisu tulisi saavuttaa. Yhdessä haastattelussa kuntoutujajäsenet esittivät toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä, syntyykö talon päätöksentekotilanteissa erimielisyyksiä:

Esimerkki 33. Talon 3 kuntoutujat

N1: Se kompromissien teko on aina vaikeeta täällä.

M1: Niin, ja sit se tavallaan niin kun se, että ihmiset ymmärtäis, että on ok myös sanoa, että olen eri mieltä mutta hyväksyn tämän.

M3: Mikä tilanne tää nyt on, mua nyt ihmetyttää tää teidän tota keskustelu siinä, että mikä tilanne se on, että jossa ollaan täällä niin kun eri mieltä?

N1: Talokokouksessa monestikin, kun ollaan tekemässä yhteisiä päätöksiä.

M3: Niin, mut kumminkin, et saada ratkastua aina.

N1: Joo, jossain vaiheessa.

M3: Siis mun mielestä juurikaan ei ratkaisemattomia....

N1: Kyllähän niitä monta kertaa siirretään seuraavaan ja ne jää siihen pöydälle makaamaan.

M3: Mut se on eri asia mun mielestä. Kumminkin saadaan aina ratkaistua.

Kuntoutujajäsenet keskustelevat *esimerkissä 33* siitä, onko Klubikokouksissa heidän mielestään helppoa päästä yhteiseen lopputulokseen päätöksentekotilanteissa. N1 sanoo, että kompromissien teko on hankalaa ja käyttää sanaa ”aina”, jolla hän painottaa ilmiön toistuvuutta omasta näkökulmastaan. M1 jatkaa samasta aiheesta ja esittää toivomuksen omaisesti, kuinka päätöksentekotilanteissa ihmiset voisivat hyväksyä ratkaisuja silloinkin, kun olisivat niistä henkilökohtaisesti eri mieltä. Esimerkki jättää kuitenkin auki sen, mihin M1 viittaa sanoessaan ”hyväksyn tämän”, eli tarkoittaako se äänestyksen tulosta, enemmistön kantaa vai jotakin muuta. Kaikkiaan katkelmassa kuitenkin kerrotaan ilmiöistä, jotka liittyvät konsensuspäättökentekomalliin perustuvaan Klubikokouksen toimintaan. Esimerkiksi siis kokouksia siirretään N1:n mukaan seuraavaan kertaan, jos kokouksissa ilmenee aiheesta erimielisyyttä. M3 on katkelmassa eri mieltä muiden keskustelijoiden kanssa, ja hänen mukaansa Klubitaloilla ei ole erimielisyyksiä, koska päätösten lopputulos on saatu aina ratkaistua. Tämä voi viitata konsensuspäättökentteen ihanteeseen puhtaimmillaan, sillä konsensuksessa pyritään saavuttamaan keskustelemalla kaikkia tyydyttävä lopputulos.

Seuraava esimerkki on myös kuntoutujajäsenten haastattelusta:

Esimerkki 34. Talon 1 kuntoutujat

N3: No, ainakin se keittiön työtaulu otettiin pois sen takia, että jos se jotakuta ahdistaa. Vaikka se ehkä enemmistöä harmittaa tai (naurahdus) tavallaan, et se on toimiva systeemi. Mut eihän tarkoitus oo kenellekään aiheuttaa mitään ahdistusta.

Kuntoutujajäsen N3 kuvailee haastattelun aikana *esimerkissä 34* tilannetta, jossa talon keittiössä ollut työtaulu otettiin pois, koska se aiheutti joillekin jäsenistä ahdistusta. N3 kertoo, että enemmistöä ratkaisu työtaulun poistamisesta mahdollisesti harmittaa ja systeeminä se on hänen mukaansa ollut toimiva. Näin hän epäsuorasti tuo esiin demokraattiseen periaatteeseen nojautuvan päätöksen järjellisyden. N3 päättää kuitenkin puheenvuoronsa sanomalla, että kellekään

ei ole tarkoitus aiheuttaa ahdistusta. Tämä ajatus taas sopii konsensuspäätöksentekojattelun malliin, sillä ratkaisussa on kuunneltu myös vähemmistöön jäävien kantaa ja toimittu lopulta sen mukaisesti. Lopulta tilanteessa ei kuitenkaan ole onnistuttu saavuttamaan ratkaisua, joka olisi miellyttänyt kaikkia osapuolia. Toisessa haastattelussa henkilökuntajäsenet kuvaavat, kuinka oman mielipiteen esille tuomiseen liittyy erilaisia lähtökohtia:

Esimerkki 35. Talon 4 henkilökunta

N1: Se on aina se ongelma, et se on ryhmä eikä ihmiset uskalla oikein tuoda niin vahvasti ehkä eriäviäkin mielipiteitä.

N3: Omia ideoitaan. Mut se riippuu ihan hirveesti siitä (päällekkäin puhumista)

N1: Ne on yleensä ne vakkarit kun käy, niin he on tottunu siihen, että kaikki hyväksytään, kaikki menee läpi. Mut sit saattaa olla sellasiakin, jotka tulee nimenomaan sen takia Klubikokoukseen, haluaa tuoda oman mielipiteensä.

Henkilökuntajäsen N1 pohtii *esimerkissä 35*, kuinka Klubitalokokouksiin osallistujat eivät ryhmässä välttämättä uskalla tuoda esille eriäviä mielipiteitään päätöksentekotilanteissa. Tämä N1:n kuvailema ongelma kyseenalaistaa konsensuspäätöksentekomallin toimivuuden, sillä mikäli joku ei ole tuonut esiin omaa kantaansa, on vaikeaa määritellä, onko päätöksenteon lopputulos kaikkia tyydyttävä. Hän jatkaa kertomalla, että kokouksissa tyypillisesti käyvät jäsenet ovat tottuneet siihen, että kokouksissa esille tuodut ideat menevät läpi. N1:n mukaan ”kaikki hyväksytään, kaikki menee läpi”. Tämä voi johtua juuri N1:n edellä esittämästä huomiosta, jonka mukaan kokouksiin osallistujat eivät uskalla tuoda esiin eriäviä mielipiteitä. N1 esittää poikkeuksen aikaisemmin kertomaansa esimerkkikatkelman lopussa sanomalla, että jäsenistössä ”saattaa olla sellasiakin, jotka tulee nimenomaan sen takia Klubukokoukseen, haluaa tuoda oman mielipiteensä”. Lopulta konsensuspäätöksentekomallin toimivuus tämän esimerkin kontekstissa näyttää olevan riippuvainen siitä, tuoko kokoukseen osallistuja esiin oman mielipiteensä.

Konsensuksen saavuttamista tavoitteleva päätöksentekomalli on Klubitaloilla yleisesti ihanteelliseksi mielletty. Haastattelukatkelmat tuovat kuitenkin esiin tilanteita, joissa keskustelun avulla tehdyt ratkaisut koetaan ongelmallisiksi. Ongelmat liittyvät esimerkiksi päätöksiin, joissa kaikkia miellyttävää lopputulemaa ei ole onnistuttu muotoilemaan tai tilanteisiin, joissa keskustelua konsensuksen saavuttamiseksi ei välttämättä synny ollenkaan, kun kokoukseen osallistujat eivät uskalla tuoda esille eriäviä mielipiteitään. Välillä haastatteluissa tuli esille

henkilö- tai talokohtaisia eroavaisuuksia sen suhteen, miellettiinkö päätöksentekomallin noudattavan demokraattisia periaatteita vai konsensuspäättösenteon lähtökohtia.

Dilemmaa voidaan tarkastella myös yksilöiden ja niiden subjektipositioiden näkökulmasta, joita eri tulkintarepertuaarit ja niiden kehyksessä puhuminen tarjoavat osallistujille. Tämän dilemman ja sitä analyysissä edeltäneiden tulkintarepertuaarin kentässä haastatteluun osallistuneet tarjosivat toisaalta kokouksiin osallistujille yhteistyöhaluisen ja –kykyisen subjektipositiota, jonka kehyksessä osallistujalla on halu saavuttaa keskustelun keinoin kaikkia osapuolia tyydyttävä lopputulema. Toisaalta taas niille, joiden koettiin olevan erimielisyytensä vuoksi hankalia kokoukseen osallistujia ja päätöksenteon osapuolia, tarjottiin omaa subjektipositiotaan. Nämä tarjotut subjektipositiot olivat kuntoutujajäsenille suunnattuja.

6.4 Päätöksentekijöiden valtaerojen käsittely

6.4.1 Tulkintarepertuaari 7: Yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista

Haastatteluissa keskusteltiin ajoittain siitä, ovatko henkilökuntajäsenet tasavertaisia kuntoutujajäseniin nähden päätöksentekotilanteissa. Jotkut haastateltavat kertoivat, henkilökunnalla on päätöksentekotilanteissa enemmän valtaa kuntoutujiin nähden, ja tasa-arvoisen päätöksenteon takaamiseksi yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista. Nämä ajatusmallit tuottavat tulkintarepertuaarin, jonka kehykseen sopivassa puheessa puolustetaan kuntoutujien asemaa ja sitä esitetään vahvistettavaksi kaikin mahdollisin keinoin. Haastateltavien mukaan valtaeroja pyritään tasaamaan esimerkiksi siten, että henkilökuntajäsenen tulee välttää omien mielipiteiden ilmaisemista ja auttaa kuntoutujajäsentä ilmaisemaan omansa:

Esimerkki 36. Talon 1 henkilökunta

*N3: Sit mennään enemmistön ja sit jäsenten mielipiteitä, **et eihän mejjän, ei mejjän, me vaan mennään sit siinä mukana.** Sehän se onkin, **ettei hirveesti omilla mielipiteillään yritä edes vaikuttaa niitten jäsenten päätöksiin.***

N2: (epäselvää)

*N3: Niin, **siihen ei tois niin kun omaa mielipidettä oikeastaan esille ollenkaan.** Joissain tietyissä asioissa, **ettei se vaikuta, että se ei niin kun johdattele tavaltaan mihinkään.***

N2: Esim. johtajan valinnat oli sellasia, kun meiltäkin kysyttiin mielipide, niin yritettiin silleen, minäkin vähän niin kun neutraalisti ne kaks ehdokasta. Vaikka tiesin sen oman suosikkini, mutta en tuonut sitä, no nyt oli (päällekkäin puhumista)

N1: Munkin olis pitäny olla neutraalimpi, mut en osannu olla.

N3: No, osaat ens kerralla.

N1: Osaan ens kerralla. (päällekkäin puhumista ja naurua)

N2: Kun kysytään niin kun yleistä mielipidettä, niin enhän mäkään meinannu puhua edes mitään, mut sitten, että mitäs henkilökunta. Ja sit sieltä ei kauheesti oo mitään mieltä, yrittää olla sellasella neutraalilla maaperällä, ettet sä vaikuta, aa toi sano, joo mä vaihdankin.

N3: Vaikuttaa tietysti se, et ei kaikilla oo itseluottamusta (epäselvää, puhuu hiljaa) on semmosta, että tuuppiskin sitä tavallaan, nyt on vaan mietittävä ja pohdittava ja tehtävä se päätös, mitä mieltä minä olen.

Esimerkissä 36 N3 kuvailee, kuinka kuntoutujajäsenet menevät päätöksentekotilanteissa "vain siinä mukana" niin, etteivät he pyri vaikuttamaan kuntoutujajäsenten päätöksiin omilla mielipiteillään. Hän jatkaa kuvailemalla, että omaa mielipidettään ei pitäisi tuoda esiin ollenkaan, ja käyttää sanoja "johdatella" ja "vaikuttaa", jotka kuvaavat kuntoutujajäsenten valta-asemaa kuntoutujiin nähden. N2 kertoo tilanteesta, jossa kuntoutujajäseniltä on kysytty heidän mielipidettään. Vaikka mielipide on ollut selkeä, eli kuntoutujajäsenellä on todellisuudessa ollut suosikkinsa johtajan valinnassa, hän kertoo pyrkineensä neutraaliuteen. N1 taas kertoo, ettei hän osannut olla samassa tilanteessa neutraali. N3 vastaa "osaat ens kerralla", jonka N1 toistaa. Tämä tuo hyvin esiin valta-asetelmien vastustamista korostavan ihanteen ja sen, kuinka sitä kohti pyritään aktiivisesti. N2 jatkaa kertomalla, että neutraaliuteen pyrkimisen taustalla on kokemus siitä, että kuntoutujajäsen saattaa vaihtaa mielipidettään, jos kuntoutujajäsen tuo esiin omansa. Hän ottaa valta-asetelmien olemassaolon näin ollen annettuna tai itsestäänselvyysnä ja pitää mahdollisena sitä, että ne vievät pohjan aidosti yhteiseltä päätöksenteolta. N3 taas tuo esimerkin lopussa esiin näkökulman, jossa huomioidaan kuntoutujajäsenten aseman vahvistaminen. Vaikka kuntoutujajäsenellä ei olisi itseluottamusta päätöksentekoon,

tulisi N3:n mukaan henkilökuntajäsenen silti ”tuuppia” kuntoutujajäsentä kohti oman mielipiteen muodostamista päätettävästä aiheesta. Samassa haastattelussa keskusteltiin lisää henkilökunnan roolista:

Esimerkki 37. Talon 1 henkilökunta

*N3: Siinä ehkä tulee, et se omien ajatusten ja ideoiden, niin **ne tulee ehkä pienemmissä pöytäkeskusteluissa ja muissa, et kyl ne niitä jakaa niitä ajatuksia mitä ne toivois tai muuta, mut ehkä ei niin...***

(nauhoitus vaihtuu)

*N1: **Meidän ne melkein pitää ottaa sit esille.***

H: Te poimitte niitä ja....

N3: Joo, joo.

*N1: **Vaikka kuin yrittää sanoo, että esitä klubikokouksessa ja vie klubikokoukseen, no en mie, ei, niin sit se jää vähän niin kun meille se asian esiin ottaminen.***

N3 kertoo *esimerkissä 37*, että kuntoutujajäsenet tuovat esiin omia ajatuksia ja ideoitaan kokousten sijaan pienemmissä pöytäkeskusteluissa. N1 jatkaa sanomalla, että henkilökuntajäsenen täytyy kuitenkin ottaa nämä ajatukset esille klubikokouksissa. Hän kertoo esimerkin lopussa, että hän henkilökuntajäsenen roolissa pyrkii ohjaamaan kuntoutujajäseniä viemään ideansa ja ajatuksensa klubikokoukseen ja kuvaa kuntoutujien suhtautumista asiaan ”no en mie, ei” -ilmaisulla. N1:n mukaan kuntoutujien ideoiden esiin ottaminen jää lopulta heidän vastuulle. Henkilökuntajäsenet rakensivat haastattelupuheessaan todellisuutta, jossa he pyrkivät osallistamaan kuntoutujia yhteiseen päätöksentekoon ja omien mielipiteidensä ilmaisuun. Jos kuntoutujajäsenet eivät siitä huolimatta halua viedä ideaansa kokoukseen, henkilökuntajäsenet kertoivat ottavansa roolin, jossa he tuovat kuntoutujien ideat osaksi päätöksentekoa heidän puolestaan. Myös kuntoutujat ovat keskustelleet toisten kuntoutujien osallistamisesta päätöksentekoon:

Esimerkki 38. Talon 1 kuntoutujat

*N3: **Mä oon ymmärtäny sen, ainakin siinä johtajan valinnassa, niin ne oli niin kun hiljasempia, niin sit kysyttiin heiltä niin kun suoraan, että mitä mieltä sinä olet asiasta, et sit jos ei uskalla tuuva sitä...***

(nauhoitus vaihtuu)

N3: ...näkökulmaa, niin yritetään huomioida myös se.

N2: Niin just siihen tuntemukseen, ketkä nyt on läsnä sillä hetkellä, että jos tiedetään, et on arempi sanomaan, niin sit voi kohdistaa sen. Kyllä.

N4: Samoin on ollu ohjaajien valinnassa, et jos on niin kun kaks, joista valita, niin tota kyllä sitä on kyselty, että kumpaa sä niin kun kannattaisit, kummasta sä sait parempia fiiliksiä.

Esimerkissä 38 kuntoutujajäsen N3 kertoo, että johtajan valintaa koskevassa päätöksentekotilanteessa kysyttiin suoraan hiljaisemmilta kokoukseen osallistujilta, mitä mieltä he olivat päättävästä aiheesta. N2 jatkaa kertomalla, että mikäli joku läsnä olevista on tietävästi arempi sanomaan oman mielipiteensä, kysymyksen voi kohdistaa tiedon perusteella suoraan hänelle. N4 kertoo, että johtajan valinnan lisäksi myös ohjaajien valinnassa on kysytty osallistujilta suoraan heidän mielipiteitään. Haastattelukatkelma jättää avoimeksi sen, kysytäänkö haastateltavien kokemuksen mukaan mielipiteitä kaikilta vain joissain päätöksissä, kuten tässä tapauksessa johtajan ja ohjaajien valinnassa, vai huomioidaanko hiljaisemmat ja aremmat kuntoutujat kaikessa päätöksenteossa. Haastattelukatkelmasta kuitenkin rakentuu kuva, jonka mukaan hiljaiset huomioidaan päätöksentekotilanteissa tietoisesti. Tämä taas vahvistaa ihannetta siitä, että kaikkien kuntoutujien asemaa päätöksenteossa tulisi pyrkiä tarpeen tullen vahvistamaan.

Erityisesti henkilökuntajäsenet puhuivat haastatteluissa ajoittain tämän tulkintarepertuaarin kehityksessä. He luettelivat moninaisia keinoja, joilla voi vahvistaa kuntoutujajäsenien asemaa. He muun muassa kertoivat välttävänsä omien mielipiteidensä esille tuomista päätöksentekotilanteissa, vievänsä tarpeen tullen kuntoutujien ideoita kokouksiin heidän puolestaan sekä kannustavansa kuntoutujia tekemään päätös silloinkin, kun se on ollut haastavaa. Kuntoutujatkin kuitenkin tuottivat tulkintarepertuaariin sopivaa puhetta kuvatessaan sitä, kuinka erilaisten kuntoutujien asemaa on pyritty vahvistamaan päätöksentekotilanteissa.

6.4.2 Tulkintarepertuaari 8: Valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia

Henkilökuntajäsenet kuvasivat joissain haastatteluissa, kuinka henkilökunnalla on päätöksenteossa viimekätinen valta. Kuten edellisen tulkintarepertuaarin yhteydessä todettiin, henkilökuntajäsenet ajoittain ilmaisivat tunnistavansa valta-asemansa kuntoutujiin nähden. Aina tämä ei kuitenkaan yhdistynyt ajatukseen kuntoutujien valta-aseman vahvistamisesta. Sen sijaan

haastattelupuheessa korostuivat käsitykset kovasta johtajuudesta sekä siitä, että kaikkia ei välttämättä voi miellyttää. Näiden ajatusmallien voidaan katsoa muodostavan aineistossa tulkintarepertuaarin. Sen kehykseen sopivia piirteitä tulee esiin seuraavassa haastattelukatkelmassa:

Esimerkki 39. Talon 1 henkilökunta

H: Miten siinä sitten pystytään huolehtimaan siitä, että kaikki osallistuu, et onks väistämättä joku aktiivisempi kun joku toinen ja voiko sille, voitteko te semmosille...

N3: Ei kaikkia voi miellyttää millään.

N2: Joo ja eikä tota, tai siis osahan ei puhu koskaan mitään et läsnä kyllä, mutta aktiivit on sitten erikseen.

Haastattelija kysyy *esimerkissä 39* miten päätöksentekotilanteissa huolehditaan siitä, että kaikki osallistuvat. Henkilökuntajäsen N3 vastaa, että ”ei kaikkia voi miellyttää millään”. Tämä voi viitata siihen, että N3 kokee, ettei päätöksentekotilanteesta ole mahdollista saada sellaista, jossa kaikki keskustelisivat ja muodostaisivat tasavertaisesti päätöksenteon lopputuleman. N2 jatkaa tätä ajatusta sanomalla, että osa kokouksissa paikalla olevista ei koskaan puhu mitään. Haastattelukatkelmassa ei esitetä keinoja, joilla tällaisia eroja aktiivisuudessa pyrittäisiin jollain tapaa tasaamaan. Näin ollen vastuu päätöksenteosta jää esimerkin mukaan niille, jotka ovat päätöksentekotilanteessa aktiivisia luonnostaan. Toisen talon henkilökuntajäsenet keskustelivat omasta roolistaan kokouksissa seuraavalla tavalla:

Esimerkki 40. Talon 4 henkilökunta

N2: Me vähän johdatellaan niitä siihen, et vähän keskustellaan asioista.

N1: Aika paljonkin.

N4: Oisko se sit tuo tai.

N1: Mun mielestä joku semmonen, et se on enemmän semmonen ohjailuhomma. Toi on enemmän ohjaava.

N4: Toi vois olla just ohjailuja. Henkilökunta keskustelee ja ohjaa sen jäsenille ja jäsenet nyökyttelee päätäs ja hyväksyy asian.

Esimerkissä 40 henkilökuntajäsenet valitsevat kuvakorteista kortteja, jotka heidän mielensä kuvaavat yhteistä päätöksentekoa Klubitalolla. N2 kertoo, että he henkilökuntajäsenenä johdattelevat kuntoutujajäseniä keskustelemaan päätettävistä asioista. N1 täydentää sanomalla, että johdattelua tapahtuu ”aika paljonkin”. Kortteja valitessaan N1 ehdottaa valittavaksi korttia, joka on ”enemmän semmonen ohjailuhommaa” ja ”enemmän ohjaava”. N4 on samaa mieltä kortista N1:n kanssa ja kertoo, että ”henkilökunta keskustelee ja ohjaa sen jäsenille ja jäsenet nyökyttelee päätäs ja hyväksyy asian”. Esimerkissä henkilökunnan rooli kuntoutujajäsenille tulee esiin ohjaavana. Esimerkissä ohjailulla kuvataan sekä keskusteluun johdattelemista sekä päätösten hyväksymistä. Saman talon henkilökunta kuvaa myös, että henkilökuntajäsenet päättävät Klubitalojen ”isot linjat”:

Esimerkki 41. Talon 4 henkilökunta

N3: Tai aika usein se käy, et jäsen ehdottaa tai kysyy jotakin henkilökunnalta, sit henkilökunta sanoo, että vie klubikokoukseen. Eli ei välttämättä ymmärrä sitä, että se ois, tai sillai, et voisko tämmöstä tehdä, niin osotetaan viemään siihen. Tai sit käy tunnistamattomalla käsialalla kirjottamassa, että santsikuppi 30 senttiä valkotaululle. Se on hyvä, et se on se valkotaulu.

N1: Mut sit niin kun isot linjat, niin kyllä se on henkilökunta. Esim. noi, että kun iltapäivisin on eteenpäin meneville ja sit se on vähän ollu kans sitä, et kyllä me ollaan mietitty sit jossain henkilökuntapäivillä tai kehittämispäivillä.

Henkilökuntajäsen N3 kertoo *esimerkissä 41*, että henkilökuntajäsenet osoittavat kuntoutujajäseniä viemään ehdotuksensa klubikokoukseen. Vaihtoehtoisena tapana kuntoutujajäsenille tuoda esiin omat ideansa on N3:n mukaan valkotaulu, jolle ideat voi kirjoittaa anonyymisti. Esimerkkinä tällaisesta valkotaululle kirjoitettavasta ehdotuksesta N3 käyttää santsikupin hintaa. N1 jatkaa keskustelua sanomalla, että henkilökunta on vastuussa päätöksenteossa Klubitalon isoista linjoista. Hän kertoo lisäksi, että henkilökuntapäivillä tai kehittämispäivillä henkilökuntajäsenet ovat miettineet Klubitaloa koskevia asioita.

Yhdessä haastattelukatkelmassa kuvattiin mitä tapahtuu, kun henkilökuntajäsenet ilmaisevat oman kantansa päätöksentekotilanteessa:

Esimerkki 42. Talon 4 henkilökunta

N3: Yhen kerran mä muistan kun äänestettiin siitä maskotin nimestä. Se kesti se kokous pitkään ja hartaasti. Mutta muuten kyllä ei, kyl ne aika.

H: Ei tuu sellasia pattitilanteita?

N2: Kyl ne aika hyvin siihen sit.

N4: Kun henkilökunta sanoo oman kantansa, niin jäsenetkin sit niin kun tottelee.

Haastattelija kysyy *esimerkissä 42*, syntyykö päätöksentekotilanteissa ”pattitilanteita”. N4 kertoo, että henkilökunnan kertoessa oman kantansa päätettävästä aiheesta, jäsenet taipuvat yleensä henkilökuntajäsenten esittämään kantaan. Hän sanoo, että jäsenet ”tottelevat”. Mahdollisesti sen sijaan, että ”pattitilanteita” syntyisi, henkilökunta saattaa tarkoituksella esimerkin mukaan ottaa roolin, jossa he ratkaisevat päätettävän aiheen. Henkilökuntajäsenet tämän esimerkin mukaan tietävät, että jäsenet taipuvat heidän kantaansa, mikäli he päättävät esittää sen. Tätä valta-asetelmaa voidaan siis käyttää henkilökunnan näkökulmasta hyödyksi, jotta päätökset saadaan ratkaistua vaivattomammin.

Tämän tulkintarepertuaarin kehukseen sopivat katkelmat olivat kaikki peräisin henkilökuntajäsenten haastatteluista. Henkilökuntajäsenten näkemykset omasta roolistaan ja vaikutusmahdollisuuksistaan päätöksentekotilanteista voivat poiketa kuntoutujien näkemyksistä, mikä selittää tulkintarepertuaarin esiintymisen vain henkilökuntajäsenten haastatteluissa. Henkilökuntajäsenet kertoivat ohjailevansa päätöksentekotilanteiden kulkua tarkoituksenmukaisesti ja he tunnistivat olevansa vastuunkantajia päätöksentekotilanteissa. Päätöksentekotilanteiden saattaminen ratkaistuksi esitettiin osaksi vastuunkantajan roolia, ja ratkaisujen esitettiin ajoittain olevan sellaisia, jotka eivät välttämättä miellyttäneet kaikkia päätöksentekoon osallistuneita.

6.4.3 Dilemma 4: Yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista, mutta valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia

Edellä esiteltyjä tulkintarepertuaareja aktiivisesta valta-asetelmien vastustamisesta ja vääjäämättömistä ja osittain tarkoituksenmukaisista valtaeroista oli mahdollista tarkastella aineistossa ideologisena dilemmana. Näissä tilanteissa haastattelupuheessa risteilivät eri ihanteet ja käsitteet henkilökuntajäsenten roolista. Dilemmaa kuvaavat esimerkit ovat peräisin henkilökuntajäsenten haastattelusta. Ensimmäisessä osion esimerkissä henkilökuntajäsenet pohtivat omaa rooliaan Klubitalon kokouksissa:

Esimerkki 43. Talon 1 henkilökunta

H: Millanen rooli teillä on sit niissä kokouksissa?

N2: Ihan samanvertanen kun muillakin.

N3: Periaatteessa ei pitäis osallistua siihen äänestykseen lainkaan mun mielestä.

N1: No kun miun mielestä se on jäsen, tүүhän on kuitenkin jäsenten talo, että ehkä me ollaan täällä vähän jäseniä varten, niin sit sitä kautta sitten.

Haastattelija kysyy *esimerkin 43* alussa, millainen rooli henkilökuntajäsenillä on Klubitalon kokouksissa. N2 vastaa henkilökuntajäsenten roolin olevan samanvertainen kuin muillakin eli talon kuntoutujajäsenillä. N3 kuitenkin jatkaa sanomalla, että hänen mielestään henkilökuntajäsenten ei pitäisi osallistua lainkaan äänestykseen kokouksissa. N1 esittää tämän jälkeen omassa vuorossaan, että Klubitalo on ”jäsenten talo”. N1 kertoo, että henkilökuntajäsenet ovat talossa kuntoutujajäseniä varten. Vastuunkantajien rooli siirretäänkin siis henkilökuntajäseniltä kuntoutujille, vaikka haastateltavat tunnistavat valta-asemansa kuntoutujiin. Jos talo on kuntoutujajäsenten talo, kuuluisi siis päätöksentekokin äänestystilanteissa N1:n mukaan vain kuntoutujille. N3:n ja N1:n vuorot tekevät haastattelukatkelmasta dilemmaattisen, sillä ne asetuvat vastaan N2:n esittämää ajatusta siitä, että henkilökuntajäsenten rooli kokouksissa on tasavertainen kuntoutujiin nähden. Toinen dilemmaa havainnollistava esimerkki on toisen talon henkilökunnan haastattelusta:

Esimerkki 44. Talon 5 henkilökunta

H: Mitä te teette sillon, jos ihmiset ei osallistu?

N2: Ehkä se täytyy vaan kysyä, että mitä mieltä vaikka sinä olet, että saa niin kun suoran vastauksen. Ja rohkasta sit siinä, että se vastaus voi olla oikeesti ihan mikä vaan.

N3: Ei sillai, että jokaiselta (päällekkäin puhumista). Ei siitä sit tule enää mitään, jos me ruvetaan jokaista haastatteleen.

N2: Ja sit vähän semmonen niin kun haju, että keneltä nyt vois kysyä, että tietää jo vähän, että kuka rohkastuu jos kysyy. Mut sit tietää jo, et ei joltakin ihmiseltä välttämättä voi edes kysäistä.

Esimerkin 44 alussa haastattelija kysyy, mitä henkilökuntajäsenet tekevät sellaisissa kokoustilanteissa, joissa kuntoutujajäsenet eivät osallistu päätöksentekotilanteen kulkuun. N2 vastaa haastattelijan kysymykseen sanomalla, että heidän mahdollisesti henkilökuntajäseninä ”täytyy

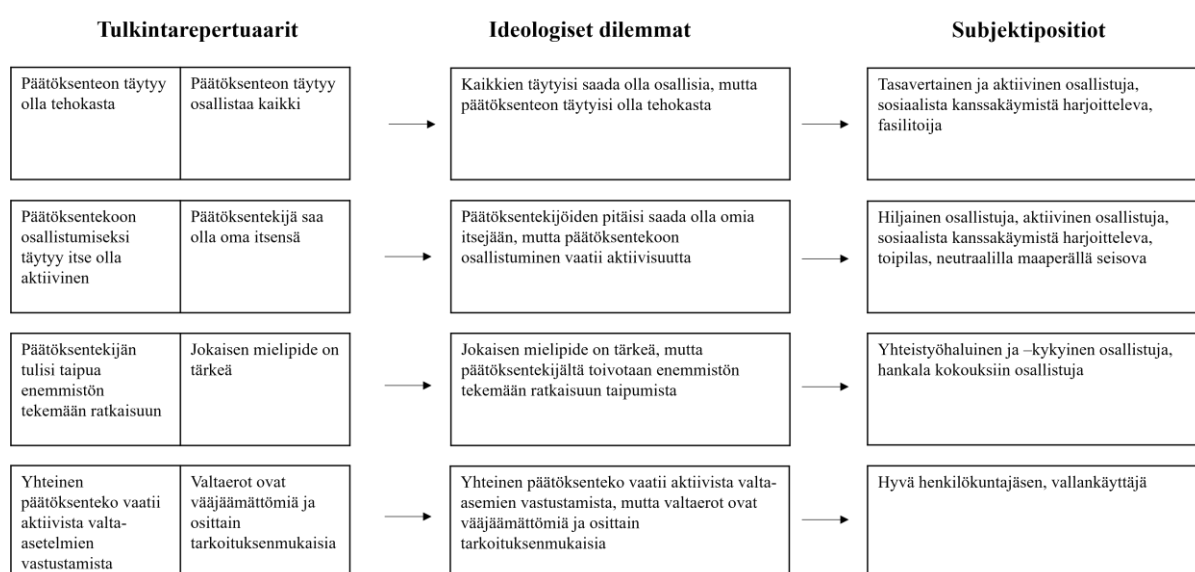
vaan kysyä, että mitä mieltä vaikka sinä olet, että saa niin kun suoran vastauksen”. Hän lisää, että henkilökuntajäsenten täytyisi rohkaista jäseniä kertomaan mielipiteensä. N3 jatkaa keskustelua ja sanoo, että jokaiselta ei kuitenkaan voida kysyä. Hän perustelee tätä sanomalla, että ”ei siitä sit tule enää mitään, jos me ruvetaan jokaista haastatteleen”. Tämä ilmaisu sopii *valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia* -repertuaariin, jossa tuotettiin näkemys siitä, ettei kaikkia voida miellyttää. N2 jatkaa keskustelua sanomalla, että mielipidettä voidaan kysyä sellaisilta kokoukseen osallistujilta, joiden tiedetään rohkaistuvan kysyttäessä. N2:n mukaan joistakin osallistujista sen sijaan tietää jo etukäteen, ettei heiltä välttämättä voi kysyä. N2:n ensimmäinen vuoro esimerkissä sopii *yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista* -repertuaariin, mutta kääntyy kuitenkin esimerkin lopussa dilemmaattiseksi haastateltavien kertoessa, ettei kaikkia voida kuitenkaan osallistaa päätöksentekoon. Vastuu päätöksenteosta jää siis esimerkin mukaan lopulta aktiivisille osallistujille ja valta-asetelmien vastustaminen kohdistuu tiettyihin osallistujiin, joiden tiedetään rohkaistuvan mielipidettä suoraan kysyttäessä.

Ideologinen dilemma oli havaittavissa aineistossa, kun yhden haastateltavan esittämän näkemyksen jälkeen toinen haastateltava esitti siitä poikkeavan näkemyksen. Tämä sai ensimmäisen haastateltavan jatkamaan seuraavassa vuorossaan tavalla, joka oli ristiriidassa hänen aikaisempaan vuoroonsa nähden. Henkilökuntajäsenet tasapainottelivat kahden eri tulkintarepertuaarin jännitekentässä keskustellessaan omasta roolistaan ja valta-asetelmien kumoutumiseen nähden. Dilemmaattisuutta voidaan nähdä myös aikaisemmin esitellyn tulkintarepertuaarin sisällä. *Yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista* -repertuaarissa *esimerkissä 36* tuli esille näkemys, jonka mukaan henkilökuntajäsenen tulisi tuuppia kumoutujaa muodostamaan oma mielipiteensä päätettävästä aiheesta. Tämä näkemys, vaikka pyrkiikin edustamaan valta-asetelmien vastustamista mukailevaa kantaa, on sikäli ristiriitainen, että ohjaaminen tai ”pakottaminen” mielipiteen muodostamiseen on vallankäyttöä sinänsä.

Dilemmaa voidaan tarkastella myös yksilöiden ja niiden subjektipositioiden näkökulmasta, joita eri tulkintarepertuaarit ja niiden kehityksessä puhuminen tarjoavat osallistujille. Tämän dilemman ja sitä analyysissä edeltäneiden tulkintarepertuaarin kentässä haastatteluun osallistuneet henkilökuntajäsenet orientoituvat tietynlaiseen ihanteeseen koskien sitä, mitä hyvän henkilökuntajäsenen kuuluu tehdä. Hyvästä henkilökuntajäsenestä siis tuli oma subjektipositionsa, jonka henkilökuntajäsenet rakensivat. Hyvän henkilökuntajäsenen katsottiin muun muassa aktiivisen kumoutujajäseninä ja olevan Klubitalolla kumoutujia varten. Toisaalta henkilökuntajäsenet rakensivat myös subjektipositioita, joissa heille tarjoutui vallankäyttäjän rooli.

6.5 Analyysin koonti

Kuvassa 1 on kuviomuodossa esitettynä edellä analyysissa käsitellyt tulkintarepertuaariparit, niiden välille muodostuneet ideologiset dilemmat sekä havainnoidut subjektipositiot. Tulkintarepertuaariparit ovat kuviossa vasemmalla puolella ja nuoli osoittaa tulkintarepertuaariparin välille muodostuneen dilemman, joka on sanoitettu yhdistämällä kaksi tulkintarepertuaaria havainnollistamaan niiden jännitteistä suhdetta toisiinsa. Subjektipositiot on esitetty kuvassa oikealla. Nuoli ideologisesta dilemmasta johtaa subjektipositioihin, jotka ovat yhteydessä tähän dilemmaan ja sen tulkintarepertuaareihin.

Kuva 1

Analyysissäni on huomionarvoista se, kuinka sama aineistoesimerkki on voinut toistua eri tulkintarepertuaaria käsiteltäessä. Näissä esimerkeissä analyysin paino on kiinnittynyt eri kohtiin tulkintarepertuaarista riippuen. Eri tulkintarepertuaarit voivat siis elää rinnakkain, vaikka ne muodostavat omat selvärajaiset kokonaisuutensa. Muun muassa *esimerkit 21* ja *24* sisältävät saman aineistokatkelman. *Esimerkki 21* esiintyy *Päätöksentekijöiden pitäisi saada olla omia itsejään, mutta päätöksentekoon osallistuminen vaatii aktiivisuutta* -dilemmassa. *Esimerkki 24* taas on osa *Päätöksentekijän tulisi taipua enemmistön tekemään ratkaisuun* –tulkintarepertuaaria. Dilemman yhteydessä katkelmassa on kiinnitetty huomiota siinä esille tuleviin käsityksiin kokouksiin osallistujien aktiivisuudesta. Tulkintarepertuaarin yhteydessä esiintyessään katkelmassa taas on huomioitu siinä esiintyvät tulkinnat siitä, mikä on yhteistä päätöksentekoa.

Myös *esimerkit 5 ja 44* ovat peräisin samasta aineistokatkelmasta. *Esimerkki 5* esiintyy *Päätöksenteon täytyy olla tehokasta* -tulkintarepertuaarissa ja *esimerkki 44* on osa *yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asemien vastustamista, mutta valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia* -dilemmaa. Tulkintarepertuaarissa katkelman analyysin huomio on kiinnitetty repertuaarin nimen mukaisesti käsityksiin, jotka tukevat tehokkaan päätöksenteon ihannetta. Dilemmassa analyysin huomio on sen sijaan kiinnitetty katkelman näkökulmiin päätöksenteon vastuunkantajista.

Kaikki tulkintarepertuaarit ja ideologiset dilemmat eivät esiintyneet sekä kuntoutujajäsenten että henkilökuntajäsenten haastatteluissa. *Päätöksenteon täytyy olla tehokasta* -tulkintarepertuaari, *valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia* -tulkintarepertuaari ja *yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista, mutta valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia* -dilemma olivat havaittavissa vain henkilökuntajäsenten haastatteluissa. *Päätöksenteon täytyy osallistaa kaikki* -tulkintarepertuaari taas oli ristiriidattomasti esillä vain kuntoutujajäsenten haastatteluissa. Nämä painotuserot voivat kertoa siitä, että tietyt ihanteet ja käsitykset ovat vahvemmin omaksuttuja kuntoutujajäsenten tai henkilökuntajäsenten ryhmissä.

7 Johtopäätökset

Tässä pro gradu –tutkielmassa tarkastelin, millaisia tulkintarepertuaareja käyttäen suomalais-ten Klubitalojen mielenterveyskuntoutujat ja henkilökuntajäsenet puhuvat yhteisen päätöksenteon ihanteista ja käytännöistä. Lisäksi tarkastelin, millaisia ideologisia dilemmoja tulkintarepertuaarien välille rakentuu. Aineistosta tunnistin yhteensä kahdeksan tulkintarepertuaaria, joiden välille muodostui neljä ideologista dilemmaa.

Tulkintarepertuaarit muodostivat aina kaksi paria, joiden välille ideologinen dilemma rakentui. Tulkintarepertuaariparit olivat: 1) *päätöksenteon täytyy olla tehokasta* ja 2) *päätöksenteon täytyy osallistaa kaikki*, 3) *päätöksentekoon osallistumiseksi täytyy itse olla aktiivinen* ja 4) *päätöksentekijä saa olla oma itsensä*, 5) *päätöksentekijän tulisi taipua enemmistön tekemään ratkaisuun* ja 6) *jokaisen mielipide on tärkeä* sekä 7) *yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista* ja 8) *valtaerot ovat vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia*.

Olen nimennyt ideologiset dilemmat yhdistämällä tulkintarepertuaariparien sisällöt toisiinsa. Ensimmäinen dilemma liittyy ristiriitaisiin osallisuutta ja tehokkuutta koskeviin ihanteisiin. Yhtäältä kaikkien tulisi voida olla osallisia yhteiseen päätöksentekoon, mutta toisaalta päätöksenteon kuitenkin pitäisi olla tehokasta. Toinen dilemma käsittelee päätöksentekijän aktiivisuutta ja passiivisuutta. Samalla yhteiseen päätöksentekoon osallistumiseksi täytyisi olla päätöksentekijänä itse aktiivinen, mutta toisaalta päätöksentekijän tulisi saada olla oma itsensä, hiljaisena ja epäaktiivisenakin. Kolmas dilemma liittyy päätöksentekotilanteissa ilmenevien erimielisyyksien käsittelyyn. Niiden ratkaisemiseksi päätöksentekijän tulisi taipua enemmistön tekemään ratkaisuun, mutta toisaalta jokaisen mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä on tärkeää. Neljäs dilemma käsittelee päätöksentekijöiden valtaeroja. Yhteinen päätöksenteko vaatii aktiivista valta-asetelmien vastustamista, mutta valtaerot ovat samalla vääjäämättömiä ja osittain tarkoituksenmukaisia. Ideologisten dilemmojen yhdistämällä muodostetuilla nimillä pyrin kuvaamaan tulkintarepertuaarien välistä jännitteistä suhdetta. Tulkintarepertuaariparit ja niiden välille muodostuneet ideologiset dilemmat olen esittänyt myös taulukkomuodossa *Kuvassa 1*, osiossa 6.5.

Käsittelin analyysini yhteydessä myös lyhyesti subjektipositioita, joita haastatteluihin osallistuneille henkilökuntajäsenille ja kuntoutujajäsenille tarjoutui tulkintarepertuaarien kehyksissä. Kuntoutujajäsenille rakentui haastattelupuheessa muun muassa tasavertaisen ja aktiivisen osal-

listujan subjektipositioita, hiljaisen ja sosiaalista kanssakäymistä harjoittelevan subjektipositioita sekä yhteistyöhaluisen ja –kykyisen ja toisaalta myös hankalan kokouksiin osallistujan subjektipositioita. Henkilökuntajäsenille tarjoutui fasilitoijan ja neutraalilla maaperällä seisovan osallistujan subjektipositioita sekä hyväksi mielletyn ja vallankäyttäjän subjektipositioita. Subjektipositiot ovat yhdessä tulkintarepertuaarin ja ideologisten dilemموjen kanssa esitettynä taulukkomuodossa *Kuvassa 1*, osiossa 6.5.

Klubitalojen toiminnan taustalla vaikuttaa vahvasti toipumisorientaation mukainen kuntoutusideologia, joka korostaa kuntoutujan hyvinvointia ja vahvuuksia (Stevanovic ym. 2018; Anthony 2007). Klubitalo-toimintaan on lisäksi liitetty arvoja, joita ovat muun muassa vapaaehtoisuus, yhdenvertaisuus, vertaistuki, uusien taitojen ja työtehtävien oppiminen, yhteisöllisyyden tunne ja osallisuus. (Hänninen 2016a, 24–26.) Taustalla vaikuttavien arvojen pohjalta voidaan katsoa muodostuneen erilaisia ihanteita ja odotuksia, jotka koskevat Klubitalojen päätöksentekoa. Klubitaloa käsittelevässä kirjallisuudessa on todettu, että tällaisten ihanteiden soveltaminen päätöksentekoon käytännön tasolla on ollut haasteellista (esim. Valkeapää ym. 2019). Tutkielmani tulokset osoittavat, että erilaiset yhteiseen päätöksentekoon liittyvät ihanteet asettuvat keskusteluissa keskenään ristiriitaiseen suhteeseen. Tämä voi lisätä ihanteiden käytäntöön soveltamisen haasteellisuutta. Useiden päätöksentekoa koskevien ihanteiden eläessä keskusteluissa rinnakkain toimijat joutuvat toiminaan niiden välisessä jännitekentässä. Seuraavaksi kuvaan tarkemmin sitä, miten tässä jännitekentässä toimimista on käsitelty aiemmassa Klubitalojen yhteistä päätöksentekoa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa ja pohdin, kuinka oman tutkielmani tulokset täydentävät tätä kirjallisuutta.

Kuntoutujajäsenillä on aikaisemmissa Klubitaloa käsittelevissä tutkimuksissa todettu olevan merkittäviä haasteita päätöksentekoon osallistumisessa, minkä vuoksi henkilökuntajäsenet ottavat enemmän vastuuta vuorovaikutustilanteen etenemisestä ja yhteisten päätösten muodostamisesta. Tämä vastuu tarkoittaa väistämättä suurempaa kontrollia päätösten sisällöstä. (Stevanovic ym. 2018, 416.) Tutkielmani tulokset mukailevat näitä havaintoja. Henkilökuntajäsenet kertoivat olevansa vastuussa Klubitalon päätöksenteon isoista linjoista ja esittivät, että kuntoutujajäsenet myötäilevät henkilökuntajäsenten ottamaa kantaa päätöksentekotilanteissa (ks. *esimerkit 41 ja 42*). Nämä havainnot vahvistavat aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa esille nousutta haastetta, jonka mukaan henkilökuntajäsenten mielipiteiden on todettu joskus ohittavan kuntoutujajäsenten mielipiteet (Valkeapää ym. 2019). Aineistossani osa henkilökuntajäsenistä osoitti tunnistavansa edellä kuvatun kaltaiset päätöksentekotilanteiden valtasuhteet ja

pyrkivänsä tasaamaan niitä erilaisin keinoin. He kertoivat muun muassa välttävänsä oman kansansa ilmaisua päätettävästä aiheesta (ks. *esimerkki 36*), ja vievänsä kuntoutujajäsenten ajatuksia ja ideoita kokouksiin heidän puolestaan, vaikka kannustavatkin kuntoutujajäseniä ensisijaisesti esittämään ajatuksensa itse (ks. *esimerkki 37*).

Henkilökuntajäsenet tasapainoilevat siis kahden eri tavoitteen välillä. He toisaalta pyrkivät osallistamaan kuntoutujajäseniä päätöksentekoprosessiin, mutta samalla heidän tulee varmistaa, että päätöksiä saadaan syntymään kokousten aikana. (Stevanovic ym. 2020, 63–65.) Henkilökuntajäsenten tasapainoilu kahden eri tavoitteen välillä ja heidän kokemuksensa vastuunkannosta päätöksentekotilanteissa tuli esiin omassa tutkielmassani. Yhden talon henkilökuntajäsenet kertoivat, että joissain tilanteissa heidän tulee ottaa vastuuta saadakseen kuntoutujajäseniltä päätöksentekoprosessia edistäviä mielipiteitä (ks. *esimerkki 12*). Eräässä talossa henkilökuntajäsen kertoi toimivansa kokouksissa puheenjohtajan roolissa ja tulkitsevansa, milloin päätöksen takana on enemmistö kokoukseen osallistujista, jotta päätös saadaan syntymään (ks. *esimerkki 30*).

Henkilökuntajäsenet kuvasivat itse omaa rooliaan ohjailevaksi (ks. *esimerkki 40*). Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa onkin huomattu, että henkilökuntajäsenet saattavat ohjata kuntoutujajäseniä kohti tiettyjen tulkintarepertuaarien kehyksiä esimerkiksi osoittamalla samanmielisyttä tiettyihin näkemyksiin tai arvioimalla ja tarkentamalla niitä vuorovaikutuksen edetessä (Stevanovic ym. 2021, 13). Tutkimuskirjallisuudessa on tuotu lisäksi esille, että henkilökuntajäsenten tavat edistää kuntoutujajäsenten osallisuutta voidaan nähdä ohjauksen ohella vallankäytön muotoina. (Stevanovic ym. 2020, 63–65.) Oma aineistoni täydentää näitä havaintoja osoittamalla, että henkilökuntajäsenet kertomansa mukaan voivat pyrkiä ohjaamaan kuntoutujajäseniä tietoisesti edistääkseen kokouksien päätöksentekoprosessia. Tähän viittaavat muun muassa toteamukset *esimerkissä 40*: ”Henkilökunta keskustelee ja ohjaa sen jäsenille ja jäsenet nyökyttelee päätäs ja hyväksyy asian” ja *esimerkissä 42*: ”Kun henkilökunta sanoo oman kansans, niin jäsenetkin sit niin kun tottelee.”

Klubitalojen päätöksentekoon on todettu osallistuvan vain rajallinen määrä jäseniä ja joillain jäsenillä on katsottu olevan enemmän vaikutusvaltaa päätöksentekoprosessissa (Valkeapää ym. 2019; Mowbray ym. 2006). Aineistoni osoitti, että henkilökuntajäsenten vaikutusvallan ohella myös joillain kuntoutujajäsenillä saattaa olla enemmän vaikutusvaltaa verrattuna toisiin kuntoutujajäseniin. Haastatteluissa kuvattiin toisten kuntoutujajäsenten olevan hiljaisempia ja

arempia kuin toisten (ks. *esimerkit 18 ja 19*). Päätöksentekoprosessiin aktiivisemmin osallistuvia kuntoutujajäseniä kuvattiin aktiiveiksi tai ”vakkareiksi”, jotka puheessa kategorisoitiin erillään muista päätöksentekotilanteen osallistuvista kuntoutujista (ks. *esimerkit 35 ja 39*). Havainto rajallisesta jäsenten osallistujamäärästä toistui haastateltavien kertomuksissa myös tutkielmassani. Muun muassa *esimerkissä 12* havaintoa rajallisesta osallistujamäärästä selitettiin sillä, että kaikki jäsenet eivät jaksanut osallistua pitkäksi miellettyihin päätöksentekoprosesseihin. Erään talon kuntoutujajäsenet kuvasivat päätöksentekoprosessin ”pattitilanteiden” johtavan huutoäänestykseen (*esimerkki 21*), jossa ” kaikki puhuu päällekkäin ja kovaan ääneen”. Yksi haastatelluista kuntoutujajäsenistä kertoi kuitenkin olevansa siinä kohtaa itse hiljaa. Rajallisen osallistujamäärän voi siis katsoa tarkoittavan sitä, paljonko kokouksissa on jäseniä fyysisesti läsnä, mutta se voi tarkoittaa myös sitä, kuinka moni läsnä olevista osallistuu keskusteluihin kokouksien aikana.

Koska Klubitalojen toiminnan perustana on se, että kaikki jäsenet jakavat samaan aikaan sekä omistajuuden että vastuun toiminnan onnistumisesta, nähdään henkilökuntajäsenet ja kuntoutujat toistensa kanssa tasavertaisina (Hänninen 2016b, 35). Tasa-arvon, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden ihanteet olivat vahvasti esillä kuntoutujajäsenten haastattelussa, ja erityisesti he painottivat näitä ihanteita *päätöksenteon täytyy osallistaa kaikki* -tulkintarepertuaarin yhteydessä. Henkilökuntajäsenet tunnustivat ajoittain oman valta-asemansa suhteessa kuntoutujajäseniin eivätkä juurikaan käyttäneet esimerkiksi tasa-arvon käsitettä haastatteluiden aikana. Aikaisemmissa tutkimustuloksissa onkin todettu, että kuntoutujan ja ammattilaisen osallisuus ei ole aina yhtä tasa-arvoista, kuin osallisuuden ideaalit antavat olettaa (ks. esim. Weiste ym. 2021). Kuntoutujajäsenet itse taas eivät tuoneet tätä valta-asemiin liittyvää näkökulmaa haastattelussa esiin henkilökunnan suhteen, mutta tunnustivat sen sijaan edellisessä kappaleessa kuvattuna mukaisesti sellaisia tilanteita, joissa toiset kuntoutujajäsenet osallistuvat keskusteluihin toisia aktiivisemmin. Kuntoutujajäsenet esittivät myös tapoja, joilla hiljaisemmatkin osallistujat heidän kokemuksensa mukaan on saatu tasavertaisesti mukaan yhteiseen päätöksentekoon (ks. *esimerkki 18*).

Tutkielmani valotti lisäksi sitä, miten erimielisyyksiä käsitellään Klubikokouksissa. *Esimerkissä 31* yksi henkilökuntajäsenistä toteaa, ettei kaikkia voi millään miellyttää, rakentaen siten kuvaa siitä, että erimielisyyksistä ei aina päästä konsensukseen. Joitakin päätöksentekotilanteita kerrottiinkin ratkaistavan tällaisissa tapauksissa äänestämällä, vaikka äänestämisen ei katsottukaan olevan Klubikokouksien konsensusperiaatteen mukainen menettelytapa. Kuntoutu-

jajäsenet kertoivat, että kompromissien tekeminen kokouksissa oli heidän kokemuksensa mukaan vaikeaa (ks. *esimerkki 33*). Toisaalta haastattelutilanteessakin jäsenten välille syntyi erimielisyys siitä, minkä oikeastaan voidaan katsoa olevan erimielisyyttä yhteisessä päätöksenteossa.

Esimerkissä 33 yksi haastatteluun osallistuneista kuntoutujajäsenistä esitti toiveen siitä, että kokouksiin osallistujat voisivat päätöksentekoprosessin sujuvoittamiseksi ilmaista olevansa eri mieltä, mutta todeta kuitenkin hyväksyvänsä päätöksen. Tutkimuskirjallisuudessa yhteisten päätösten ja konsensuksen on toisaalta katsottu syntyneen nimenomaan silloin, kun keskustelussa ei enää ilmaista erimielisyyttä (Valkeapää, Stevanovic, Weiste & Lindholm 2020, 278). Konsensuspäätöksille on määritelty myös tyyppejä, joita on Haugin (2015, 575) mukaan neljä erilaista. Ensimmäinen niistä on määrätty konsensus, jossa puheenjohtaja ilmoittaa päätöksen ja siirtyy suoraan seuraavaan aiheeseen tai sulkee kokouksen tehden erimielisyyden ilmaise- misesta vaikeaa. Toisessa tyypissä, suosionosoituksellisessa konsensuksessa, ilmenee paikkoja erimielisyyden ilmaisulle, mutta mahdollisuutta siihen hyödynnetään harvoin. Kolmannessa tyypissä, peruskonsensuksessa, päätöksentekoon osallistujilta kysytään heidän mahdollisesta erimielisyydestään päätettävää aihetta koskien. Hiljaisuus muodostaa konsensuksen. Neljän- nessä ja viimeisessä tyypissä eli neuvottelevassa konsensuksessa osallistujia kannustetaan il- maisemaan omat mielipiteensä. Erimielisyyksiä pyritään käsittelemään avoimesti ja integroi- maan niiden esiin tuomat näkökulmat osaksi tulevaa konsensusta. (Em.) Nämä tutkimuskirjal- lisuuden havainnot ja tutkielmani haastateltavan toive tiivistävätkin hyvin sen, kuinka toisis- taan poikkeavia käsityksiä ihmisillä on siitä, mitä yhteinen päätöksenteko pohjimmiltaan on ja kuinka sitä tulisi käytännössä toteuttaa. Samalla havainnot kietoutuvat moneen tutkielmassani ilmenneeseen ihanteiden ristiriitaan. Ihanteet niin tehokkuudesta kuin osallisuudestakin kyt- keytyvät osittain siihen, kuinka erimielisyyksistä päästään keskustelemisen avulla kohti yhtei- seksesi koetun ja kaikkia tyydyttävän päätöksen muodostamista.

Siinä missä yhdeksi ehdottomaksi haasteeksi Klubitalojen yhteisessä päätöksenteossa voidaan katsoa jäsenten tasavertaisen osallisuuden toteutumisen, vaikuttaa haasteena olevan myös se, kuinka erilaisia mielipiteitä kokouksissa fasilitoidaan. Erimielisyyksien käsittelytapojen sel- kiyttäminen Klubitaloilla yhdessä henkilökuntajäsenten ja kuntoutujien kesken voisi mahdol- listaa sujuvammiksi koetut kokoukset, joissa osallistujilla olisi kuitenkin rohkeutta ilmaista eriäviäkin mielipiteitään leimautumatta hankaliksi kokouksiin osallistujiksi. Parhaimmillaan erimielisyyksiä koskevien käsittelytapojen edistäminen voisi vahvistaa mahdollisuuksia toimia kokouksissa Klubitalojen yhteisen päätöksenteon konsensusperiaatteen mukaisesti.

Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt saavuttamaan monipuolisen katsauksen siihen, millaisia ihanteita haastateltavat rakentavat yhteisestä päätöksenteosta Klubitaloilla ja millaisessa suhteessa ne ovat aikaisemmissa tutkimuksissa ja haastattelupuheessa esille tulleisiin käytäntöihin. Seuraavaksi, tutkielmani viimeisessä luvussa, arvioin vielä tutkimukseni rajoitteita ja esitän jatko-tutkimusehdotuksia.

8 Lopuksi

8.1 Tutkielman rajoitteet

Tässä osiossa käsittelen tutkielmaani liittyviä rajoitteita ja toisaalta muutamia rajoitteisiin kietoutuvia mahdollisia etuja. Aloitan pohtimalla aineistooni liittyviä rajoitteita, minkä jälkeen käsittelen rajoitteita tutkielmani metodologisen viitekehyksen näkökulmasta. Lopuksi tarkastelen omaa tutkijan positiotani ja sen vaikutuksia tutkielmaani.

Tutkielman aineisto on kerätty viideltä Suomen Klubitalolta. Koska Suomessa toimii yhteensä 23 Klubitaloa, ei tutkielman tuloksia voi välttämättä yleistää koskemaan kaikkia niistä. On kuitenkin todennäköistä, että eri Klubitalojen vuorovaikutuskäytännöt ja ihanteet ovat osittain yhtenäisiä keskenään, jolloin viiden talon otosta voidaan pitää tarpeeksi kattavana.

Sain tutkielmani aineiston käytettäväkseni valmiiksi litteroituna. Kuuntelin kuitenkin alkuperäisen aineiston useaan kertaan ja tarkistin litteraatit. Erityisen tarkasti kävin läpi ne kohdat, joita päädyin analysoimaan tutkielmassani. Tein samaani litteraattiin jonkin verran muutoksia, sillä oman tulkintani mukaan jotkut sanat oli kirjattu alkuperäiseen litteraattiin virheellisesti. Näitä muutoksia tehdessäni olin kuitenkin vain oman kuuloni varassa, joten kaikkien litteroitujen sanojen oikeellisuudesta ei ole täyttä varmuutta. Ajoittain haastattelupuhe oli epäselvää, ja se hankaloitti puheen vertaamista litteraattiin. Hyvä asia on se, että eri haastatteluissa tuli esiin samoja tulkintarepertuaareja ja ideologisia dilemmoja, eivätkä yksittäiset epäselvät sanat tai puheen jaksot vaikuttaneet niiden tunnistamiseen.

Käytin tutkielmani metodologisena viitekehyksenä diskurssianalyysia, jonka soveltamiseen liittyy omanlaisia rajoitteitaan. Diskurssianalyttisen tutkimuksen tulokset perustuvat aina tutkijan omaan tulkintaan aineistosta. Kuten Jokinen (2016, 249–253) on todennut, tulee diskurssianalyttisen tutkimuksen yhteydessä suhtautua tutkijan tekemiin tulkintoihin niiden kulttuuristen kontekstien ja merkityksien puitteissa, joiden voidaan katsoa tulleen tutkijalle jollakin tavoilla nimettyinä. Tutkimuksen tuloksiin tulee siksi suhtautua kriittisesti.

Diskurssianalyttisestä näkökulmasta voidaan analyysin tarkastelun lisäksi ajatella, että diskurssianalyysia tekevän tutkijan toiminta on samanlaista luonteeltaan kuin se toiminta, jota hän tutkii (ks. Edwards 1997, 46, 53–61). Häivyttäessään omaa toiminnallista osallisuuttaan esimerkiksi aineiston analyysissa tutkija siis konstruoi tieteellistä faktaa. Diskurssianalyysia tekevälle tutkijalle voidaan määritellä tutkimusaineistoon perustuvan kriteerin pohjalta kolme

mahdollista positiota, joista oman tutkielmani kannalta keskeisin positio on tulkitsija. Tutkijan positiot voivat vaihdella samankin tutkimuksen sisällä, mutta koen oman positioni tutkijana sopivan parhaiten määritelmään tulkitsijasta. Tulkitsijan positiossa painottuvat tutkijan ja tutkimusaineiston vuorovaikutussuhde ja se, kuinka tutkijan henkilökohtaiset kokemukset, yhteiskunnallinen paikka tai elämänhistoria saavat hänet näkemään aineistosta tiettyjä asioita. (Juhila 2016.)

Olen pyrkinyt aineistoa analysoidessani jättämään edellä kuvattuihin seikkoihin perustuvia mahdollisia ennako-oletuksiani taka-alalle. Aikaisemmin opiskelemani aiheet ja henkilökohtainen kiinnostukseni mielenterveyden tematiikkaa kohtaan on voinut kuitenkin ohjata sitä, millaisia asioita olen pitänyt aineistossa kiinnostavina ja tulosten kannalta relevantteina. Näin ollen toinen tutkija voisi löytää käytettävissäni olleesta aineistosta erilaisia asioita, kuin itse olen löytänyt. Toisaalta pidän etunani kuitenkin sitä, että Klubitalojen toiminta ei ole ollut minulle ennestään tuttua. Se on voinut auttaa omien ennako-oletuksieni vähentämisessä ja pyrkimyksessäni kohti neutraalia tulkintaa tutkielmani tuloksista, jotka ennen kaikkea käsittelevät yhteistä päätöksentekoa ja siihen liittyvien ihanteiden ristiriitoja Klubitaloilla.

8.2 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkielmani osoittaa, että Klubitaloja koskevaan päätöksentekoon liittyy erilaisia odotuksia ja ihanteita. Näistä ihanteista puhutaan erityisten tulkintarepertuaarien kehityksessä. Tulkintarepertuaarit voivat olla keskenään ristiriidassa ja elää rinnakkain, ja sen myötä yhteisen päätöksenteon ihanteet muodostavat ideologisia dilemmoja. Tämän ihanteiden ja niiden välisten jännitteiden moninaisen kentän olemassaolon tunnistaminen avaa mahdollisuuksia aiheen jatkotutkimukselle. Seuraavaksi esitän joitakin ehdotuksia siitä, kuinka tutkielmani tuloksia voisi täydentää.

Analysoimassani aineistossa haastateltavat keskustelivat yhdessä päätöksenteosta. Työn fokus siis käsittelee diskurssianalyttisen tutkimusotteen mukaisesti sitä, miten päätöksenteosta puhutaan. Tutkielmaa ja sen tuloksia päätöksenteon ihanteista voisi kuitenkin täydentää tarkastelemalla aineistoa, joka on peräisin suoraan sellaisista päätöksentekotilanteista, jotka ovat haastattelun aiheena. Tällainen tutkimus voisi erityisellä tavalla valottaa sitä, miten erilaiset päätöksentekoa koskevat ihanteet ja niiden väliset mahdolliset ristiriidat tulevat näkyviin päätöksentekoprosessin aikana käytännössä, ja millaisin keinoin ihanteiden välisten jännitteiden ole-

massaolosta huolimatta päästään kohti lopullisten päätösten muodostamista. Tällaista tutkimusta on tehty keskusteluanalyysin keinoin, mutta diskurssianalyttinen ote voisi tuottaa aiheesta vielä uutta tietoa esimerkiksi siitä, kuinka tiettyjen tulkintarepertuaarien hyödyntäminen näkyy syntyvissä päätöksissä.

Analyysissani käsittelin lyhyesti subjektipositioita. Kerroin jokaisen ideologista dilemmaa käsittelevän kappaleen lopussa, millaisia subjektipositioita osallistujille tarjoutui ideologisen dilemman muodostaneiden tulkintarepertuaarien puitteissa. Koska tutkielmani painopiste oli kuitenkin tulkintarepertuaarien ja ideologisten dilemmojen tarkastelussa, analyysia olisi mahdollista täydentää ottamalla subjektipositiot keskeisimmäksi näkökulmaksi. Subjektipositioiden tarkempi tutkiminen voisi tuottaa uutta tietoa siitä, millaisia subjektipositioita kuntoutujajäsenille ja henkilökuntajäsenille tarjoutuu päätöksentekotilanteissa. Olisi myös kiinnostavaa tietää, millaisia ovat ihanteellisimmaksi koetut subjektipositiot suhteessa päätöksentekoa koskeviin yleisiin ihanteisiin. Erityisesti kriittinen näkökulma yhdessä subjektipositioiden kanssa voisi tulokulmana tuottaa merkityksellistä tietoa. Se voisi tuoda esiin valta-asemiin liittyviä seikkoja, jotka osoittautuivat omassa tutkielmassanikin tärkeiksi ja valottaa muun muassa sitä, ilmaisevatko kuntoutujajäsenet vastarintaa työntekijöiden heille tarjoamia subjektipositioita kohtaan.

Yhteisen päätöksenteon ihanteita ja dilemmoja koskevan tutkimuksen voisi laajentaa Klubitalojen ulkopuolellekin. Klubitaloilla on oma historiansa, arvonsa ja toimintaa koskevat ajattelutapansa, jotka vaikuttavat yhteistä päätöksentekoa koskeviin käsityksiin ja ihanteisiin talojen toiminnassa. Toisaalta tietyt kuntoutumisasiideologiat ovat läsnä kaikenlaisissa kuntoutusympäristöissä, ja toisaalta Klubitaloilla on omat erityiset toipumisorientaatiota painottavat kuntoutumisasiideologiansa. Siksi olisi ensinnäkin kiinnostavaa tietää, millaisia päätöksenteon ihanteisiin liittyviä tulkintarepertuaareja on löydettävissä toisista kuntoutusympäristöistä, sekä verrata niitä Klubitaloja koskeviin tutkimustuloksiin havainnoiden mahdollisia samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia.

Koska yhteistä päätöksentekoa tehdään muuallakin kuin mielenterveyskuntoutuksen kontekstissa, voisi toisekseen yhteisen päätöksenteon tutkiminen tutkielmani tieteellisiä käsitteitä hyödyntäen tuottaa niin ikään kiinnostavia tuloksia. Parhaimmillaan yhteisen päätöksenteon tutkiminen siihen liittyvien ihanteiden näkökulmasta voi tuottaa uutta tietoa siitä, millaiseksi osallistujat kokevat onnistuneen yhteisen päätöksenteon ja miten kokemus siitä voidaan saavuttaa.

Tutkimuksien ja tiedon lisäämisen tavoitteena voisi olla mahdollisuus pyrkiä kohti aina vain aidompaa ja kaikille osallistujille saavutettavaa yhteistä päätöksentekoa.

Lähteet

- Ahokas, M., Lahikainen, A., Pirttilä-Backman, A. & Suoninen, E. (2014). *Arjen sosiaalipsykologia* (1.–4. painos). Sanoma Pro.
- Anthony, W. A. (2007). *Toward a vision of recovery: For mental health and psychiatric rehabilitation services* (2. painos). Boston: Boston University Press.
- Augoustinos, M., & Tileagă, C. (2012). Twenty five years of discursive psychology. *British Journal of Social Psychology* 51:3, 405–412.
- Banerjee, S., Chatterji, P. & Lahiri, K. (2017). Effects of psychiatric disorders on labor market outcomes: A latent variable approach using multiple clinical indicators. *Health Economics*, 26(2), 184–205.
- Billig, M. (2012). Undisciplined beginnings, academic success, and discursive psychology. *British Journal of Social Psychology* 51:3, 413–424.
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. & Radley, A. (1988). *Ideological Dilemmas: a Social Psychology of Everyday Thinking*. Lontoo: Sage.
- Campbell, C., Roth, W.-M., & Jornet, A. (2019). Collaborative design decision-making as social process. *European Journal of Engineering Education*, 44(3), 294–311.
- Charles, C., Gafni, A., & Whelan, T. (1997). Shared decision-making in the medical encounter: What does it mean? (Or, it takes at least two to tango). *Social Science and Medicine*, 44(5), 681–692.
- Corrigan, P. W. (1998). The impact of stigma on severe mental illness. *Cognitive and Behavioral Practice*, 5, 201–222.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43–63.
- Edley, N. & Wetherell, M. (1997). Jockeying for position: The construction of masculine identities. *Discourse & Society* 8:2, 203–21.
- Edley, N. (2001). *Analysing masculinity: Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions*. Teoksessa: M. Wetherell, S. Taylor & S. J. Yates (Toim.), *Discourse as data: A guide for analysis*. Lontoo: Sage, 189–228.

- Edley, N. & Wetherell, M. (2001). Jekyll and Hyde: Men's Constructions of Feminism and Feminists. *Feminism & Psychology*, 11(4), 439–457.
- Edwards, D. (1997). *Discourse and Cognition*. Lontoo: Sage.
- Edwards, D., & Potter, J. (1993). *Discursive psychology*. Lontoo: Sage.
- Epstein, R. M., Franks, P., Fiscella, K., Cleveland, G. S., Meldrum, S. C., Kravitz, R. L., & Duberstein, P. R. (2005). Measuring patient-centred communication in patient-physician consultations: Theoretical and practical issues. *Social Science and Medicine*, 61(7), 1516–1528.
- Günther, K., Raitakari, S., Juhila, K., Saario, S., Kaartamo, R., & Kulmala, A. (2013). *Asiakaslähtöisyys vakavaa mielen sairautta sairastavien nuorten aikuisten kuntoutuskurssilla: etnometodologinen tapaustutkimus*. Muotialan asuin- ja toimintakeskus.
- Haug, C. (2015). What is consensus and how is it achieved in meetings? Four types of consensus decision-making. Teoksessa: J. A. Allen, N. Lehmann-Willenbrock, & S. G. Rogelberg (toim.), *The Cambridge handbook of meeting science*. Cambridge: Cambridge University Press, 556–584.
- Hänninen, E. (2016a). Miksi Klubitalojenmonitahoista esittelyä tarvitaan juuri nyt? Teoksessa: E. Hänninen (toim.), *Mieleni minun tekevi: Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa*. Suomen Klubitalot ry.
- Hänninen, E. (2016b). Klubitalotoimintaa ohjaavat arvot ja periaatteet. Teoksessa: E. Hänninen (toim.), *Mieleni minun tekevi: Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa*. Suomen Klubitalot ry.
- Hänninen, E. (2016c). Klubitalotoiminnan kansainvälinen kehityshistoria. Teoksessa: E. Hänninen (toim.), *Mieleni minun tekevi: Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa*. Suomen Klubitalot ry.
- Insel, T. R., Collins, P. Y. & Hyman, S. E. (2015). Darkness invisible: The hidden global costs of mental illness. *Foreign Affairs*, 94(1), 127–135.
- Isohanni, M. & Moring, J. (1993). Muuttuva psykiatrinen sairaanhoito. *Duodecim* 109: 1887–1889.

- Jokinen, A. (2016). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.), *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 249–265.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.), *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). Johdanto. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.), *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 17–22.
- Jordan, B. & Henderson, A. (1995). "Interaction Analysis: Foundations and Practice." *The Journal of the learning sciences* 4.1, 39–103.
- Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. (2016). Tutkijan positiot. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.), *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 411–443.
- Juhila, K. (2012). Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa: Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.), *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Tampere: Vastapaino.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. (2001). Kuntoutuksen käsitteet ja kuntoutustarve – kuntoutujan, ammattihenkilöstön ja yhteiskunnan näkökulmat. Teoksessa: Kallanranta, T. & Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.), *Kuntoutus*. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Koivisto, A. (2011). *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*. Unigrafia Oy.
- Kokkonen, R. (2012). *Mittarissa lapsen keho ja vanhemmuus – Tervettä lasta sekä "hyvää" ja "huonoa" vanhemmuutta koskevia tulkintoja nyky-Suomessa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology, 22.
- Latvala, E. (1998). *Potilaslähtöinen psykiatrinen hoitotyö laitospäristössä*. Acta Universitatis Ouluensis D 490, Oulu.
- Latvala, E. (2003). *Yhteistoiminnalliseen yhteistyöhön mielenterveyspotilaan hoidossa sairaalaympäristössä*. Teoksessa: Pöyhönen, E. (toim.), *Mielenterveyskuntoutujien klubitalo: yhdessä kohti työelämää*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Levasseur, M., Richard, L., Gauvin, L. & Raymond, É. (2010). Inventory and analysis of definitions of social participation found in the aging literature: Proposed taxonomy of social activities. *Social Science & Medicine*, 71, 2141–2149.
- MIELI Suomen Mielenterveys ry. (2021). Tilastotietoa mielenterveydestä. Saatavilla osoitteessa: <https://mieli.fi/yhteiskunta/mielenterveys-suomessa/tilastotietoa-mielenterveydesta/>.
- Mowbray, C., Lewandowski, L., Holter, M. & Bybee, D. (2006). The clubhouse as an empowering setting. *Health Soc Work*. 31(3), 167–79.
- Mäntyranta, T. & Kaila, M. (2008). Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim*. 124(13), 1507–1513.
- Niemi, J. (2010). Myönnyttelymuotti – erimielisyyttä enteilevä samanmielisyyden konstruktio. *Virittäjä* 114, 198–199.
- Niska, M. (arvioitavana). Diskursiivinen psykologia. Teoksessa: M. Niska, S. Venäläinen, J. Cañada, & Al. Olakivi (toim.), *Sosiaaliset konstruktionismit – käsikirja versioihin ja sovellusalueisiin*.
- Niska, M. & Venäläinen, S. & Cañada, J. & Olakivi, A. (arvioitavana). Johdanto: sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot. Teoksessa: M. Niska, S. Venäläinen, J. Cañada, & Al. Olakivi (toim.), *Sosiaaliset konstruktionismit – käsikirja versioihin ja sovellusalueisiin*.
- O'Donovan, A. (2007). Patient-centred care in acute psychiatric admission units: Reality or rhetoric? *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 14(6), 542–548.
- Ostrovskij, T., Paananen, J., Nevalainen, H., Stevanovic, M., Weiste E., Niska M., Valkeapää T., Lindholm C. (2021). Mitä kuuluu Klubitalo? Sosiaalinen osallisuus, vuorovaikutus ja mielenterveysongelmat -tutkimushanke.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme Case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies* 9, 219–229.
- Potter, J. (1996a). Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction. Lontoo: Sage.
- Potter, J. (1996b). Discourse analysis and constructionist approaches: theoretical background. Teoksessa: T. E. Richardson, J. (toim.) *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and the Social Sciences*. Leicester: British Psychological Society, 125–140.

- Potter, J. (2012). Re-reading discourse and social psychology: Transforming social psychology. *British Journal of Social Psychology* 51:3, 436–455.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology. Beyond Attitudes and Behaviour*. Lontoo: Sage.
- Propst, R. N. (2003). Klubitalojen historia: pienestä ryhmästä maailmanlaajuiseksi liikkeeksi. Suomentanut Pöyhönen, E. Teoksessa: Pöyhönen, E. (toim.), *Mielenterveyskuntoutujien klubitalo: yhdessä kohti työelämää*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Pöyhönen, E. (2003). Johdanto. Teoksessa: Pöyhönen, E. (toim.), *Mielenterveyskuntoutujien klubitalo: yhdessä kohti työelämää*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Rantanen, L. (2016). Klubitalon jäsenyys, henkilösuhteet ja talon toiminta. Teoksessa: E. Hänninen (toim.), *Mieleni minun tekevi: Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa*. Suomen Klubitalot ry.
- Riikonen, E. & Järvikoski, A. (2001). *Mielenterveysongelmat*. Teoksessa: Kallanranta, T. & Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.), *Kuntoutus*. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Royal College of Psychiatrists Social Inclusion Scoping Group. (2009). *Mental health and social inclusion: Making psychiatry and mental health services fit for the 21st century*. Position Statement PS01/2009.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *Diskurssianalyysi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2002). *Näkökulmia mielenterveyskuntoutukseen*. Helsinki.
- Stevanovic, M., Niska, M., Nevalainen, H., Weiste, E., Lindholm, C., & Valkeapää, T. (2021). Discursive contestation in mental health rehabilitation: How Clubhouse support workers expose clients to new interpretative repertoires of work. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 1–16.
- Stevanovic, M., Valkeapää, T., Weiste, E. & Lindholm, C. (2018). Osallisuus ja yhteinen päätöksenteko mielenterveyskuntoutuksessa. *Psykologia* 53, 402–450.

Stevanovic, M., Valkeapää, T., Weiste, E. & Lindholm, C. (2020). Promoting Client Participation and Constructing Decisions in Mental Health Rehabilitation Meetings. Teoksessa: Lindholm, C., Stevanovic, M., & Weiste, E. (toim.), *Joint Decision Making in Mental Health: An Interactional Approach*. Springer International Publishing AG.

Stevanovic, M., Valkeapää, T., Weiste, E., & Lindholm, C. (2022). Joint decision making in a mental health rehabilitation community: The impact of support workers' proposal design on client responsiveness. *Counselling Psychology Quarterly*.

Suomen Klubitalot. (n.d.). Mikä on Klubitalo? Verkkosivu. Viitattu 20.1.2021. Saatavilla osoitteessa: <https://suomenklubitalot.fi/tietoa-meista/mika-on-klubitalo/>.

Suoninen, E. (1992). *Perheen kuvakulmat: diskurssianalyysi perheenäidin puheesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Suoninen, E. (2014). Päivittäinen vuorovaikutus. Teoksessa: Ahokas, M., Lahikainen, A., Pirttilä-Backman, A., & Suoninen, E. (toim.), *Arjen sosiaalipsykologia (1.–4. painos)*. Sanoma Pro.

Suoninen, E. (2016). Vuorovaikutuksen mikromaiseman analysoiminen. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 313–336.

Tainio, L. (1998). Preferenssijäsennys. Teoksessa: Tainio, L. (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet (2. painos)*. Tampere: Vastapaino, 93–110.

Thompson, A. G. (2007). The meaning of patient involvement and participation in health care consultations: A taxonomy. *Social Science and Medicine*, 64(6), 1297–1310.

Treichler, E. B., & Spaulding, W. D. (2017). Beyond shared decision-making: Collaboration in the age of recovery from serious mental illness. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(5), 567–574.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Törnblom, M. & Lepistö, P. (2016). Suomen Klubitalot ry – Historia ja kehitys. Teoksessa: E. Hänninen (toim.), *Mieleni minun tekevi: Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa*. Suomen Klubitalot ry.

Valkeapää, V., & Stevanovic, M., & Weiste, E. & Lindholm, C. (2020). Standards of Interaction in Mental Health Rehabilitation: The Case of “Consensus-Based” Decisions. Teoksessa: Lindholm, C., Stevanovic, M., & Weiste, E. (toim.), *Joint Decision Making in Mental Health: An Interactional Approach*. Springer International Publishing AG.

Valkeapää, V., & Tanaka, K., & Lindholm, C., & Weiste, E. & Stevanovic, M. (2019). Interaction, Ideology, and Practice in Mental Health Rehabilitation. *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health*, 6(1), 9–23.

Van Der Merwe, H. & Wetherell, M. (2020). The emotional psychologist: A qualitative investigation of norms, dilemmas, and contradictions in accounts of practice. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 30(2), 227–245.

Weiste, E., Lindholm, C., Stevanovic, M., & Valkeapää, T. (2021). Osallistumisen haasteet: Tutkimuskohteena vuorovaikutus mielen terveystutuksessa. Teoksessa: Nissi, R., Simonen, M. & Lehtinen, E. (toim.), *Kohtaamisia kentällä: Soveltava keskustelututkimus ammatillisissa konteksteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Weiste, E., Stevanovic, M. & Lindholm, C. (2020). Introduction: Social Inclusion as an Interactional Phenomenon. Teoksessa: Lindholm, C., Stevanovic, M., & Weiste, E. (toim.), *Joint Decision Making in Mental Health: An Interactional Approach*. Springer International Publishing AG.

Wetherell, M. (2005). Interpretative repertoires. Teoksessa: Jupp, Victor (toim.), *The Sage Dictionary of Social Research Methods*. Lontoo: Sage, 153–155.

Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society* 9:3, 387–412.

Wetherell, M. & Potter, J. (1992). Mapping the language of racism: discourse and the legitimation of exploitation. Harvester Wheatsheaf.

Wetherell, M. & Potter, J. (1988). Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. Teoksessa: Antaki, C. *Analysing Everyday Explanation: a Casebook of Methods*. Lontoo: Sage.

WHO. (2013). *Mental health action plan 2013–2020*. Geneva: WHO Press.

Willig, C. (2001). *Introducing qualitative research in psychology: Adventures in theory and method*. Buckingham: Open University Press.

Willig, C. (2013). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.